

Den nye pensjonsreformen:

*Økonomiske konsekvenser for personlig økonomi:
Et casestudie*

Marianne Hope

Veileder: Professor Guttorm Schjelderup

Masterutredning: Finansiell økonomi

NORGES HANDELSHØYSKOLE

Denne utredningen er gjennomført som et ledd i masterstudiet i økonomisk-administrative fag ved Norges Handelshøyskole og godkjent som sådan. Godkjenningen innebærer ikke at høyskolen inntår for de metoder som er anvendt, de resultater som er fremkommet eller de konklusjoner som er trukket i arbeidet.

Sammendrag

Utredningen beskriver endringer i pensjonssystemet som følger av pensjonsreformen, med fokus på regelendringenes effekt på pensjonisters personlige økonomi. Konsekvenser for personlig økonomi er fremstilt ved ulike casestudier. I utredningen argumenteres det for at departementenes pedagogiske fremstilling av pensjonsreformens konsekvenser gir et lite informativt og korrekt bilde av virkeligheten for de aller fleste. Hovedfunnet fra den første analysen er at personer som har en "unormal" eller ujevn lønnsprofil, på grunn av deltidsarbeid eller "hull" i pensjonsopptjeningen vil være de største taperne av de nye pensjonsreglene, mens personer med jevn inntekt vil komme godt ut av pensjonsreformen, med økte pensjonsutbetalinger.

I utredningen også foretatt en nåverdianalyse av totale pensjonsutbetalinger i ulike scenarier, der tjenstepensjon og AFP er inkludert. Hovedfunnet fra denne analysen er at rettigheter til AFP i privat sektor er svært viktig for den personlige økonomi etter den nye pensjonsreformen. Generelle problemstillinger rundt pensjon og pensjonssystem er også inkludert i utredningen.

Forord

Alderspensjon fra folketrygden utgjør hoveddelen av den inntekten som vi skal leve av når vi blir pensjonister. I dag står alderspensjonen ovenfor den største reformen i folketrygdens historie. I korte trekk innebærer pensjonsreformen elementer av større valgfrihet, tettere sammenheng mellom innbetalinger og utbetalinger og et regelverk som tar sikte på å skape insentiver til å holde oss lenger i arbeidslivet. Reformen kommer til å påvirke pensjonsutbetalingene til alle personer i Norge. Det er imidlertid ikke så lett å få med seg de konkrete følgene av pensjonsreformen, på grunn av kompleksiteten i pensjonssystemet og et tilhørende regelverk som bare et knippe personer i Norge har fullstendig oversikt over.

I denne utredningen tar jeg sikte på å forklare konsekvensene av pensjonsreformen for personlig økonomi, angitt i kroner og øre.

Som en oppvarming til selve analysen har jeg valgt å forklare pensjon og pensjonssystemer helt fra begynnelsen. Hensikten med dette er å gjøre oppgaven lesbar for personer som ikke har noen forkunnskaper om pensjon, og som kanskje til og med vegrer seg for å sette seg inn i det. Dette gjelder spesielt personer fra min generasjon, som i fremtiden vil bli påvirket fullt ut av pensjonsreformen som gjennomføres i dag. I denne utredningen forklarer jeg hva vi gikk glipp av.

Jeg fattet først interesse for temaet alderspensjon og pensjonsreform i faget ”Personlig økonomi”(NHH, høsten 2009), nærmere bestemt under en forelesning med pensjonsekspert Agnes Bergo, som senere gav meg idéen til tema for oppgaven. Videre har jeg blitt inspirert med alternative vinklinger underveis ved å ta faget ”Velferdsstatens utfordringer” med Kåre P. Hagen som kurskoordinator parallellt med masteroppgaven denne våren. *

Temaets aktualitet og vissheten om at kunnskap om pensjonssystemet er svært nyttig både i jobbsammenheng og privat, har gitt meg stor motivasjon til å skrive denne utredningen.

Fokuset på konsekvenser for min egen generasjon har ledet meg til å gjøre en stor begrensning i oppgaven, som er å utelate de mange overgangsreglene i pensjonsreglene som eksisterer for årskullene til og med 1962. Jeg anvender de nye reglene fullt ut så godt det har latt seg gjøre, for å rendyrke effektene fra pensjonsreformen.

I hovedsak har jeg fokusert på pensjonister som tidligere har vært yrkesaktiv. Andre kategorier av pensjonister, som uførepensjonister, etterlattepensjonister og minstepensjonister er i all hovedsak utelatt for å begrense omfanget av oppgaven.

Temaet pensjon og pensjonsreform er svært omfattende, og det har vært en utfordring å begrense omfanget av utredningen. Det er mange problemstillinger som er utelatt, og mange vinklinger og problemstillinger som med fordel kunne ha blitt inkludert. I casestudiet kunne jeg ha inkludert flere ulike lønnsprofiler og scenarier for å beskrive økonomiske konsekvenser for personlig økonomi som flere kan kjenne seg igjen i. Jeg har for så vidt innsett at det finnes like mange ulike pensjonstilfeller som det finnes personer, satt litt på spissen. Jeg anser likevel min teoridel med bakgrunnsstoff som en oversiktlig fremstilling, balansert med hensyn til omfanget av detaljer, og analysen har gitt interessante resultater. Oppsummert har prosessen med skrivingen av denne utredningen vært en fin avrunding på mastergraden ved NHH.

Avslutningsvis vil jeg takke min veileder, professor Guttorm Schjelderup.

Bergen, juni 2010

Marianne Hope

Contents

SAMMENDRAG	2
FORORD	3
CONTENTS	5
DEL I	11
1. INNLEDNING	12
2. BAKGRUNN FOR ALDERSPENSJON	14
2.1 DEFINISJON AV BEGREPENE PENSJON OG PENSJONSSYSTEM	14
2.2 PENSJONSSYSTEMETS OPPGAVER	15
2.3 ORGANISERING AV PENSJONSSYSTEMER	19
2.3.1 <i>Fonderte systemer</i>	19
2.3.2 <i>Pay-as-you-go systemer</i>	19
2.3.3 <i>PAYG i Norge</i>	20
2.4 PENSJONSSYSTEMET I NORGE : EN OVERSIKT	21
2.4.1 <i>Folketrygden</i>	23
2.4.2 <i>Tjenestepensjon</i>	23
2.4.3 <i>Avtalefestet pensjon (AFP)</i>	31
2.4.4 <i>Individuell pensjonssparing</i>	35
3. ALDERSPENSJON FRA FOLKETRYGDEN: UTGANGSPUNKTET FØR PENSJONSREFORMEN	36
3.1 FORMÅL OG GRUNNPRINSIPPER	36
3.2 ALDERSPENSJON I DAGENS FOLKETRYGD	39
3.2.1 <i>Grunnbeløpet G</i>	39
3.2.2 <i>Regler for opptjening av pensjon</i>	40

3.2.3	<i>Uttak av alderspensjon fra Folketrygden</i>	46
4.	PENSJONSREFORMEN.....	47
4.1	HISTORIEN OM DEN NYE PENSJONSREFORMEN.....	47
4.2	BEHOVET FOR EN PENSJONSREFORM	48
4.2.1	<i>Økonomiske utfordringer: Sterk økning i folketrygdens alderspensjonsutgifter</i>	48
4.2.2	<i>Forsørgelsesbyrden øker.....</i>	51
4.2.3	<i>Mer tilleggspensjon gir høyere gjennomsnittlige pensjoner</i>	53
4.3	ALTERNATIVER TIL REFORM AV PENSJONSSYSTEMET.....	54
5.	NY ALDERSPENSJON I FOLKETRYGDEN: HOVEDTREKK.....	57
5.1	OVERSIKT OVER NYE REGLER FOR ALDERSPENSJON I FOLKETRYGDEN	57
5.2	NYE OPPTJENINGSREGLER I FOLKETRYGDEN.....	60
5.2.1	<i>Antall opptjeningsår: Fra besteårsregelen til alleårsregelen</i>	60
5.2.2	<i>Økt aldersintervall for pensjonsopptjening</i>	62
5.2.3	<i>Utvidet grunnlag for pensjonsopptjening</i>	63
5.2.4	<i>Redusert øvre grense for pensjongivende inntekt</i>	64
5.3	NY UTTAKSMODELL I FOLKETRYGDEN: LEVEALDERJUSTERING	65
5.3.1	<i>Levealderjustering skal gjøre pensjonssystemet bærekraftig</i>	66
5.3.2	<i>Hvordan levealderjustere pensjonsytelser?</i>	67
5.3.3	<i>Kritikk av levealderjustering og fleksibelt uttak.....</i>	72
5.4	REGULERING AV ALDERSPENSJON	73
6.	TILPASNINGER AV DET ØVRIGE PENSJONSSYSTEMET :.....	75
6.1	TILPASNING AV DE EKSISTERENDE FOLKETRYGDREGLENE.....	75
6.2	TILPASNINGER I PRIVAT SEKTOR	76
6.2.1	<i>Tilpasning av tjenstepensjon i privat sektor</i>	77

6.2.2	<i>Tilpasning av AFP i privat sektor</i>	79
6.3	TILPASNINGER AV AFP OG TJENESTEPENSJON I OFFENTLIG SEKTOR	83
DEL II	85
7.	ANALYSEDEL : INNLEDNING	86
8.	ANALYSE AV PENSJONSREFORMENS KONSEKVENSER FOR PERSONLIG ØKONOMI: ET CASESTUDIE	88
8.1	INNLEDNING OG MOTIVASJON	88
8.2	PRESENTASJON AV PENSJONSMODELL.....	90
8.2.1	<i>Historiske parametre i pensjonsmodellen</i>	95
8.2.2	<i>Estimerte variabler og generelle forutsetninger</i>	95
8.2.3	<i>Forholdstall og delingstall</i>	99
8.2.4	<i>Svakheter ved modellen</i>	99
8.3	PRESENTASJON AV CASEPERSONER OG DATAGRUNNLAG	99
8.3.2	<i>Forutsetninger om casepersonenes lønnsutvikling</i>	101
8.3.3	<i>Øvrige forutsetninger om casepersonene</i>	105
9.	ALDERSPENSJON FRA FOLKETRYGDEN: SAMMENLIGNING AV NYE OG GAMLE REGLER VED ULIKE SCENARIER	106
9.1	INNLEDNING OG METODE	106
9.2	SCENARIER.....	107
9.3	RESULTATER FOR SYKEPLEIEREN	108
9.4	RESULTAT FOR SIVILØKONOMEN I OFFENTLIG SEKTOR	109
9.5	RESULTATER FOR INDUSTRIARBEIDEREN	110
9.6	RESULTATER FOR SIVILØKONOMEN I PRIVAT SEKTOR	111
9.7	KONKLUSJON / SAMMENDRAG AV RESULTATER	112
9.8	DISKUSJON AV RESULTATENE	113

10. ØKONOMISKE KONSEKVENSER AV PENSJONERING PÅ ULIKE ALDERSTRINN	117
10.1 INNLEDNING.....	117
10.2 METODE: ANALYSE I NÅVERDIMODELL.....	118
10.2.1 Forutsetninger i modellen	119
10.2.2 Kontantstrømmene i nåverdianalysen	122
10.2.3 Oppsummering : Presentasjon av nåverdmodell	124
10.3 RESULTATER FRA NÅVERDIANALYSE	126
10.4 KONKLUSJON/ SAMMENDRAG AV RESULTATER.....	131
10.5 DISKUSJON AV RESULTATENE	132
11. KONKLUSJON	134
12. BIBLIOGRAFI	136
13. VEDLEGG	142

Tabelliste

Tabell 1: Prognose for delingstall	68
Tabell 2: Prognoser for forholdstall	70
Tabell 3: Avkastning av utdanning over livsløpet (Kirkebøen, 2005)	115
Tabell 4: Forventet gjenværende levetid for ulike årskohorter og oppnådd alder (Brunborg, Helge; Fredriksen, Dennis; Stølen, Nils Martin; Texmon, Inger, 2008)	120

Figurliste

Figur 1: Konsumutjevning over livsløpet.....	16
Figur 2: Sammenheng mellom lønn og pensjon (Bergo, 2008)	22
Figur 3: Tidsbegrenset innskuddspensjon (Bergo, 2008).....	29
Figur 4: Prinsippskisse for gammel AFP-ordning i privat sektor (Risa, Pensjonsreformen: Effektivitet, risikodeling og politisk økonomi, 2010)	31
Figur 5: Grunnlag for tilleggspensjon, serviceberegning (Bergo, 2008)	44
Figur 6: Beregning av alderspensjon fra folketrygden	45
Figur 7: Utvikling i antallet pensjonister i Norge og gjennomsnittlige pensjonsutgifter (NOU 2004:1).....	49
Figur 8: "Haikjeften" ((NOU 2004:1)	50
Figur 9: Befolkningspyramiden i endring (SSB, 2006)	52
Figur 10: Prinsippskisse for gammel AFP	80
Figur 11: Økonomiske konsekvenser for enkeltpersoner for ulike inntektsnivåer	88
Figur 12: Pensjonsmodell for sammenligning av ny og gammel folketrygd	92
Figur 13: Forutsetninger i modellen	92
Figur 14: Utdata : Årlig pensjonsutbetaling Ny folketrygd (uttaksalder 62 år, 67 år og 70 år)	93
Figur 15: Utdata: Årlige pensjonsutbetalinger Gammel folketrygd (uttaksalder 67 år)	94
Figur 16: Utdata: Ny eller gammel folketrygd?	95
Figur 17: Historisk utvikling KPI 1982- 2009 med tilhørende eksponentiell trend.....	97

Figur 18: Historisk lønnsutvikling for casepersonene (1992- 2009) med tilhørende eksponentiell trend	102
Figur 19: Input til nåverdimodell: Pensjonsytelser	124
Figur 20: Nåverdimodell for pensjonsytelser	125
Figur 21: Om tilpasning av ytelsespensjon til pensjonsreformen (Ellingsen, 2010)	144

DEL I

1. Innledning

Økonomiske konsekvenser av pensjonsreformen for alderspensjonisters personlige økonomi er temaet for utredningen. Endringene i reglene for alderspensjon fra folketrygden er i hovedfokus, men tilpasningene av reglene for AFP i privat og offentlig sektor er også inkludert.

De nye pensjonsreglene introduserer en større valgfrihet for alderspensjonister enn i det gamle systemet. Beslutningen om pensjon og arbeid frikobles, og fremtidens pensjonister kan velge når de vil ta ut pensjon, og kombinere arbeid og pensjon dersom de ønsker det.. Den økte valgfriheten har imidlertid en kostnad, og sterke økonomiske insentiver er bygget inn i de nye alderspensjonsreglene i folketrygden. I denne utredningen vil jeg betrakte de økonomiske konsekvensene av pensjonsreformen for enkeltpersoner nærmere, i et casestudie.

Min ønske med denne utredningen er å gi en leselig og oversiktlig, men samtidig detaljorientert fremstilling av den nye pensjonsreformens implikasjoner for enkeltpersoners personlige økonomi. Med personlig økonomi mener jeg i denne utredningen inntektssiden i privatøkonomien. For å sette de nye reglene i folketrygden i et perspektiv, sammenligner jeg med de gamle reglene. Overgangsordninger som kan være hybridløsninger mellom det gamle og det nye systemet, er ekskludert. Dette er valgt fordi jeg ønsker å få frem kontrastene mellom det nye og det gamle systemet.

Oppgaven består av to deler, der DEL I er den teoretiske beskrivelsen av pensjonsregler og pensjonsreform, og DEL II er den analytiske delen.

DEL I kapittel 2-4 er en adressert til lesere som er lite kjent med pensjon og pensjonssystemet på forhånd. Disse kapitlene er relativt generelt og teoretisk fremtelt.

Kapittel 5 er en presentasjon av de nye reglene i Folketrygden , og er en relativt detaljert beskrivelse av pensjonsreglene som for øvrig benyttes som grunnlag i analysedelen. Kapittel 6 viser nødvendige tilpasninger til pensjonsreformen i det øvrige pensjonssystemet. Her er oppmerksomhenten i størst grad rettet mot AFP, som er inkludert senere i analysedelen.

DEL II kapittel 7 er innledning og motivasjon for analysen. I kapittel 8 presenteres en

pensjonsmodell som er konstruert for å kunne sammenligne de nye og de gamle pensjonsreglene. I kapittel 9 benyttes pensjonsmodellen fra kapittel 8 til å sammenligne nye og gamle pensjonsregler for et gitt datagrunnlag. Kapittel 10 er en nåverdianalyse som bruker pensjonsytelser beregnet i kapittel 9 for å finne de totale økonomiske konsekvensene for ulike pensjonsalternativer. Kapittel 11 er konklusjonen.

2. Bakgrunn for alderspensjon

I dette kapittelet vil jeg definere og forklare begrepet pensjon og pensjonssystem, og gjøre rede for hovedhensikten med pensjonssystemer og ulike måter å organisere pensjonssystemer på. Videre vil jeg fokusere på pensjonssystemet i Norge, og gå nærmere inn på de ulike elementene som pensjonssystemet er satt sammen av.

2.1 Definisjon av begrepene pensjon og pensjonssystem

Pensjon kan defineres som betaling for en rekke offentlige og private ytelser som har det til felles at de skal gi kompensasjon for bortfall av arbeidsinntekt, eller mangel på slik inntekt (Cappelens Forlag). Hensikten er å sørge for at pensjonister får en rimelig inntekt, der den enkelte mer eller mindre kan få opprettholde sin tilvante levestandard (Kjønstad, 2007).

Alderspensjon er en sosialforsikring som er helt i kjernen av den moderne velferdsstatens oppgaver.

Pensjonssystem er en samlebetegnelse på alle pensjonsordningene som finnes i et land. Pensjonssystemet skal sørge for å gi økonomisk og sosial trygghet. Innenfor trygghetsbegrepet inngår *grunntrygghet* og *standardtrygghet*. Grunntrygghet betyr at pensjonister uavhengig av sin bakgrunn i yrkeslivet skal være garantert en minsteinntekt, og formålet her er å redusere fattigdom. Standardtrygghet betyr at den enkelte skal slippe å gå for mye ned i levestandard fordi de blir pensjonist.

Pensjonssystemene i industrilandene er svært forskjellige, og består av mange ulike kombinasjoner av private og offentlige elementer. Et likhetstrekk mellom landene er at størsteparten av pensjonsutbetalingene til pensjonistene som regel kommer fra en offentlig pensjonsordning. De private pensjonsordningene er som oftest regulert gjennom lover og regler for å beskytte publikum fra useriøse private aktører.

I hovedsak består pensjonssystemene i industrilandene av følgende elementer/pilarer, rangert etter betydning for personers totale pensjonsytelser (Steigum, 5/2008):

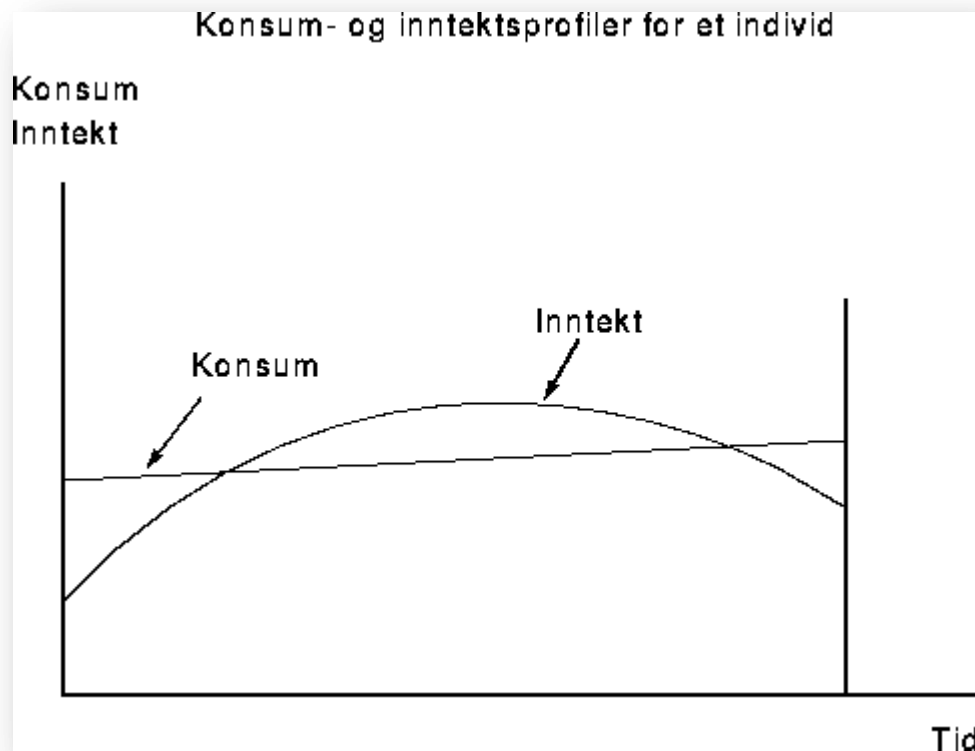
- i) Obligatorisk pensjonsordning som grunnforsikring, organisert og finansiert av staten
- ii) Tjenestepensjoner som er statlige eller private, frivillige eller obligatoriske
- iii) Frivillig, privat og individuell pensjonssparing

Dette er også stukturen til det norske pensjonssystemet, som jeg presenterer nærmere i avsnitt 2.4. Først vil jeg se på hovedårsakene til at vi har et alderspensjonssystem, med hovedfokus på den obligatoriske grunnpilaren.

2.2 Pensjonssystemets oppgaver

De viktigste oppgavene til pensjonssystemet oppsummeres ofte slik (Barr, 1992) :

- i) Utjevning av konsumet over tid. Individet sparer deler av sin inntekt i sin yrkesaktive fase for å finansiere konsumet i den yrkespassive fasen. Dette kalles gjerne konsumutjevning over livsløpet, eller livssyklushypotesen (NOU 1994:6). Denne teorien bygger på en antakelse om at individers preferanser er i favør av en jevn konsumfordeling over livsløpet, noe individene realiserer ved å spare og låne i finansmarkedet. En typisk tidsprofil, som er vist i figur 2.1, innebærer at individene bygger opp formue ved å spare i den yrkesaktive perioden, for så å forbruke denne formuen i løpet av pensjonsalderen.

Figur 1: Konsumutjevning over livsløpet

Livssyklushypotesen forutsetter at levealderen til et enkeltindivid er kjent, mao at hver enkelt person vet akkurat hvor lenge hun kommer til å leve. Individet vet også hvor lenge hun kommer til å stå i arbeid, og dermed også hvor lenge hun kommer til å være pensjonist. Individet vil med disse forenklete forutsetningene kunne beregne og planegge hvor mye hun blir nødt til å spare i den yrkesaktive fasen for å kunne opprettholde konsumet på et ønsket nivå gjennom hele pensjonisttilværelsen. Forutsetningene i livssyklushypotesen er imidlertid ikke i tråd med virkeligheten, siden de aller fleste enkeltindivider ikke har noen formening om hvor gammel de kommer til å bli eller med sikkerhet vet hvor lenge de kommer til å stå i arbeid. I virkeligheten er altså både individets forventede levealder, og den yrkesaktive og ykespassive fasens varighet ukjent, og planlegging av konsumutjevning blir derfor vanskelig på individnivå.

Den forventede gjennomsnittlige levealderen til befolkningen som helhet og lengden på den yrkespassive- og den yrkesaktive fasen er imidlertid kjent, jf de store talls lov. Selv om livssyklushypotesens forutsetninger ikke holder for enkeltindivider, holder de altså for

befolkningen som helhet. Dette gjør det mulig å planlegge konsumutjevningen for hele befolkningen samlet, noe jeg vil forklare nærmere i neste avsnitt.

ii) Forsikringsfunksjonen. Den akkumulerte pensjonssparingen blir på pensjoneringstidspunktet omgjort til et fast årlig beløp som utbetales inntil personens død. En utfordring med sparing til alderdommen er, som nevnt i forrige avsnitt, at ukjent forventet levealder fører til at individet aldri vet hvor mange yrkespassive år som de oppsparte midlene skal fordeles på. At individet lever lenger enn forventet er i utgangspunktet gledelig, men det kan også føre til at individet blir stående uten inntekt fordi de oppsparte midlene tar slutt. Risikoen for å leve lenger enn forventet betegnes ofte som *levealderisiko*, og er helt sentral i sosialforsikringsteori. For å redusere individuell levealderisiko, lønner det seg å samle mange individer i en forsikringskohort¹ som innbetaler en fast forsikringspremie som er beregnet på grunnlag av forsikringskohortens forventede gjennomsnittlige levealder (Risa, Pensjonsreformen: Effektivitet, risikodeling og politisk økonomi, 2010). Hver enkelt pensjonist vil få pensjonsutbetalinger fra denne premiepotten livet ut, og den individuelle levalderisikoen erstattes med gjennomsnittlig levealderisiko. Dette er mulig siden faktorene som levealder avhenger av, som er helsemessig status, alder og kjønn, alle er uavhengige.

Personer som lever lenger enn gjennomsnittlig vil tjene på ordningen, mens personer som lever kortere enn gjennomsnittlig vil tape på den. Siden ingen på forhånd vet levalderen sin, vil de fleste grunnet risikoaversjon likevel ønske å delta på en slik ordning .

Et problem med et ugunstig utvalg av pensjonister kan oppstå dersom pensjonsforsikringen er privat og frivillig ², men dette problemet kan løses ved å gjøre ordningen obligatorisk. De fleste land med et velfungerende pensjonssystem har derfor en offentlig og obligatorisk organisert pensjonsordning.

¹ En forsikringskohort er en betegnelse på den gruppen av personer som er inkludert i en forsikringsordning.

² Et ugunstig utvalg kan oppstå ved at bare personer som lever lenger enn gjennomsnittet, og som dermed tjener på pensjonsforsikringen vil ønske å være med i ordningen. Personer som tror at de kommer til å leve kortere enn gjennomsnittet velger å ikke bli med i ordningen, da den ikke er lønnsom for disse. Dersom utvalget etterhvert utvikler seg til å bestå av utelukkende personer med en høy forventet levealder, vil pensjonsutbetalingene bli så høye at premien må økes. En økt premie vil føre til at kun de med svært høy forventet levealder vil bli med i ordningen. Slik når pensjonspremien nye høyder, og ordningen vil etterhvert kollapse.

Et annet usikkerhetsmoment knyttet til pensjonssparing er avkastningen på pensjonssparingen. Dette kan være *finansiell risiko* dersom pensjonssparingen er gjort ved investering i aktiva, som i et fondert system, eller *politisk risiko* dersom pensjonssparingen er foretatt ved en sosial kontrakt i et pay-as-you-go- system (Grønvik, 2006:2). Dette skillet vil jeg komme nærmere inn på under avsnitt 2.3 som omhandler ulike pensjonssystemer.

iii) Omfordeling av livsinntekter. Pensjonssystemet vil også bidra til å redusere fattigdomsproblemer blant eldre. Dette skjer ved at det ytes minimumsytelser fra det offentlige til personer som har hatt liten eller ingen livsinntekt, og dermed har bidratt lite eller ingenting til finansieringen av pensjonssystemet. Pensjonssystemet skal altså sikre at ingen pensjonister står uten inntekt.

Samtidig vil pensjonssystemer ofte ha en omfordelingsfunksjon i favør av lavinntektshushold. Dette kommer til uttrykk ved at minimumsytelserne er store, samtidig som det er et forholdsvis lavt tak på pensjonsytelsene. Dette betyr at forholdet mellom ytelse og bidrag er synkende ettersom inntektsgrunnlaget øker. Store lønninger gir relativt lave pensjoner, og små lønninger relativt høye pensjoner. Norge er et klart eksempel på et land som har et pensjonssystem med en sosial omfordelingsprofil, noe jeg vil komme tilbake til i delkapittel 3.1 om Folketrygdens formål og grunnprinsipper.

Pensjonssystemet kan også omfordele inntekt mellom generasjoner, ved at myndighetene endrer pensjonsbidraget fra dagens generasjon. Eksempelvis vil en reduksjon i pensjonsbidraget føre til at fremtidige generasjoner må spare mer selv og/eller få lavere pensjonsytelser. Dette utgjør i hovedsak den politiske risikoen som er tilstede i et pay-as-you-go-system, som jeg vil beskrive nærmere i delkapittel 2.3.2 som omhandler slike pensjonssystemer.

iv) Barnevaktfunksjonen. Sist men ikke minst er en av funksjonene til pensjonssystemet nettopp å passe på at folk sparer til pensjonsalderen. Mange individer er myopiske, som betyr at de er nærsynte med hensyn til for eksempel planlegging av fremtiden. En følge av dette er at de ikke innser at de må spare til den yrkespassive fasen før det er for sent (Risa, 2010). For å sikre at folk faktisk sparer til alderdommen, gjør staten jobben for dem gjennom

pensjonssystemet. Slik kortsynthet er altså en av årsakene til at de fleste land har innslag av obligatoriske offentlige pensjonsordninger. I Norge er den obligatoriske offentlige pensjonsordningen en del av Folketrygden.

2.3 Organisering av pensjonssystemer

Ulike pensjonssystemer kan skilles i to hovedkategorier; i) fonderte systemer eller ii) PAYG-systemer. Forskjellene består av hvordan sammenhengen mellom innbetalinger og pensjonsytelser er organisert, og risikoen i de ulike systemene .

2.3.1 Fonderte systemer

Et fondert system er fullt ut basert på forutgående sparing. Innbetalingene fra publikum investeres i finansielle eller fysiske aktiva, og avkastningen legges løpende til fondet. I et fondert system er den politiske risikoen eliminert, men det er en finansiell risiko knyttet til avkastningen.

Dersom det ikke skjer noen omfordeling mellom generasjoner, vil enhver utbetaling til en gitt generasjon være begrenset av denne generasjonens sparing og avkastning. Dersom det ikke heller er noen omfordeling internt i generasjonen, vil ethvert medlem på pensjoneringsstidspunktet få en pensjoneringsrettighet som er lik den enkeltes innskudd og tilhørende avkastning. Sammenhengen mellom bidrag og ytelse i systemer uten omfordeling kan derfor bli optimal. Fordelen med et fonderingssystem er at det finansierer seg selv, og at det er lettere å ha kontroll på utgiftene ved demografiske endringer som ved den høyaktuelle befolkningsaldringen i Europa. Dette er fordi omfanget av ytelsene er begrenset av størrelsen på fondet. I Europa er det flere land som har gått over til et fondert system, og enda flere land som planlegger å gjøre det (Steigum, 5/2008).

2.3.2 Pay-as-you-go systemer

Pay-as-you-go- systemer (PAYG) er basert på at arbeidstakere fra hvert årskull bidrar til å finansiere pensjoner til dagens pensjonister gjennom skatter og trygdeavgifter. Pensjonene finansieres løpende over statsbudsjettet, og er organisert av det offentlige. Veksten i pensjonsutbetalingene er basert på vekst i BNP per innbygger og vekst i antall yrkesaktive, eller bidragsytere. Dersom vi antar at BNP per bidragsyter er konstant, vil veksten avhenge

utelukkende av vekst i antall bidragsyttere, med andre ord befolkningsvekst.

Rettighetene i et PAYG-system er basert på et politisk løfte. Dersom du som yrkesaktiv betaler bidrag til pensjonssystemet, får du en pensjonsytelse tilbake som ideelt sett står i forhold til dette bidraget. Slik skapes det insentiver til å bidra til systemet.

PAYG-systemer har ofte en sosial profil som brukes aktivt i fordelingspolitikken. Derfor er det ofte betydelige minimumsytelser i PAYG-systemer for dem som har bidratt lite eller ingenting til systemet tidligere.

I motsetning til fonderte systemer vil et PAYG-system omfordele ressurser mellom generasjoner. Dagens yrkesaktive generasjon finansierer og bærer risikoen for pensjonene til dagens yrkespassive, på grunnlag av en sosial kontrakt.

Fordelen med et PAYG-system kontra et fondert system er at det ikke er finansiell risiko, siden pensjonene finansieres løpende. Det er imidlertid en politisk risiko knyttet til et PAYG-system, for eksempel om politikerne vedtar å redusere bidraget for dagens yrkesaktive, slik at ytelsene til dagens yrkespassive blir mindre. Dersom generasjoner opplever at forholdet mellom bidrag og ytelse blir forandret på en ufordelaktig måte, vil det kunne svekke tilliten til systemet. Hensynet til forutsigbarhet i et PAYG-system er viktig for å opprettholde den sosiale kontrakten, og derfor forekommer det ytterst sjelden at politikere vedtar noe som vil svekke de eksisterende pensjonsbetingelsene. PAYG-systemer er også svært ømfintlige ovenfor demografiske endringer. For å opprettholde balansen i systemet, er det viktig at det til enhver tid er et stabilt forhold mellom antall bidragsyttere (yrkesaktive) og yrkespassive. Store yrkesaktive generasjoner sammen med små yrkespassive generasjoner fører til at PAYG-systemet flyter fint rundt, mens det motsatte vil skape store problemer. Det store solidaritetsspørsmålet er om ønsket om å oppfylle den sosiale kontrakten vil vedvare i fremtidige generasjoner dersom de yrkesaktive blir færre og færre, og forpliktelsene per person blir større og større. Dette er ofte betegnet som forsørgelsesbyrden. Dette vil jeg komme detaljert tilbake til i kapittel 4.

2.3.3 PAYG i Norge

Norge har idag et PAYG-system, der en trygdeavgift på 7,8 prosent av brutto arbeidsinntekt utgjør lønnsinntakernes bidrag til Folketrygden. Som alderspensjonist reduseres dette

bidraget til 3,0 prosent, så differansen på 4,8 prosent gjelder alderspensjon. Arbeidsgivere betaler arbeidsgiveravgift, som også går direkte til inntekt for Folketrygden. Skattedirektoratet og ligningsmyndighetene har ansvar for innkrevingen av trygdeavgiftene. Med disse inntektene, som for budsjettåret 2010 er anslått å være 2 115,4 millioner kroner, finansieres trygdeytelsene løpende. Utgiftene til Folketrygden er imidlertid langt større enn disse inntektene, og differansen finansieres over statsbudsjettet og ved direkte overføringer fra staten. For 2010 er Folketrygdens utgifter foreslått til 308 334,7 budsjettkroner, og av disse er 117 433 millioner kroner bevilget til alderspensjon, som utgjør 38 prosent av utgiftene til Folketrygden. I kapittel 4 skal jeg vise at denne utgiftsposten kommer til å stige betraktelig i fremtiden (Finansdepartementet, 2009).

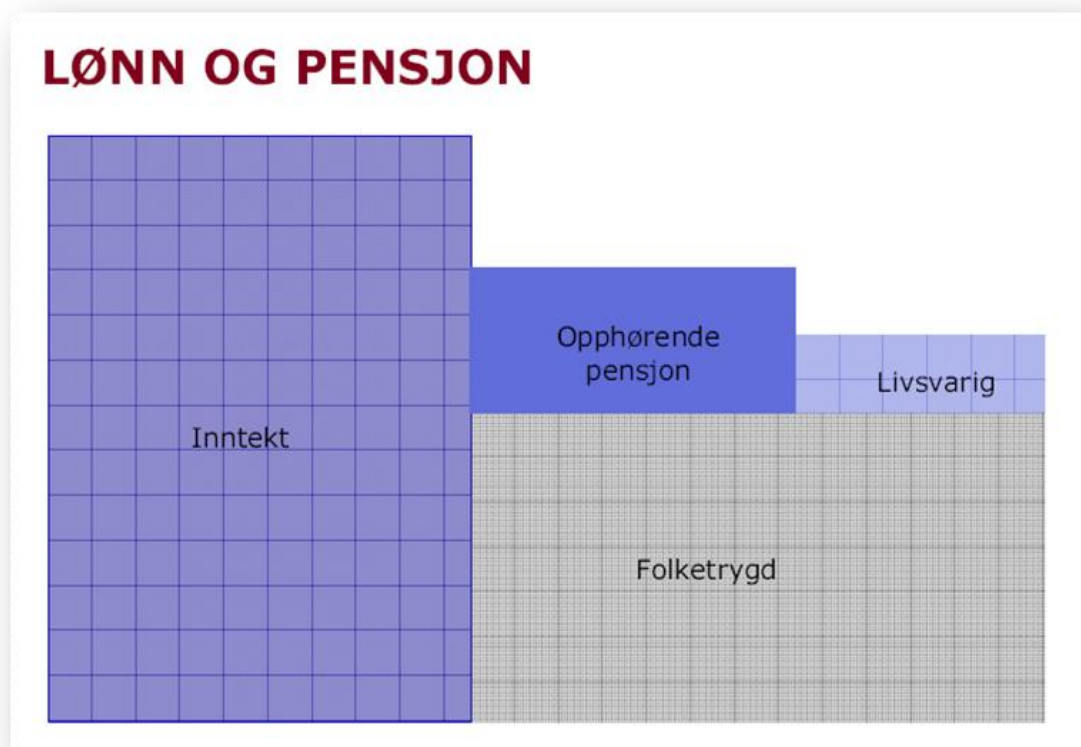
PAYG- systemet i Norge er basert på en sosial kontrakt som opprettholdes ved folks tillit til systemet. Pensjonsrettighetene i Folketrygden er det imidlertid ingen som har en privat eiendomsrett til. Selv om dagens sittende regjering gir løfter om at dagens regler for opptjening og utmåling av pensjon skal opprettholdes, kan ikke dagens politikere styre valgene til fremtidige regjeringer og stortingsflertall (Steigum, 5/2008). Politisk stabilitet og forutsigbarhet rundt pensjonssystemet er derfor viktig for at folks tillit og bidragsvilje til Folketrygden opprettholdes.

I det neste avsnittet vil jeg beskrive pensjonssystemet i Norge nærmere.

2.4 Pensjonssystemet i Norge : En oversikt

Pensjonssystemet i Norge består av tre hovedelementer; i) alderspensjon fra Folketrygden, ii) arbeidsmarkedsrelatert alderspensjon, som er tjenstepensjon og AFP i privat og offentlig sektor og iii) andre individuelle spareordninger.

Figur 2.1 viser hvordan pensjonsordninger til en typisk yrkesaktiv person er satt sammen:

Figur 2: Sammenheng mellom lønn og pensjon (Bergo, 2008)

Som illustrert på er det pensjonsytelsene fra Folketrygden som utgjør hovedtyngden av pensjonsutbetalingene. Folketrygden består av en grunnpensjon som er lik for alle, og en tilleggspensjon som er avhengig av arbeidsinntekt. I tillegg til dette vil yrkesaktive i både offentlig og privat sektor motta tjenstepensjon fra arbeidsgiver, og størrelsen på denne er avhengig av ansettelsestid og arbeidsinntekt. Den opphørende pensjonen som er illustrert i figuren er ofte en privat innskuddsbasert pensjon, mens den livsvarige pensjonen ofte er ytelsesbasert. Dette vil jeg forklare nærmere i avsnitt 2.4.2 om tjenstepensjon. I tillegg til pensjonsytelsene fra Folketrygden og fra arbeidsgiver kommer det en selv har spart frivillig gjennom individuelle pensjonsordninger.

Størrelsen på den endelige pensjonsutbetalingen avhenger av medlemstid i Folketrygden, hvilke kollektive pensjonsordninger man har vært medlem av gjennom sine arbeidsgivere, ansettelsestid og arbeidsinntekt.

I det følgende vil jeg skissere hovedelementene i det norske pensjonssystemet mer detaljert.

2.4.1 Folketrygden

Folketrygdloven er en rettighetslov som er bygget på prinsippet om at man skal ”yte etter evne, og få etter behov (Hagen, 2010). Alderspensjonsordningen fra Folketrygden utgjør grunnsteinen i pensjonssystemet i Norge, og er regulert i Lov om Folketrygd (folketrygdloven). Medlemskap i Folketrygden er obligatorisk for personer som er bosatt i Norge, og derfor alle rett på alderspensjon fra man fyller 67 år, uavhengig av deltakelse i arbeidslivet. For å ha fulle opptjeningsrettigheter må en som hovedregel ha vært medlem i Folketrygden i 40 år, som betyr at man skal ha 40 års botid i Norge mellom 16 og 67 år. For de aller fleste utgjør ytelsene fra Folketrygden størsteparten av pensjonsutbetalingene (kfr figur 2.1), og ordningen er livsvarig.

Den nye pensjonsreformen omhandler først og fremst alderspensjonen fra Folketrygden, og innføringen av en helt ny alderspensjon som er regulert i folketrygdloven § 20. Innføringen av denne trer i hovedsak i kraft 1. januar 2011, og krever en del tilpasninger i de øvrige pensjonsordningene, både opprinnelige alderspensjonsregler og AFP- og tjenstepensjon i offentlig og privat sektor. Pensjonsreformen vil derfor ha betydning for alle pensjonister uavhengig av om man har vært ansatt i privat sektor, i offentlig sektor eller har vært utenfor arbeidslivet. Jeg vil gi en grundigere presentasjon av ny gammel alderspensjon fra Folketrygden i kapittel 3, pensjonsreformen i kapittel 4, ny alderspensjon i kapittel 5 og om tilpasninger av øvrige deler av pensjonssystemet etter pensjonsreformen i kapittel 6.

2.4.2 Tjenstepensjon

En tjenstepensjonsordning fra arbeidsgiver skal sikre pensjonen til arbeidstakeren utover de ytelsene som hun har rett på fra Folketrygden. Tjenstepensjonens rolle er altså å være et supplement til den offentlige pensjonen, noe som kan være en sikkerhet i tilfelle de offentlige pensjonsytelsene reduseres i fremtiden. Siden tjenstepensjonen er en del av arbeidsforholdet, kan den for den enkelte arbeidstaker betraktes som en godtgjørelse for utført arbeid. Forskjellen er at lønn betales ut løpende, mens tjenstepensjon er sparing eller opptjening av rettigheter som vil bli utbetalt når arbeidstaker fratrer arbeidslivet som pensjonist. Med dette noe forenklete perspektivet, kan tjenstepensjon anses som en form for utsatt lønn (NOU 2009:13). Dette vil jeg komme tilbake til i avsnittet om offentlig tjenstepensjon nedenfor..

I motsetning til pensjonsløftene i Folketrygden er det privat eiendomsrett knyttet til pensjonsløftene fra arbeidsgiver. En tidligere ansatt vil ha rett på å få med seg pensjonsrettighetene som hun har opparbeidet seg ved at det utstedes en *fripolise* ved ytelsesordninger, eller et *pensjonskapitalbevis* for innskuddsordninger. Pensjonsrettighetene er dermed noe man kan samle seg opp hos flere arbeidsgivere, noe som kan gjøre beregning av tjenstepensjon relativt uoversiktlig. Som regel må man være ansatt hos arbeidsgiver i over 12 måneder før en har fått eiendomsrett til sin opptjente tjenstepensjon.

I det følgende vil jeg beskrive tjenstepensjon i offentlig og privat sektor, og deretter diskutere kort betydningen av tjenstepensjon for individers karrierevalg.

Tjenstepensjon i offentlig sektor

Personer som er ansatt i offentlig sektor, som er ansatte i staten, kommunene, helseforetak og bedrifter med offentlig tilknytning, får tjenstepensjon fra det offentlige som et tillegg til pensjonsytelser fra Folketrygden. Statens Pensjonskasse (SPK) administrerer tjenstepensjon for statlig ansatte, og Kommunenes Landspensjonskasse (KLP) administrerer pensjon for de fleste³ kommunalt ansatte. Offentlig tjenstepensjon er bruttogarantert, som betyr at alle som har full opptjeningstid i det offentlige er garantert å motta 66% av sluttlønnen (hovedregel) opp til 12G i samlet pensjon. Dersom arbeidstaker også har rett på pensjon fra Folketrygden, vil pensjonsutbetalingen bli samordnet slik at tjenstepensjon + pensjon fra Folketrygden utgjør 66%. Personer med lav sluttlønn kan derfor ende opp med å få hele pensjonen sin utbetalt fra folketrygden. Offentlig tjenstepensjonsordning er derfor mest gunstig for høytlønnede (Engelstad, 2009). Dette vil jeg forklare nærmere i analysen i DEL II.

Full opptjeningstid krever at arbeidstaker har arbeidet i det offentlige i minimum 30 år, se eksempel 1. Dersom opptjeningstiden er kortere enn 30 år, vil pensjonen bli avkortet forholdsmessig, jf eksempel 2. Ordningen gir livsvarige utbetalinger.

³ Et fåtall kommuner har selvstendige pensjonskasser eller pensjonskasse administrert av et forsikringsselskap/annen finansinstitusjon.

Eksempel 1: Full opptjeningstid

Pensjonsordning: Offentlig tjenestepensjon

Type ytelsesordning: Bruttogarantert

Sluttlønn: 500 000 kr.

Pensjonens kompensasjonsgrad: 66% .

Opptjeningstid: 30/30 år

*Sluttlønn*kompensasjonsgrad*opptjeningstid= bruttogarantert offentlig tjenestepensjon*

$500\,000 * 66\% * 30/30 = \underline{330\,000\text{ kr}}$

Eksempel 2: Ikke full opptjeningstid

Pensjonsordning: Offentlig tjenestepensjon

Type ytelsesordning: Bruttogarantert

Sluttlønn: 500 000 kr.

Pensjonens kompensasjonsgrad: 66% .

Opptjeningstid: 19/30 år

*Sluttlønn*kompensasjonsgrad*opptjeningstid= bruttogarantert offentlig tjenestepensjon*

$500\,000 * 66\% * 19/30 = 209\,000\text{ kr}$

Offentlig tjenestepensjon er ansett som en svært gunstig ordning for arbeidstaker, og et vanlig synspunkt er at den bidrar til å kompensere for det relativt lave lønnsnivået i offentlig sektor i forhold til privat sektor (Engelstad, 2009).

Privat tjenestepensjon

For arbeidstakere i det private næringslivet finnes det en jungel av tjenestepensjonsordninger, som kan deles inn i to hovedkategorier; ytelsesbasert tjenestepensjon og innskuddsbasert tjenestepensjon. I 2006 ble det obligatorisk for alle arbeidsgivere å tilby tjenestepensjon til sine ansatte, ved at Lov om obligatorisk tjenestepensjon (OTP) trådte i kraft. OTP er en minimumsvariant av ytelse- eller innskuddspensjon, som oftest innskuddspensjon. Tidligere var det slett ikke en selvfølgelighet at arbeidsgivere i det private hadde en tjenestepensjonsordning for sine ansatte

(Bergo, 2008). I det følgende skal jeg gi en kort presentasjon av ytelses- og innskuddspensjon.

i) *Privat ytelsespensjon* reguleres av Lov om foretakspensjon, og er den minst utbredte formen for tjenstepensjon i privat sektor. Det er flere modeller for ytelsespensjon, men i det følgende vil jeg kun beskrive den mest vanlige som er en garantert proSENTSATS (mellom 50 - 70%) av sluttlønn. I likhet med offentlig tjenstepensjon er pensjon fra folketrygden inkludert ved beregning av pensjonen. Forskjellen er at privat ytelsespensjon er nettogarantert, og ikke bruttogarantert som i offentlig tjenstepensjon. Dette betyr at bedriften beregner antatt folketrygd med den ansattes pensjonsgrunnlag og forutsetningen om full opptjeningstid, samt at arbeidstaker har rett på full grunnpensjon. Bedriften dekker differansen mellom den bestemte prosentandelen av sluttlønnen og antatt pensjon fra Folketrygden (Engelstad, 2009).

Dersom antatt pensjon fra folketrygden stemmer overens med den faktiske alderspensjonen man ender opp med, så vil den nettogaranterte ordningen gi samme resultat som bruttogarantert ordning, se Eksempel 1. Dersom antatt Folketrygd er beregnet høyere enn det den virkelig er, vil pensjonsordningen gi en pensjon som utgjør en lavere proSENTSATS av lønnen enn avtalt, se eksempel 2.

Eksempel 3: Antatt pensjon = faktisk pensjon

Pensjonsordning: Privat tjenstepensjon

Type ytelsesordning: Nettogarantert

Sluttlønn: 600 000 kr.

Pensjonens kompensasjonsgrad: 60% .

Opptjeningstid: full

Antatt pensjon fra Folketrygden: 270 000 kr

Faktisk pensjon fra Folketrygden: 270 000 kr

$$60\% \text{ av sluttlønn} = 600\,000 * 0,60 = 360\,000 \text{ kr}$$

$$60\% \text{ sluttlønn} - \text{antatt pensjon fra Folketrygden} = \text{tjenstepensjon fra arbeidsgiver}$$

$$360\,000 \text{ kr} - 270\,000 \text{ kr} = 90\,000 \text{ kr}$$

Faktisk pensjon fra folketrygden + tjenstepensjon fra arbeidsgiver = Total pensjon

$$270\,000 + 90\,000 = 360\,000 \text{ kr}$$

Pensjonens kompensasjonsgrad er $360\,000 / 600\,000 = 60\%$.

Eksempel 4: Antatt pensjon \neq faktisk pensjon

Pensjonsordning: Privat tjenstepensjon

Type ytelsesordning: Nettogarantert

Sluttlønn: 600 000 kr.

Pensjonens kompensasjonsgrad: 60% .

Opptjeningstid: full

Antatt pensjon fra Folketrygden: 270 000 kr

Faktisk pensjon fra Folketrygden: 230 000 kr

$$60\% \text{ av sluttlønn} = 600\,000 * 0,60 = 360\,000 \text{ kr}$$

60% sluttlønn – antatt pensjon fra Folketrygden = tjenstepensjon fra arbeidsgiver

$$360\,000 \text{ kr} - 270\,000 \text{ kr} = 90\,000 \text{ kr}$$

Faktisk pensjon fra folketrygden + tjenstepensjon fra arbeidsgiver = Total pensjon

$$230\,000 + 90\,000 = 320\,000 \text{ kr}$$

Pensjonens kompensasjonsgrad er $320\,000 / 600\,000 = 53,33\%$.

Som vist i eksempel 4, vil for høy antatt alderspensjon fra Folketrygden føre til at personen får en lavere prosentandel pensjon enn avtalt i pensjonsordningen, her 53,33% i stedet for 60%. Ved for lav beregning av antatt pensjon vil det motsatte skje.

I ytelsesordninger opereres det (vanligvis) med en full opptjeningstid på 30 år. Slike pensjonsordninger er (vanligvis) livsvarige. Kostnadene for arbeidsgiver ved å tilby sine ansatte en ytelsesbasert pensjonsordning avhenger av de ansattes lønnsutvikling og

levealder, samt hvilken prosentats som er valgt. Ytelsesbaserte pensjonsordninger kan være svært gunstige for arbeidstakerne, men kostbart og relativt uforutsigbart for arbeidsgiver. Det er de høytlønnede, eventuelt personer med en stigende inntektskurve som vil tjene mest på ytelsespensjonsordninger. Dette er fordi sluttlønnen er høy, og antatt pensjon fra Folketrygden ofte lavere enn den faktiske. Lavtlønnede vil få svært lite tjenestepensjon i tillegg til Folketrygden i en ytelsesordning, siden de får mye mer fra Folketrygden i forhold til inntekten sin enn høytlønnede. Innskuddspensjonsordninger kan dermed ofte være best for lavtlønnede (Bergo, 2008).

ii) *Privat innskuddspensjon* er organisert slik at arbeidsgiver betaler et avtalt årlig innskudd til en individuell pensjonsbeholdning som danner grunnlaget for pensjonsutbetalingene til den ansatte. Pensjonsbeholdningen forvaltes vanligvis av et forsikringsselskap, eller et annet selskap som bedriver pensjonsforvaltning. Pensjonsbeholdningen plasseres (vanligvis) i et fond som har en avkastning som avhenger av valgt risikoprofil. Risikopofilen bestemmes enten individuelt, kollektivt eller av arbeidsgiver, og består gjerne av ”pakkeløsninger” som har enten lav, middels eller høy risikoprofil. Ideelt sett bør valg av risikoprofil foregå på individuell basis, da ulike personer har forskjellige preferanser for risiko ved kapitalplassering, på grunn av alder, type arbeid og arbeidsforhold, samt generell grad av risikoaversjon (Bergo, 2008). Ved innskuddspensjon avhenger den totale pensjonen av hvilket innskuddsbeløp som avtales, antall innskudd, avkastningen på pensjonsbeholdningen og antall år med uttak. Innskuddspensjon reguleres i lov 24. november 2000 nr. 81 om innskuddspensjon i arbeidsforhold (innskuddspensjonsloven). Minimumskravet til årlige innskudd er 2% av inntekt opp til 12 G, og maksimumsinnskudd er 5 % av lønn mellom 1 og 6 G, og 8 % prosent for lønn mellom 6 og 12 G, jf innskuddpensjonsloven § 5-4.

.

Innskuddspensjon er som oftest tidsbegrenset, og ytes vanligvis i 10- 15 år. Se figur 3

Figur 3: Tidsbegrenset innskuddspensjon (Bergo, 2008)

Det begrensede tidsaspektet for pensjonsutbetalingene gjør at kostnaden av pensjonsordningen blir mer forutsigbar for arbeidsgiver enn ved ytelsesordninger. Dette er en viktig medvirkende årsak til at stadig flere bedrifter velger innskuddspensjon fremfor ytelsespensjon. Flere bedrifter går også over fra å ha hatt ytelsespensjon til å innføre innskuddspensjon, noe som gjerne fører til misnøye blant de ansatte som kommer dårligere ut i en slik ordning. Bedriftene har imidlertid adgang til å skifte ordning, så lenge den ytelsesbaserte ordningen ikke er forankret så sterkt i bedriften at den kan anses som en individuell rettighet for hver enkelt ansatt, for eksempel ved at den er inkludert i lønnsvilkårene. I en høyesterettsdom i mars i år (2010) saksøkte de ansatte i Fokus Bank sin arbeidsgiver for å ha byttet ordning uten deres samtykke. Fokus Bank argumenterte for at pensjonsavtalen ikke var spesifisert i ansettelesavtalene, samt at det var klausuler i pensjonsordningens vedtekter som åpnet for bytte av ordning. Fokus Bank vant til slutt frem med sitt synspunkt i Høyesterett, og innskuddsordningen ble innført. Høyesterettsdommen med Fokus Bank antas å påvirke flere bedrifter med ytelsesordning til å gjøre det samme (Dine Penger, VG Nett, 2010). Denne trenden har allerede begynt. Per idag er det stadig flere bedrifter som velger en innskuddspensjonsordning for sine ansatte, og de aller fleste

velger minimumsordningen OTP som har et minstekrav på innskudd av 2% av bruttolønn. Tall fra Finansnæringens Hovedorganisasjon viser at 72% av alle innskuddsordninger er OTP. Dette betyr at 56 % av alle arbeidstakere har en tjenstepensjonsordning på lovens minimum (LO-Aktuelt, 2010).

Tjenstepensjonens rolle i personlige karrierevalg

Tap av pensjonsrettigheter ved jobbskifte kan føre til at personer vegrer seg fra å bytte jobb, og derav reduserer deres mobilitet i arbeidsmarkedet (NOU 2009:13). Dette gjelder spesielt bruttogaranterte ordninger der det er krav om opptjeningstid i et gitt antall år før fulle rettigheter oppnås. Sjenerøse ytelsespensjonsordninger har derfor en tendens til å ”binde” arbeidstakere til å bli i bedriften. I offentlig sektor er det et krav om 30 års opptjeningstid for oppnå fulle pensjonsrettigheter på 66% av sluttlønn. Det er forøvrig fullt mulig å ta med seg pensjonsrettighetene ved et jobbskifte innad i offentlig sektor. Har man for eksempel jobbet 19 år i kommunen, tar man med seg 19/30 av opptjeningsrettighetene til ny jobb i staten for videre opptjening.

Skifter man derimot jobb fra offentlig til privat sektor, blir mobilitetshinderet mye sterkere. Ved skifte til privat sektor endrer opptjeningstiden seg fra 30 år til 70 år minus alder du begynte i offentlig sektor, men maksimum 40 år. Bergynner man å arbeide i offentlig sektor som 25-åring, arbeider i 19 år og ønsker deretter å bytte til privat sektor, vil man derfor kun få med seg 19/40 av pensjonsrettighetene videre (Engelstad, 2009).

Innad i privat sektor er pensjonsrettigheter mer mobile ved fripoliser og pensjonskapitalbevis, men avkastningen på disse er som oftest svært lav. Dersom man har mange jobbskifter i løpet av en lang karriere, vil det derfor kunne føre til en sterkt redusert pensjon i forhold til om man hadde blitt i den samme jobben hele tiden.

Tilbudet av tjenstepensjonsytelser i privat sektor er også svært varierende. Noen arbeidsgivere har gullkantede ytelsespensjoner som gir oppimot 70% av sluttlønn, mens andre tilbyr minimumsvarianten av innskuddspensjon (Bergo, 2008). Et interessant spørsmål i forbindelse med dette er hvorvidt utsiktene for fremtidig pensjon har en innvirkning på arbeidstakeres tilpasning i arbeidsmarkedet.

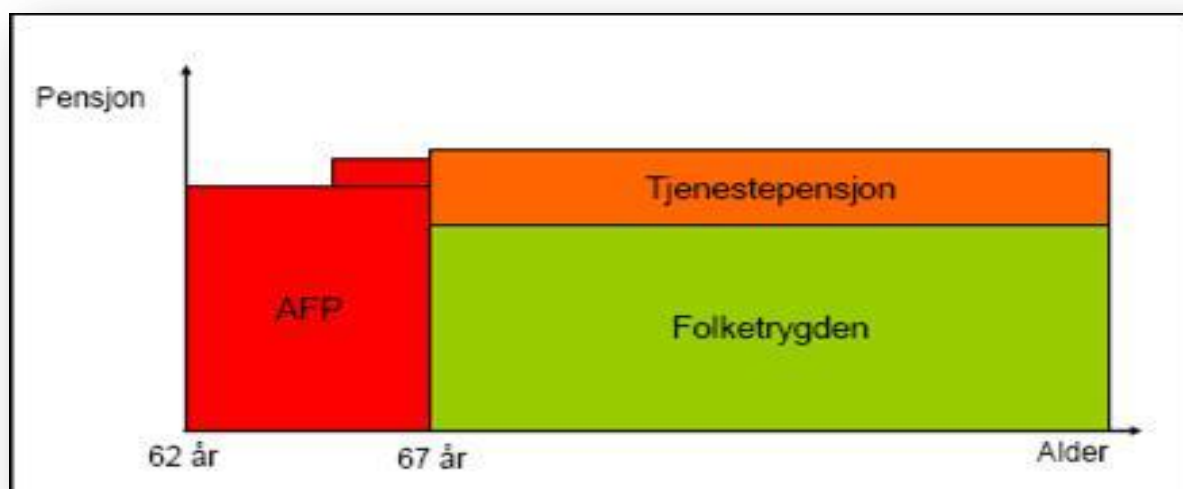
I en norsk studie (Falch, 2008) undersøkes det om arbeidstakere påvirkes av pensjonsutsiktene ved valg av arbeidsgiver og jobbskifte. Konklusjonen er at det finnes en signifikant men svært liten påvirkning. Arbeidstakerne vektlegger lønn som yrkesaktiv ved

jobbskifte, og i en svært liten grad også til virkningene for pensjonsytelsene.

Den økte fokuset på pensjon etter at pensjonsreformen ble vedtatt, kan imidlertid føre til at arbeidstakere blir mer bevisste på pensjonsordninger ved karrierevalg. For mer omfattende gjennomgang av mobilitetsvirkninger og potensielle løsninger, viser jeg til NOU 2009:13 Brede pensjonsordninger.

2.4.3 Avtalefestet pensjon (AFP)

Utenfor tjenestepensjonssystemet finnes også ulike frivillige førtidspensjonsordninger. Fellesbetegnelsen for disse er Avtalefestet pensjon (AFP) som gjelder bedrifter som inngår i en tariffavtale som inkluderer AFP. Kort forklart går AFP ut på at arbeidstakere kan pensjonere seg inntil 5 år tidligere enn ved ordinær pensjonsalder, og likevel få pensjonsutbetalinger på nivå med det de hadde fått om det hadde vært i arbeid helt frem til fylte 67 år. Ved fylte 67 år blir AFP erstattet med alderspensjon fra Folketrygden og tjenstepensjon fra arbeidsgiver, jf figuren nedenfor:

Figur 4: Prinsippskisse for gammel AFP-ordning i privat sektor (Risa, *Pensjonsreformen: Effektivitet, risikodeling og politisk økonomi*, 2010)

I privat sektor er det kun arbeidstakere i bedrifter som er bundet av en tariffavtale som omfatter AFP som har denne muligheten. AFP-ordningen administreres av tre fagorganisasjoner som har tre ulike ordninger: Fellesordningen for AFP (for medlemmer i LO-NHO), AFP-ordningen til Finansnæringens Arbeidsgiverforening og AFP-ordningen til

Arbeidsgiverforeningen Spekter. I 2004 hadde anslagsvis 51-52% av arbeidstakerne i privat sektor rett til AFP gjennom en av disse organisasjonene.

I offentlig sektor har alle arbeidstakerne rett på AFP. For statsansatte er det Statens Pensjonskasse (SPK) som administrerer AFP-ordningen, mens det for kommunalt ansatte er Kommunenes Landspensjonskasse (KLP) (Felleskontoret for LO/NHO -ordningene, 2010). Til sammen antas det at 70% av den totale arbeidsstyrken arbeider i en bedrift som er tilknyttet en AFP- ordning (Midtsundstad, 2004).

Siden det er flere AFP-ordninger, er det også flere beregningsmetoder. I det følgende vil jeg vise et enkelt eksempel beregnet med LO-NHO regelverket, som er relativt likt som for de øvrige AFP-ordningene i privat sektor.

AFP består av den alderspensjonen (grunnpensjon + tilleggspensjon eller sært tillegg) som du hadde fått dersom du hadde jobbet frem til fylte 67 år + et tariffbestemt AFP-tillegg.

NAV beregner et fiktivt sluttpoengtall som benyttes til å beregne AFP. Poengtallet beregnes med utgangspunkt i det høyeste av to alternativer: i) gjennomsnittet av de tre siste års poengtall eller ii) de ti høyeste poengtallene. Dette er tilsvarende metode som ved beregning av uførepensjon, og er benyttet i kapittel 8. Dette foreløpige sluttpoengtallet fremskrives frem til fylte 67 år, og benyttes til å beregne tilleggspensjon på vanlig måte når personen fyller 67 år (Engelstad, 2009). For enkelhetsskyld antas det i følgende eksempler at fremskrevet tilleggspensjon er 200 000 kr. I eksempel 5 og 6 vises beregning av AFP i privat og offentlig sektor:

Eksempel 5:

Pensjonsordning: Gammel AFP i privat sektor (LO/NHO- ordningen)

Grunnpensjon fra Folketrygden: $G_{2009} = 72\,006$ kr p.a

Tilleggspensjon fra Folketrygden: 200 000 kr p.a

Opptjeningstid: full

Sivil status: Enslig

AFP tillegg tariffbestemt: 11 400 kr skattefritt p.a

Grunnpensjon + tilleggspensjon + AFP tillegg = total brutto AFP (LO-NHO)

72 006 kr + 200 000 kr + 11 400 kr = 283 406 kr.

I offentlig sektor beregnes pensjonen tilsvarende, men her er skattepliktig tariffbestemt AFP-tillegg på kr 20 400 kr, se eksempel 2:

Eksempel 6:

Pensjonsordning: Gammel AFP i offentlig sektor (Statens pensjonskasse SPK)

Grunnpensjon fra Folketrygden: $G_{2009} = 72\,006$ kr p.a

Tilleggspensjon fra Folketrygden: 200 000 kr p.a

Opptjeningstid: full

Sivil status: Enslig

AFP tillegg tariffbestemt: 20 400 kr p.a

Grunnpensjon + tilleggspensjon + AFP tillegg = total brutto AFP (SPK)

72 006 kr + 200 000 kr + 20 400 kr = 292 406 kr.

AFP er altså høyere i offentlig sektor. Merk at AFP-tillegget i offentlig sektor er skattepliktig, i motsetning til i privat sektor. Forskjellen er derfor ikke så stor.

Det er mange spesialregler, vilkår og unntak i de ulike AFP-ordningene. I tillegg til at den ansatte må være ansatt i en AFP-bedrift, stilles det flere krav i forhold til ansettelsesforhold, at arbeidstaker må ha inntektsgivende arbeid på pensjoneringstidspunktet, og at arbeidstaker må være fylt 62 år. Dette er imidlertid ingen utfyllende liste over vilkår i de ulike ordningene. For en fullstendig oversikt, henviser jeg til lovtekster og forskifter til de ulike ordningene ⁴.

⁴ **Privat sektor:** Vedtekter for Fellesordningen for avtalefestet pensjon (AFP) sist stadfestet av Arbeids-og inkluderingsdepartementet 21.04.2006 (LO-NHO), Vedtekter for Fellesordningen for avtalefestet pensjon (AFP) innen NAVO's tariffområde, trådt i kraft 1.10.1998 (Spekter), Vedtekter for fellesordningen for avtalefestet pensjon (AFP) i finansnæringen (FA), LOV 1988 12-23 nr 110: Lov om statstilskott til ordninger for avtalefestet pensjon (Tilskottsloven), FOR 2000-05-22 nr 532: Forskrift om vilkår for å yte avtalefestet pensjon og arbeidsinntekt, RTV- rundskriv 01.12.2002- Hovednr 62. **Offentlig sektor: Staten:** Lov 1993-06-11 nr 64: Lov om avtalefestet pensjon for offentlige tjenestemenn

En bestemmelse som forøvrig er verdt å merke seg, er at maksimal arbeidsinntekt utenom AFP er 15 000 kr. Dette er et absolutt toleransebeløp, og dersom AFP- pensjonisten tjener mer enn dette ved siden av pensjonen vil AFP- pensjonen bli betydelig avkortet. Det lave toleransebeløpet er blitt kritisert for å forhindre AFP-pensjonister fra å kunne bidra i yrkeslivet.

En annen interessant regel er at AFP-utbetalingene ikke kan overskride 70% av tidligere lønn. Med tidligere lønn menes ikke sluttlønn, men et G-regulert gjennomsnitt av de fem siste poengårene før du gikk av med pensjon. Som regel er ikke dette noe problem, siden AFP sjelden vil overskride dette. Det er imidlertid noen grupper som blir utsatt, for eksempel personer som har jobbet deltid de siste årene slik at ”tidligere inntekt” er svært lav i forhold til gjennomsnittet for hele karrieren, eller personer som har vært deltidsarbeidende hele livet og mottar minstepensjon.

Opprinnelig var AFP ment for arbeidstakere som jobbet i fysisk og/eller psykisk krevende yrker, og som ikke orket å stå i arbeid helt til fylte 67 år. AFP skulle gi en ”verdig avslutning på arbeidslivet”, ved å være et reelt alternativ til uføretrygd eller langtidssykemelding, som ofte ble realiteten for disse arbeidstakerne. Siden AFP-ordningen ikke er behovsprøvd, er ordningen benyttet av langt flere yrkesgrupper enn de den var tiltenkt (Risa 2010). Det har imidlertid aldri vært et vilkår i noen lovtekst om AFP at man skal være ”sliten” for å kunne gå av med AFP (Engelstad, 2009).

Siden det ikke er noen aktuarisk avkortning⁵ av pensjonen ved tidligpensjonering i AFP, har ordningen fått mye kritikk for å være en slags ”subsidiering av fritid”. Ifølge (Holmøy, 2002)

m.fl. , Forskrift til lov om avtalefestet pensjon for offentlige tjenestemenn m.fl., FAD 1993.09.24 nr 0905, LOV 1949-07-28 nr 26: Lov om Statens Pensjonskasse, Forskrift om kombinasjon av AFP og arbeidsinntekt gitt av SHD 22.05.2000, Hovedtariffavtalen i staten 2008-2010. **Kommunene:** Vedtekter for avtalefestet pensjon i KS’ tariffområde gitt med hjemmel i Hovedtariffavtalens Kap. 2.2, Hovedtariffavtalen for 2008-2010, Tariffavtalen for Spekter-området, Tariffavtalen for Oslo kommune, Forskrift om kombinasjon av avtalefestet pensjon og arbeidsinntekt, HSD av 22.05.2000 nr 532.

⁵ Aktuarisk avkortning innebærer at forventet nåverdi av pensjonsytelsene er uavhengig av pensjonsalderen. Det betyr at dersom man går av før man er 67 år, vil ytelsen kuttes proposjonalt hvert år slik at nåverdien fortsatt blir den samme. (Kilde: NOU 1998: 19). At AFP ikke er aktuarisk avkortet, betyr altså at ytelsen ikke vil kuttes proposjonalt ved tidligpensjonering. Med andre ord vil nåverdien av pensjonsytelsene ved tidligpensjonering være høyere.

har AFP den samme virkningen på arbeidstilbudet som en tilsvarende økning i effektiv skatt på arbeid. Han har regnet ut at den samfunnsøkonomiske kostnaden av at en person tidligpensjonerer seg er 134 % av personens tidligere lønn før skatt. Politisk sett er det svært vanskelig å gjøre noe med allerede etablerte rettigheter. AFP-ordningen vil derfor ikke forvinne med det første, på tross av de store kostnadene (Engelstad, 2009) .

2.4.4 Individuell pensjonssparing

Noen yrkesaktive velger å supplere alderspensjonen fra Folketrygden og tjenstepensjonen fra arbeidsgiver med en individuell spareordning. Her finnes det mange produkter å velge mellom; livrente, kapitalforsikring eller individuell pensjonsordning (IPS) for å nevne noen. Produkter for individuell pensjonssparing tilbys av forsikringsselskaper og enkelte andre finansinstitusjoner. Alle institusjoner som håndterer pensjonskapital blir regulert av Kredittilsynet, et statlig overvåkningsorgan som har fokus rettet mot finansnæringen. Hensikten med overvåkning og reguleringen er å beskytte pensjonister mot å betale for høye gebyrer, ta for høy risiko, få negativ avkastning og oppleve inkompetanse hos aktørene generelt (Bergo, 2008).

Produktene tilbudt i individuell pensjonssparing blir ikke påvirket av pensjonsreformen på samme måte som tjenstepensjon og AFP. Jeg vil derfor ikke fokusere mer på individuell pensjonssparing i oppgaven annet enn dette avsnittet som er inkludert for å gi en mer fullstendig oversikt over det norske pensjonssystemet.

I kapittel 3 vil jeg se nærmere på utformingen av alderspensjon fra Folketrygden, slik den fremstår med dagens gjeldende regler.

3. Alderspensjon fra folketrygden: Utgangspunktet før pensjonsreformen

Den gamle alderspensjonen fra folketrygden er i all hovedsak regulert av folketrygdlovens §13 og §19. Som bakgrunnsstoff til analysen i del II der alderspensjon beregnet med gamle regler som en benchmark, finner jeg det hensiktsmessig å presentere de gamle reglene i et eget kapittel.

For øvrig er det viktig å kjenne til de gamle reglene, fordi det fremdeles vil være mange årskohorter som får beregnet sin alderspensjon helt eller delvis ut i fra det gamle systemet i mange år fremover. Det siste årskullet som vil få beregnet sin alderspensjon med en andel fra de gamle reglene, er 1962-kullet. Siden siste pensjonsalder er 75 år etter de nye reglene, vil de gamle reglene være aktuelle helt frem til 2037⁶.

I dette kapitlet presenterer jeg først formålet og grunnprinsippene til Folketrygden, før jeg gir en kort oversikt over de viktigste reglene for beregning av alderspensjon som gjelder i dag.

3.1 Formål og grunnprinsipper

Folketrygden ble grunnlagt i 1967 ved lov 17. juni 1966 nr. 12 om folketrygd (folketrygdloven), og har siden dette vært det obligatoriske sosialforsikringssystemet i Norge. Folketrygdloven representerte en samling av en rekke lover om ulike spesialtrygder, som hadde vært under utvikling siden 1800-tallet. I dag er Folketrygden regulert i lov 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd, som skal endres i lov 2009-06-05 nr. 32 om endring i folketrygdloven (ny alderspensjon). Det er denne lovendringen som utløser den nye pensjonsreformen.

⁶ 1962 + 75 år = 2037

I Folketrygden gjelder domisilprinsippet. Det betyr at alle som er bosatt eller arbeider i Norge, i tillegg til en del nordmenn som arbeider i utlandet som oppfyller visse krav, er medlemmer i Folketrygden. Det er til en viss grad også adgang til å bli medlem delvis og/eller frivillig.

Det overordnede formålet med Folketrygden er å gi økonomisk trygghet ved å ”(..)sikre inntekt og kompensere for særlige utgifter ved arbeidsløshet, svangerskap og fødsel, aleneomsorg for barn, sykdom og skade, uførhet, alderdom og dødsfall”, formulert i folketrygdlovens (ftl) § 1-1. Det finnes to hovetyper trygdeytelser, de ytelser som skal kompensere for tapt eller manglende inntekt, og de ytelser som skal kompensere for utgifter. Alderspensjonens hensikt er å kompensere for bortfalt inntekt når pensjonister fratrer i arbeidslivet etter oppnådd pensjonsalder (Kjønstad, 2007), som i Norge er 67 år, jf ftl § 19 - 4.

Et viktig prinsipp i Folketrygden er universalitet, som betyr at alle personer i Norge har rettigheter og plikter ovenfor Folketrygden, uavhengig av de individuelle behovenes karakter. Dette prinsippet har vært gjeldende for alderspensjonister helt siden behovsprøving av alderstrygden ble avskaffet i 1956 (NAV, 2010).

Et annet viktig prinsipp i Folketrygden er likevektsprinsippet, som betyr at det skal være et visst forhold mellom den enkeltes innbetaling (bidrag) og utbetaling (ytelse). Bidraget tilsvarer nivået på avgiftene som er innbetalt til Folketrygden, som er 7,8 % av arbeidsinntekten. Ytelsen tilsvarer alderspensjonen, som består av en grunnpensjon som er lik for alle og en tilleggspensjon som skal stå i samsvar med arbeidsinntekten. Det er altså tilleggspensjonen som skal ha en aktuarisk sammenheng med arbeidsinntekten, og denne sammenhengen vil forsterkes etter den nye pensjonsreformen, se kapittel 5.2.1. En styrket sammenheng mellom innbetalinger og utbetalinger vil kunne øke arbeidsinsentivene. Dette vil jeg komme nærmere tilbake til i kapittel 5 om den nye alderspensjonen i Folketrygden.

Folketrygden har også et prinsipp om solidaritet og utjevning, som kommer til uttrykk i alderspensjonen ved at de som ikke har betalt eller har betalt svært lave trygdeavgifter har rett på betydelige minimumsrettigheter i pensjonssystemet. I dagens system er særtillegget,

som er alternativet til tilleggspensjon fra Folketrygden for dem som ikke har hatt tilstrekkelig pensjonsgivende inntekt, et klart uttrykk for fordelings-/utjevningsspolitikk. Grunnpensjon + sært tillegg tilsvarer minstepensjonen i Folketrygden, som er den garanterte minstepensjonen i Folketrygden. Minstepensjonen skal bidra til å bekjempe fattigdom, og denne ytelsen vil videreføres og forsterkes ytterligere etter pensjonsreformen.

Rettighetene i Folketrygden er vernet av grunnlovens § 97, som forbyr lovgiver å vedta lover med tilbakevirkende kraft. Dette betyr i hovedsak at grunnloven setter grenser for i hvilken grad lovendringer får virkning for etablerte rettigheter. Den gradvise innfasingen av ny alderspensjon ved bruk av overgangsregler er sentral for å ivareta dette grunnlovsvernet.

Grunnlovsvernet for tjenestepensjoner er sterkere enn for alderspensjon fra Folketrygden, og temaet om grunnlovsvern har vært aktuelt flere ganger når det gjelder tilpasning av offentlig tjenestepensjon og AFP til den nye alderspensjonen i Folketrygden. Lovene vil imidlertid kun settes til side dersom det dreier seg om klart urimelig eller urettferdig tilbakevirkning, og begrensnings av medlemmers rettigheter (Arbeids- og inkluderingsdepartementet, 2009) .

Historisk sett har den politiske debatten omkring norsk trygdepolitikk, derav utformingen av rettighetene i Folketrygden, vært preget av en avveining mellom hensynet til omfordeling og utjevning og hensynet til hvordan trygdesystemet påvirker folks atferd. Overforbruk av Folketrygdens ytelser skal forhindres, og arbeid skal være førstevalget. Ytelsene fra Folketrygden skal derfor være lavere enn arbeidsinntekten, noe som gjelder i de fleste trygdetilfeller, med unntak av sykelønn. Et gjennomgående tema i utformingen av Folketrygden opp igjennom årene har vært at det skal lønne seg å arbeide, og ”arbeidslinja” har vært en grunnleggende strategi (NAV, 2010). I den nye alderspensjonen fra Folketrygden er atferdspåvirkning ved økte insentiver til å arbeide en rød tråd. Dette vil jeg komme tilbake til i kapittel 4.

3.2 Alderspensjon i dagens Folketrygd

Dette delkapittelet omhandler de eksisterende reglene for alderspensjon i Folketrygden, regulert i folketrygdlovens §19.

Først vil jeg presentere grunnbeløpet G, da dette er en helt sentral beregningsfaktor for alderspensjon og andre trygdeytelser, både etter det nye og det gamle systemet. Deretter presenterer jeg begrepene pensjonsgivende inntekt og pensjonsgrunnlag, før jeg går nærmere inn på opptjenings- og uttaksreglene for dagens alderspensjon i folketrygden.

3.2.1 Grunnbeløpet G

I dag beregnes alle ytelser i Folketrygden ut i fra grunnbeløpet (G). Grunnbeløpet brukes til beregning og verdisikring av pensjonspoeng, beregning av pensjon, og ved regulering av pensjon under utbetaling (Ot. prp. nr. 37, 2008-2009). Regulering av grunnbeløpet påvirker inntektsgrunnlaget til flere hundre tusen alders- og uførepensjonister. Grunnbeløpet er derfor en helt sentral størrelse i dagens pensjonssystem, og et viktig virkemiddel for utjevningspolitikk.

Hvert år den 1. mai fastsetter Stortinget grunnbeløpet G for det påfølgende året, jf ftl § 1-4. Dette skjer på grunnlag av trygdeoppgjøret, som er forhandlinger mellom regjeringen ved Arbeids- og inkluderingsdepartementet og pensjonistenes organisasjoner ⁷. I 2010 vil over 630.000 alderspensjonister og 335.000 uførepensjonister blir direkte berørt av at partene i trygdeoppgjøret forhandler seg frem til en endring i grunnbeløpet (NAV, 2010). På grunn av at partene i trygdeoppgjøret ikke har streik som tilgjengelig virkemiddel, er det ofte stillere rundt trygdeoppgjøret enn lønnsoppgjøret (Engelstad, 2009).

Frem til 1. mai 2010 vil grunnbeløpet være 72. 881. Ved beregning av pensjoner benyttes

⁷ Norsk Pensjonistforbund, Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon, LO, Unio, Yrkesorganisasjonenes sentralforbund (YS), Akademikerne og Samarbeidsforumet av funksjonshemmedes Fellesorganisasjoner (SAFO)

imidlertid det gjennomsnittlige grunnbeløpet. Per idag er ikke den gjennomsnittlige satsen for 2010 kjent (april 2010), men gjennomsnittssatsen for 2009 har vært 72 006 kr.

Retningslinjene for den årlige justeringen av grunnbeløpet har vært revidert flere ganger siden Folketrygden ble innført i 1967. Hovedtrekkene er at reguleringen før 1978 baserte seg på historisk konsumprisindeks og ønsket velstandsøkning, mens reguleringen etter dette har tatt utgangspunkt i den forventede inntektsutviklingen.

Stortinget vedtok 28. mai 2003 de retningslinjene for regulering av grunnbeløpet som gjelder i dag. Siktemålet for reguleringen skal være å ” (...) gi pensjonistar med folketrygdpensjon ei inntektsutvikling minst på linje med utviklinga for yrkesaktive, korrigert for særlege tilhøve, og i tråd med dei prinsipp og mål som er lagt til grunn for gjennomføringa av det inntektspolitiske opplegget ellers”. I den praktiske gjennomføringen av reguleringen legges samlet forventet inntekstutvikling for yrkesaktive påfølgende år til grunn, etter at det reguleres for avvik mellom forventet og reell lønnsøkning i det forrige reguleringsåret (NAV, 2010).

3.2.2 Regler for opptjening av pensjon

Alle medlemmer⁸ av Folketrygden har rett på alderspensjon fra fylte 67 år , og pensjonsytelsene kan deles i i) grunnpensjon, ii) tilleggspensjon og iii) sært tillegg. Opptjeningsreglene er regulert i folketrygdlovens kapittel 3 og kapittel 19.

Grunnpensjon

Grunnpensjon ytes uavhengig av tidligere inntekt. Størrelsen på grunnpensjonen er avhengig av sivil status, jf (ftl) § 3-2 og trygdetid jf ftl §3-5.

For en enslig pensjonsmottaker utgjør full grunnpensjon 1G. For pensjonister som er gift

⁸Jf § 2-1. Personer som er bosatt i Norge.

Personer som er bosatt i Norge , er pliktige medlemmer i folketrygden. Som bosatt i Norge regnes den som oppholder seg i Norge, når oppholdet er ment å vare eller har vart minst 12 måneder. En person som flytter til Norge, regnes som bosatt fra innreisdatoen(...).

eller har samboer vil full grunnpensjon utgjøre 0,85 G, forutsatt at ektefellen/samboeren også mottar pensjon fra Folketrygden eller AFP, eller har inntekt som overstiger 2 G. Dersom ingen av forutsetningene er tilfelle vil full grunnpensjon utgjøre 1G.

For å få full grunnpensjon kreves det etter hovedregelen medlemskap i Folketrygden i 40 år, som i praksis betyr 40 års botid i Norge mellom 16 og 67 år. Grunnpensjonen avkortes forholdsmessig til opptjeningstiden, for eksempel vil en enslig pensjonist som har opptjeningstid på 30 år i Folketrygden få en grunnpensjon som utgjør $30/40 \cdot 1G$. Minimum opptjeningstid for å få rett til grunnpensjon er 3 år (Ot. prp. nr. 37, 2008-2009).

Tilleggspensjon

Tidligere yrkesaktive alderspensjonister vil motta tilleggspensjon fra Folketrygden, som skal "stå i et visst forhold" (NAV, 2010) til inntekten de har hatt. Grunnlaget for beregningen av pensjon er *pensjonsgivende inntekt*, jf ftl § 3-15. Med enkelte unntak⁹ er pensjonsgivende inntekt det samme som *personinntekt* etter skattelovens (sktl) § 2-12. Her inkluderes arbeidsinntekt, som er lønn og honorarer, samt ytelser som skal erstatte arbeidsinntekt, som kan være ytelser fra Folketrygden som sykepengen, rehabiliteringspenge, attføringspenge og tidsbegrenset uførestønad (Skatteetaten, 2010). All arbeidsinntekt over 1 G og 6G samt 1/3 av inntekt mellom 6 og 12 G er pensjonsgivende fra det året man fyller 17 år til det året man fyller 69 år, jf ftl §§ 3-12 og 3-13. Den pensjonsgivende inntekten bestemmes av Skatteetaten.

Med utgangspunkt i den pensjonsgivende inntekten beregnes pensjonspoeng som benyttes til

⁹ Fra §3-15:

Som pensjonsgivende inntekt regnes likevel ikke

- a) pensjon i og utenfor arbeidsforhold, føderåd, livrente som er ledd i pensjonsordning i arbeidsforhold og engangs- og avløsningsbeløp for slike ytelser, engangsutbetaling fra pensjonsordning etter innskuddspensjonsloven, engangsutbetaling fra individuell pensjonsavtale som er i samsvar med regler gitt av departementet og engangsutbetaling fra pensjonsavtale etter lov om individuell pensjonsordning
- b) overgangsstønad etter folketrygdloven § 15-7, § 16-7 og § 17-6.
- c) barns inntekt som inngår ved beregning av personinntekt hos barnets foreldre, unntatt inntekt som er nevnt i skatteloven § 2-13 første til tredje ledd og § 2-14 annet ledd
- d) introduksjonsstønad beregnet etter lov om introduksjonsordning for nyankomne innvandrere kapittel 3.
- e) støtte etter lov om supplerende stønad til personar med kort butid i Noreg.

å beregne tilleggspensjon fra Folketrygden, jf ftl § 3-13.

I dagens regler for alderspensjon beregnes pensjonspoengene for pensjonsgivende inntekt opp til 6G ved at grunnbeløpet trekkes fra den pensjonsgivende inntekten, og deretter divideres på grunnbeløpet (Bergo, 2008):

$$(Pensjonsgivende\ inntekt - G) / G = pensjonspoeng$$

Dette betyr at for inntekt under 6G ($G_{2009} = 72\,006$ kr) var opp til $6 * 72\,006$ kr = 432 036 kr, vil beregningen av pensjonspoeng bli som i eksempel 7:

Eksempel 7: Beregning av pensjonspoeng for inntekt under 6G

Pensjonsordning: Gamle regler (før pensjonsreformen)

Pensjonsgivende inntekt: 400 000 kr ($< 6G_{2009}$)

$$(Pensjonsgivende\ inntekt - G) / G = pensjonspoeng$$

$$(400\,000\text{ kr} - 72\,006\text{ kr}) / 72\,006\text{ kr} = 4,55503$$

Dette gir 4,56 pensjonspoeng for 2009. Pensjonspoeng skal fastsettes med to desimaler, jf ftl §3-13.

Dersom den pensjonsgivende inntekten er høyere enn 6 G ($> 432\,036$ kr₂₀₀₉) blir beregningen noe annerledes. For inntekt mellom 6 og 12 G er bare 1/3 pensjonsgivende. Det er bare inntekt opp til 12 G som er pensjonsgivende, som i 2009 ($G_{2009} = 72\,006$ kr) tilsvarte $12 * 72\,006$ kr = 864 072 kr. Det høyeste oppnåelige pensjonspoenget er følgelig 7 pensjonspoeng¹⁰. Opptjeningsreglenes utforming fører til at sammenhengen mellom inntekt og pensjon er degressiv, som betyr at den prosentvise andelen tilleggspensjon av arbeidsinntekten reduseres for høyere inntektsnivåer. Dette er et uttrykk for den

¹⁰ $(432\,036\text{ kr} + 1/3 * (864\,072\text{ kr} - 432\,036\text{ kr}) - 72\,006\text{ kr}) / 72\,006\text{ kr} = 7,00$

omfordelende, ”sosiale” profilen til Folketrygden.

Beregning av pensjonspoeng for inntekter over 6G er illustrert i formelen nedenfor (Bergo, 2008).

$$6G + 1/3 * (\text{pensjonsgivende inntekt} - 6G) - G / G = \text{poengtall}$$

Anvendelse av modellen er eksemplifisert nedenfor:

Eksempel 8: Beregning av pensjonspoeng for inntekt > 6G

Pensjonsordning: Gamle regler (før pensjonsreformen)

Pensjonsgivende inntekt: 500 000 kr (> 6G₂₀₀₉)

$$6G + 1/3 * (\text{pensjonsgivende inntekt} - 6G) - 1G / G = \text{poengtall}$$

$$(432\,036 \text{ kr} + 1/3 * (500\,000 \text{ kr} - 432\,036 \text{ kr}) - 72\,006 \text{ kr}) / 72\,006 \text{ kr} = 5,31$$

Dersom pensjonsgivende inntekt i 2009-kr er 500 000, blir poengtallet 5,31.

Pensjonspoengene blir beregnet av Skatteetaten, og en oversikt over de opptjente pensjonspoengene ser typisk slik ut:

BEREGNINGSGRUNNLAGET FOR TILLEGGSPENSJONEN DIN:				
År	Din pensjonsgivende inntekt i kroner	Dine pensjonspoeng		
2003	932.500	7,00	*	
2002	845.900	7,00	*	
2001	779.900	7,00	*	
2000	766.000	7,00	*	
1999	644.500	7,00	*	
1998	692.600	7,00	*	
1997	665.100	7,00	*	
1996	820.100	7,00	*	
1995	834.800	7,00	*	
1994	546.600	7,00	*	
1993	508.500	7,00	*	
1992	477.300	7,00	*	
1991	475.200	8,33	*	
1990	410.200	8,33	*	
1989	424.300	8,33	*	
1988	389.000	8,33	*	
1987	322.700	8,01	*	
1986	286.600	7,82	*	
1985	206.200	7,05	*	
1984	178.400	6,54		
1983	174.000	6,79		
1982	146.300	6,08		
1981	124.000	5,65		
1980	91.400	4,50		
1979	36.800	1,42		
1978	42.900	1,95		
1977	17.600	0,32		
1976	16.300	0,36		
1975	12.000	0,11		
1974	31.900	2,35		
1973	600	0,00		
1972	8.900	0,13		

Dersom det står O ved noen av pensjonspoengene, er godskrevne omsorgspoeng medregnet. Dersom det står U, er det tatt hensyn til at du har uførepensjon. Pensjonspoeng merket med * inngår i sluttpoengtallet.

Figur 5: Grunnlag for tilleggspensjon, serviceberegning (Bergo, 2008)

Som vist i figuren ovenfor er de 20 beste poengårene markert med stjerne, og det er disse pensjonspoengene¹¹ som danner grunnlag for beregningen av tilleggspensjon fra Folketrygden. Denne regelen kalles *besteårsregelen*. Gjennomsnittet av pensjonspoengene fra disse årene utgjør det endelige *sluttpoengtallet* som benyttes til å beregne pensjonen. I eksempelet ovenfor utgjør sluttpoengtallet 7,36.

Som vi ser er sluttpoengtallet (7,36) i eksempelet ovenfor høyere enn 7, som etter dagens regler er det høyest oppnåelige pensjonpoenget i dagens system. Dette skyldes at det kom

¹¹ Dersom man har mindre enn 20 opptjente pensjonspoeng, for eksempel dersom man har bodd en lang periode i utlandet, vil sluttpoengtallet beregnes som et gjennomsnitt av alle pensjonspoengene.

nye regler for pensjonsopptjening i 1992, der maksimalt oppnåelig pensjonspoeng ble redusert fra 8,33 til 7. Tilleggspensjonsprosenten, som er andelen tilleggspensjonen skal utgjøre av inntekten over 1 G ble på samme tid redusert fra 45% til 42%. På grunn av grunnlovsvernet kunne ikke de nye reglene gis tilbakevirkende kraft til de allerede opptjente pensjonsrettighetene (Bergo, 2008), og beregningen av pensjon må derfor splittes opp i perioden før- og etter 1992.

For å illustrere pensjonsberegning etter de beskrevne reglene, bruker jeg eksempelet ovenfor som datagrunnlag, der sluttpoengtallet er 7,36. I eksempelet forutsetter jeg for enkelthets skyld full opptjeningstid i Folketrygden på 40 år. Dersom opptjeningstiden er kortere enn 40 år, vil tilleggspensjonen avkortes forholdsmessig på samme måte som for grunnpensjonen¹². Jeg forutsetter at sivil status på eksempelpersonen er gift, slik at grunnpensjonen er 0,85 G. Siden gjennomsnittlig grunnbeløp for 2010 enda ikke er kjent, bruker jeg gjennomsnittlig G fra 2009 som er 72 006 kr. Opptjeningstiden før 1992 er 20 år, og i tråd med forutsetningene mine om full opptjeningstid har eksempelpersonen 20 år med opptjening etter 1992¹³. Beregningen blir som vist nedenfor:

	G (2009)	Pensjonsfaktor	Sluttpoengtall	Opptjeningsår	Utbetaling
Grunnpensjon	72006 kr	0,85			61205 kr
Tilleggspensjon før 1992	72006 kr	0,45	7,36	20/40	119242kr
Tilleggspensjon etter 1992	72006 kr	0,42	7,36	20/40	111292kr
Total pensjon fra Folketrygden	72006 kr				291 740 kr

Figur 6: Beregning av alderspensjon fra folketrygden

Pensjon fra Folketrygden utgjør dermed 291 740 kr₂₀₀₉. I tillegg til dette vil hun få

¹² Eksempelet har bare 31 års opptjening, noe som ville gitt en forholdsmessig avkortning av både grunn- og tilleggspensjonen på $1 - 31/40 = 22,5\%$

¹³ Full opptjeningstid på 40 år forekommer ikke før 2012 for denne eksempelpersonen, men dette velger jeg å se bort i fra av hensyn til å gjøre eksempelet så enkelt som mulig.

tjenestepensjon fra sin arbeidsgiver, samt eventuelt pensjonssparing gjort på eget initiativ gjennom ulike spareprodukter.

3.2.3 Uttak av alderspensjon fra Folketrygden

Med dagens regler kan pensjonister motta alderspensjon fra Folketrygden fra den måneden etter at de har fylt 67 år.

I dag er det også anledning for 67-åringer til å fortsette i arbeid uten at pensjonen blir redusert. Før 2008 ble alderspensjonen avkortet med 40 prosent av pensjongivende inntekt over grunnbeløpet (G), noe som gjorde det mindre attraktivt å arbeide etter fylte 67 år. I tråd med pensjonsreformens målsetning om å motivere eldre arbeidstakere til å bli værende lenger i arbeidslivet (Meld. St. 1, 2009-2010), ble denne inntektsprøvingen opphevet den 1. januar 2008 for 67-åringer, og fra 1. januar 2009 for 68-åringer. Fra 1. januar 2010 ble også inntektsprøvingen for 69-åringer avviklet. Pensjonspoeng vil bli beregnet på ordinært vis i opptjeningsårene etter at arbeidstaker har fylt 67 år. Disse pensjonspoengene inngår i beregningsgrunnlaget for alderspensjonen som normalt. Fra og med det kalenderåret vedkommende fyller 70 år, fastsettes ikke pensjongivende inntekt og pensjonspoeng (Prop. 54 L, 2009-2010).

4. Pensjonsreformen

Dette kapitlet gir en kort oversikt over arbeidet med den nye pensjonsreformen, hovedproblemene og utfordringene med dagens pensjonssystem, og de underliggende årsakene til pensjonsreformen. For en fullstendig fremstilling viser jeg til NOU: 2004:1 Modernisert folketrygd kapittel 3.

Aller først vil jeg beskrive historien om den nye pensjonsreformen, hvor langt arbeidet med den har kommet og hvor langt det er igjen før den er i mål.

4.1 Historien om den nye pensjonsreformen

I 2001 bestemte regjeringen Stoltenberg I at utfordringene knyttet til de stadig økende pensjonsforpliktelsene skulle utredes nærmere. I den forbindelse ble Pensjonskommisjonen nedsatt, med Sigbjørn Johnsen fra Arbeiderpartiet som leder. Formålet med kommisjonen, som for øvrig bestod av fageksperter og politikere, var å utrede hovedmål og prinsipper samt potensielle løsninger for et nytt pensjonssystem. Resultatet fra kommisjonens arbeid ble fremlagt 14. januar 2004, ved *NOU 2004: 1 : Modernisert folketrygd, bærekraftig pensjon for fremtiden*. Det videre arbeidet med pensjonsreformen er basert på konklusjoner og anbefalinger fra dette utredningsarbeidet.

Etter dette fremla regjeringen Bondevik II stortingsmelding *nr 12 (2004-2005): Pensjonsreform- trygghet for pensjonene*, som ble vedtatt 19.mai 2005 etter et forlik i Stortinget mellom Høyre, Kristelig Folkeparti, Venstre, Senterpartiet, SV og Arbeiderpartiet.

Regjeringen Stoltenberg II fulgte opp med stortingsmelding *nr 5 (2006-2007): Opptjening og uttak av alderspensjon i folketrygden*, som ble vedtatt 23. april 2007. Etter uttallige høringsrunder med en lang rekke arbeidslivsorganisasjoner og andre interessenter, kom lovforslaget om nye alderspensjonsregler ved *Odelstingproposisjon nr 37 : Om lov om endring av folketrygdloven (2008-2009)*.

Det endelige lovforslaget ble vedtatt i 15. mai 2009 , og skulle etter planen tre i kraft i fra

1.januar 2010 (Arbeidsdepartementet, 2010).

Ikrafttredelsen ble utsatt til 1. januar 2011 for viktige elementer av pensjonsreformen, som fleksibelt uttak av alderspensjon og ny regulering. De nye tilpasningsreglene for AFP og tjenestepensjon vil heller ikke tre i kraft før 1. januar 2011.

Samordningen av de nye reglene om alderspensjon i Folketrygden og de øvrige pensjonsordningene i offentlig sektor er fremdeles omdiskuterte. I lønnsforhandlingene i 2009, nærmere bestemt den 4. juni, ble partene enige om at "dagens regler for offentlig tjenestepensjon og AFP videreføres, men med nødvendige tilpasninger til den nye Folketrygden". Denne avtalen er uklar, men hentyder at ingen kan røre de gjeldende ordningene i offentlig sektor, mer om dette i kapittel 6.3.

I privat sektor er tilpasningene til den nye folketrygden kommet lenger. Lovforslaget for ny og tilpasset AFP ordning i privat sektor, *Prop. 17 L (2009-2010) Lov om statstilskott til arbeidstakere som tar ut avtalefestet pensjon i privat sektor (AFP-tilskottsloven)* ble vedtatt 18. februar 2010. Banklovkommisjonen arbeider fremdeles med tilpasning av regelverket for de private tjenestepensjonsordningene, men har kommet med en foreløpig løsning i NOU 2010:6. Jeg vil komme tilbake til dette i kapittel 6.2.

4.2 Behovet for en pensjonsreform

Fremstillingen i dette delkapittelet er delt i to hovedargumenter for behovet for en pensjonsreform: i) økonomiske utfordringer, og ii) problemer med dagens pensjonssystem.

4.2.1 Økonomiske utfordringer: Sterk økning i folketrygdens alderspensjonsutgifter

Alderspensjon fra Folketrygden har vært en stadig økende utgiftspost på statsbudsjettet siden 1967, da den ble innført. I følge SSB sine fremskrivninger vil utgiftene til alderspensjon ekspandere ytterligere fremover; fra 11 prosent av fastlands- BNP i 2010 til 19,7 prosent i 2050, med forutsetning om at pensjonssystemet opprettholdes uten endringer, se tabell 4.1.

	2001	2010	2020	2030	2040	2050
Antall pensjonister i alt (1 000 personer)	915	1013	1224	1421	1589	1674
Gjennomsnittlig pensjon (1 000 kroner)	112	124	134	138	140	140
Pensjonsutgifter i alt (mrd. kroner)	102	125	164	197	222	234
Pensjonsutgifter i alt som andel av BNP Fastlands-Norge	9,1	11,0	13,7	16,5	18,7	19,7

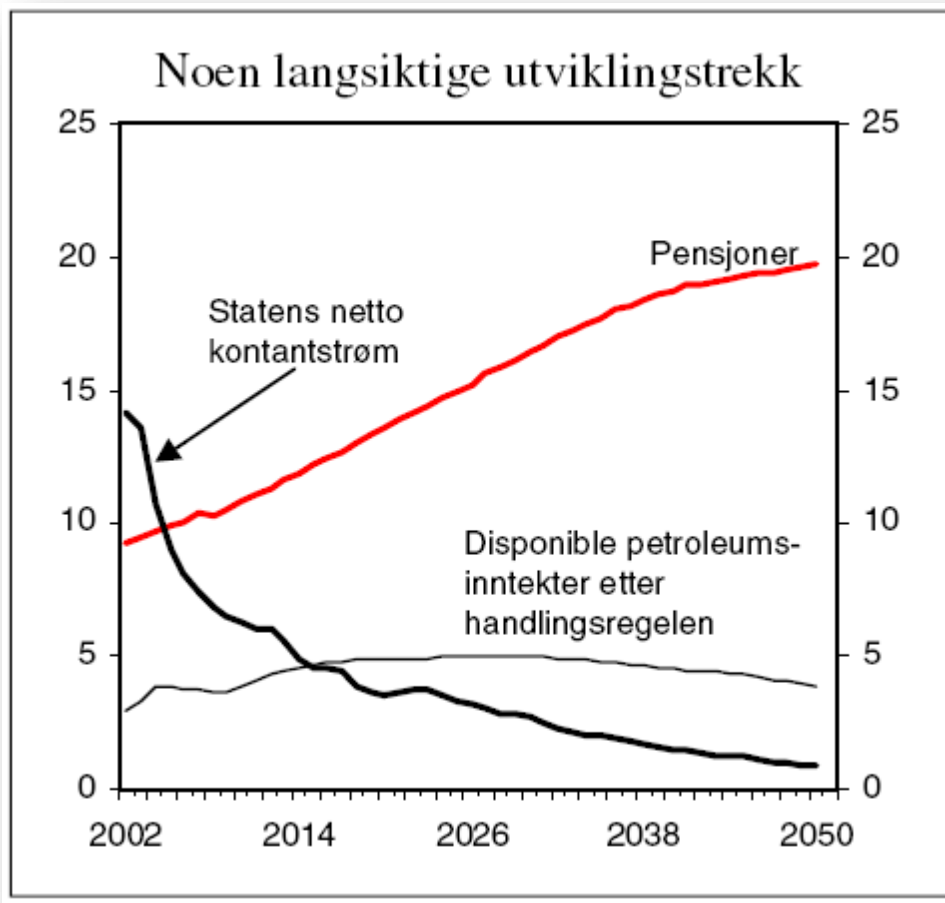
Figur 7: Utvikling i antallet pensjonister i Norge og gjennomsnittlige pensjonsutgifter (NOU 2004:1)

I tabellen ovenfor er både alders-, uføre-, og etterlattepensjonister i Norge inkludert i sekkeposten "antall pensjonister". Den gjennomsnittlige pensjonen og pensjonsutgiftene er basert på et fast grunnbeløp, som er gjennomsnittet for 2001, der grunnbeløpet G var 50 603 kr.

Veksten i pensjonsutgiftene fra 2001 til 2010 skyldes i hovedsak at antallet uførepensjonister økte sterkt i denne perioden. Fra 2010 skyldes veksten imidlertid at antall alderspensjonister kommer til å eskalere kraftig, og effekten av dette øker ved at den gjennomsnittlige grunn- og tilleggspensjonen blir høyere. Dette fører til at utgiftene til alderspensjon vil nærme seg 15 prosent av Fastlands BNP i 2050, mot 6 prosent i 2001. I OECD- sammenheng er dette en ekstrem økning; fra å ha relativt lave utgifter til alderspensjon til svært høye utgifter

Forventningen om at statens pensjonsforpliktelser vil øke er parallell til den negative utviklingen i Statens disponible inntekter. Reduksjonen i inntektene er en konsekvens av en redusert avkastning fra oljeressursene på lang sikt. De nærmeste 15 årene er det anslått at avkastningen fra Statens pensjonsfond Utland vil øke, men økningen i avkastningen er beskjeden sammenlignet med veksten i pensjonsutgiftene. Med forutsetning om at Norge klarer å begrense bruken av oljeinntekter til handlingsregelen, vil avkastningen øke med 1 prosent. Pensjonsutgiftene vil derimot øke med 9-10 prosent. Det er derfor ingen tvil om at Norge står foran en stor ubalanse i offentlige finanser på lang sikt.

Det stadig økende spriket mellom inntekter og utgifter i folketrygden blir populært kalt ”haikjeften”, og illustreres i figuren nedenfor, fig 7:

Figur 8: "Haikjeften" ((NOU 2004:1)

Figuren viser folketrygdens pensjonsutgifter og statens netto disponible petroleumsinntekter etter handlingsregelen i prosent av BNP for Fastlands-Norge . Her kommer det klart frem at staten i stadig mindre grad vil kunne møte pensjonsforpliktelsene.

Årsakene til den sterke veksten i pensjonsforpliktelser skyldes flere omstendigheter som forsterker hverandre; forsørgelsesbyrden øker og de gjennomsnittlige pensjonene øker. Dette vil jeg beskrive i det følgende.

4.2.2 Forsørgelsesbyrden øker

Som forklart i kapittel 2.3.3 er alderssammensetningen i befolkningen helt avgjørende for driften av et pay-as-you-go-system, som det vi har i Norge. Frem til 2010 har antallet pensjonister i forhold til yrkesaktive vært relativt lavt, og løpende finansiering over statsbudsjettet har fungert fint. Forholdet mellom antall yrkesaktive og pensjonister betegnes som *forsørgelsesbyrden* ovenfor eldre. I 1967 var det 3,9 yrkesaktive per pensjonist, og i 2007 var dette redusert til 2,6. Med uendret politikk kan forholdstallet reduseres til 1,8 (Ot. prp. nr. 37, 2008-2009), med andre ord forventes forsørgelsesbyrden å øke betraktelig i årene som kommer. Spriket mellom inntekter fra skattebetalere og utgifter fra utbetalinger til pensjonister vil stadig øke, og et pay-as-you-go system vil bli vanskeligere å opprettholde uten betydelige skatteøkninger dersom utviklingen fortsetter.

Årsakene til økningen av forsørgelsesbyrden er sammensatt av flere faktorer: i) demografiske endringer og ii) den yrkesaktive perioden av livet blir stadig kortere.

i) Demografiske endringer

I de første årene etter krigen og frem til 1960-årene var det historisk høye fødselstall i Norge, med gjennomsnittlig 2,7 barn født per kvinne. De store årskullene fra denne perioden har til nå vært i arbeidsstyrken, men i tiden fremover vil stadig flere av disse pensjonere seg. Allerede i 1943 var fødselstallene svært høye, og dette årskullet fyller 67 år i 2010. I 2010 øker antall alderspensjonister med 12 000 personer, og allerede i 2013 er økningen oppe i 26 000 alderspensjonister, gitt at dagens regelverk opprettholdes. Samtidig som antall pensjonister øker eksplosivt, reduseres arbeidsstyrken. På 1970-tallet til midten av 1980-tallet var fruktbarhetstallet historisk lavt, med et minimumspunkt i begynnelsen av 1980-tallet på 1,7 barn per kvinne. Innfasingen av små årskull i arbeidsstyrken kombinert med utfasing av store årskull fra arbeidsstyrken fører til at arbeidsstyrken blir redusert i begge ender i tiden fremover. For å kunne beholde den aldersmessige sammensetningen i befolkningen, må hver kvinne føde 2,1 barn, som er reproduksjonsnivået i Norge. Idag ligger fruktbarhetstallet på ca 1,9 barn per kvinne, noe som gjør en ytterligere endring i alderssammensetningen uunngåelig. Dette er fremstilt i befolkningspyramiden i figur 4.2, som viser at det i 2050 vil være en betraktelig mindre andel personer i yrkesaktiv alder, som

i Norge er definert som personer fra 20-66 år. Fremskrivningene viser at den samlede forsørgelsesbyrden, som er forholdet mellom antall personer i yrkesaktiv alder (20-66 år) og antall barn (0-19 år) og eldre (67 år og utover) vil øke kraftig. Andelen alderspensjonister i 2008 var 13 %, og i 2050 forventes det at det er 21 % alderspensjonister i Norge (NOU 2004:1).

Figur 9: Befolkningspyramiden i endring (SSB, 2006)

I tillegg til at befolkningssammensetningen rent demografisk utvikler seg ugunstig i forhold til opprettholdelsen av et bærekraftig PAYG-system, er det andre trender i befolkningen som bidrar til å øke forsørgelsesbyrden, som at ii) den gjennomsnittlige yrkesaktive perioden av livet reduseres. Dette skyldes flere faktorer som jeg vil beskrive i det følgende.

For det første lever vi lengre enn før, slik at den yrkesaktive perioden blir relativt kortere. Økningen i levealder har de siste 10-20 årene vært svært høy, og i de siste par-tre årene har den vært nærmest uforklarlig høy (Risa, Pensjonsreformen: Effektivitet, risikodeling og politisk økonomi, 2010). I 1989 var forventet gjennomsnittlig levealder 73,3 år for menn og 79,9 år for kvinner. Ti år senere hadde forventet levealder økt med 2,3 år (75,6) for menn og 1,2 år (81,1) år for kvinner. I 2009 er forventet levealder for kvinner 83 år for og 78,3 år for menn, som betyr en økning på 3,1 år for kvinner og 5 år for menn på bare 20 år (SSB, 2010). Trenden er økende, og denne utviklingen forventes å fortsette. For en gitt pensjonsalder vil dette bety perioden som pensjonist øker. En stadig lengre forventet pensjonisttilværelse gir

store kostnadsutslag for Folketrygden og andre livslange pensjonsordninger. Økning i forventet levealder kan imidlertid ikke anses som et samfunnsøkonomisk problem, da et lengre liv først og fremst gir økt livskvalitet og velferd for den enkelte.

Den yrkesaktive perioden reduseres også i absolutte termer. Stadig flere unge velger å ta høyere utdanning enn tidligere, noe som fører til at flere personer kommer senere ut i arbeidslivet. I utgangspunktet er dette positivt, da det fører økt produktivitet når de først kommer ut i arbeidslivet. For svært mange vil også utdanningen gi en positiv avkastning over livsløpet målt ved en økning i livsinntekten. Dette vil jeg komme tilbake til i kapittel 9.7.

Selv om unge personer kommer sent ut i arbeidslivet, så blir de ikke lenger i arbeidslivet enn før. Den reelle pensjonsalderen har gått betraktelig ned; fra 68-69 år i 1967 til 60 år i 2009 (Bergo, 2008). Dette skyldes et økende antall uførepensjonister, innføringen av AFP i 1988 og at pensjonsalderen ble satt ned fra 70 til 67 år i 1963 (SSB, 2001).

4.2.3 Mer tilleggspensjon gir høyere gjennomsnittlige pensjoner

Parallelt med et økende antall alderspensjonister, øker den gjennomsnittlige pensjonsutbetalingen til hver enkelt pensjonist. I forbindelse med trygdeoppgjøret øker G hvert år, jf kapittel 3.2.1, og en økning i pensjoner er derfor helt normalt. Men gjennomsnittlig pensjon for alderspensjonister øker raskere enn dette, siden nye pensjonister har stadig høyere opptjent pensjon enn de pensjonistene som faller fra.

Gjennomsnittlig alderspensjon fra Folketrygden målt i fast G er anslått å øke med om lag 30 prosent fra 2001 til 2050. Dette skyldes at de nye alderspensjonistene har tjent seg opp flere pensjonspoeng enn tidligere. I år 2000 var det 87 prosent av pensjonistene som hadde tjent seg opp rettigheter til tilleggspensjon, og i 2009 var det 93 prosent. Denne utviklingen forventes å øke, blant annet fordi stadig flere kvinner har deltatt i arbeidslivet, og at inntekten har økt. Innføring av omsorgsopptjening av pensjonspoeng fra 1992 fører også til at flere og flere vil ha rett på tilleggspensjon fra Folketrygden enn tidligere. I 2008 utgjorde minstepensjonistene en tredel av alderspensjonistene, mens det i 2050 er anslått å være null minstepensjonister igjen (NAV, 2009).

4.3 Alternativer til reform av pensjonssystemet

For å forhindre stor ubalanse i de offentlige finansene på sikt, må noe gjøres for å snu den negative utviklingen i folketrygdens utgiftsnivå. Fremdeles er det flere pensjonsekspert, politiske partier og andre som mener at det finnes mer hensiktsmessige løsninger enn en pensjonsreform. I det følgende vil jeg presentere et knippe argumenter.

Øke skattenivået

Et åpenbart alternativ er å øke Folketrygdens inntekter via skatte- og avgiftsnivået. Finansdepartementet har beregnet at det økte inntektsbehovet fra skattebetalerne tilsvarer ca 5 prosent av fastlands BNP i 2050, dersom en trekker fra den økende andelen pensjonister sine skattebidrag. Kritikere av pensjonsreformen mener at dette tross alt "bare" utgjør en skatteøkning som tilsvarer det som de borgerlige reduserte skattenivået med i tiden de satt i Regjering, og at dette med den rette vilje fint kan la seg gjøre (Engelstad, 2009).

Pensjonskommisjonen hevder imidlertid at det vil være tilnærmet umulig å heve skattenivået med dagens allerede svært høye skattenivå. Ingen andre land i Europa planlegger å finansiere de økte pensjonsutgiftene med økte skatter, og dette vil kunne gå ut over konkurransesituasjonen for arbeidsmarkedet i Norge, på grunn av økt internasjonal mobilitet av arbeidskraft (NOU 2004:1). Forfatter og pensjonsreformkritiker Harald Engelstad (2009) stiller imidlertid flere spørsmål ved Pensjonskommisjonens behovsanalyse i NOU 2004:1, og mener at arbeidsmarkedsmobilitet i et mer globalisert samfunn fører til at vi uansett vil få tak i den arbeidskraften som vi trenger utenfra, og at "arbeidslinja" derfor har lite for seg.

Betale regningen med Statens Pensjonsfond Utland

Et argument som går igjen er at Statens pensjonsfond Utland gjør at Norge har råd til å betale for de økte pensjonsutgiftene, uten at dette skal by på problemer.

Engelstad (2009) mener også at både oljeformuen og pensjonistenes skattebidrag er sterkt undervurdert av "hofføkonomene" i Pensjonskommisjonen. Bakgrunnen for disse argumentene er at oljeprisen er todoblet og Statens Pensjonsfond Utland tredoblet siden Pensjonskommisjonen begynte med sitt arbeid med å utrede pensjonssystemet i 2001, i tillegg til at pensjonistene faktisk betaler inn igjen hver femte utbetalte pensjonskrone til

statskassen i skatt.

Engelstad betviler forøvrig også at norske økonomer faktisk klarer å beregne økonomien så nøyaktig som de har gjort i sine anslag i NOU 2004:1.

Bygge ned velferdsstaten

Et annet alternativ er å redusere pensjonsutgiftene, som betyr svekkede ytelser fra Folketrygden. Det er svært vanskelig å få politisk aksept for å svekke etablerte rettigheter, uten at det blir stor misnøye blant publikum. Politisk sett vil det derfor være nærmest umulig å begi seg ut på en slanking av rettighetene i Folketrygden.

Argumenter for en pensjonsreform

Både en økning i skattenivået og svekking av trygdeytelser er virkemidler som vil bidra til å ”lukke haikjeften”, eller rette opp i ubalansen i de offentlige finansene. Disse tiltakene vil imidlertid også bidra til å redusere velferden for befolkningen i Norge, som er svært lite ønskelig, eller gjennomførbart fra dagens politiske ståsted.

Trass i kritikken er den valgte strategien å reformere pensjonssystemet, i et forsøk på å gjøre det bærekraftig. Et bærekraftig pensjonssystem innebærer at pensjonssystemet over tid ikke medfører en for stor økonomisk belastning for de yrkesaktive, og at det motiverer folk til å holde seg i arbeid (NOU 2004:1). Får vi blivende pensjonister til å holde seg lenger i arbeid vil folketrygdens inntekter øke, og utgiftene reduseres ved at pensjonisttilværelsen forkortes. Om pensjonsreformen vil gi disse ønskede effektene, avhenger av hvordan den enkelte tilpasser seg i de nye pensjonssystemet.

Behovet for pensjonsreformen er også påpekt av flere andre enn Pensjonskommisjonen. Et eksempel er at DnB NOR Markets i sin konjunkturrapport for 2. tertial 2010 skriver om kostnadsutfordringene ved en aldrende befolkning. De skriver at offentlige utgifter relatert til aldring målt som andel av BNP i G-20 landene kommer til å øke fra 15 prosent til over 20 prosent på femti år. Europeiske land og Japan står overfor de største utfordringene. I følge det Internasjonale Pengefondet (IMF) vil endringer i befolkningssammensetningen fremover koste oss ti ganger mer enn Finanskrisen har gjort. Befolkningsaldringen vil føre med seg økte pensjonsforpliktelser og økte utgifter for helsevesenet, og den foreslåtte løsningen er ifølge seniorøkonom Kjersti Haugland å reformere pensjonssystemet og heve

pensjonsalderen for å få bukt med budsjettproblemene som uansett vil komme i fremtiden (DnB NOR, 2010).

I tillegg til de økonomiske utfordringene er det flere hensyn som tilsier at pensjonssystemet uansett var moden for en forandring. Dette har forenklet arbeidet med å få en politisk oppslutning til reformen.

En uheldig egenskap til det gamle pensjonssystemet er den svake sammenhengen mellom inntekt gjennom yrkeskarrieren og pensjonsnivå, som skyldes besteårsregelen jf kapittel 3.2.2. Det har blitt argumentert for at denne regelen gir svake insentiver til å holde seg i arbeid, og at den i mange tilfeller kan gi urettferdige utslag. Det er også bred enighet om at det er urimelig at personer med en god del år i arbeidslivet kan ende opp med samme pensjon som en som har vært utenfor arbeidslivet, som er den såkalte minstelønnsfellen, jf 3.2.2. I tillegg har det vært misnøye rundt at muligheten for å gå av med pensjon før fylte 67 år er ulikt fordelt. Det henvises her til særaldersgrensene for enkelte yrkesgrupper i det offentlige, og at ikke alle arbeidstakere i privat sektor har tilbud om AFP, jf 2.4.3.

Selv om det har tatt nesten 10 år fra starten av planleggingsfasen til faktisk implementering av reformen, har prosessen gått relativt smertefritt i forhold til omfanget av endringene som skal gjennomføres (Risa, Pensjonsreformen: Effektivitet, risikodeling og politisk økonomi, 2010).

I neste kapittel skal jeg presentere utformingen av den nye alderspensjonen i Folketrygden.

5. Ny alderspensjon i folketrygden: Hovedtrekk

Pensjonskommisjonens målsetning har vært å redusere kostnadene i pensjonssystemet samtidig som ytelsene skal opprettholdes på dagens nivå så langt som det er mulig. For å kunne oppnå dette har hovedfokuset ved utformingen av det nye systemet vært å stimulere befolkningen til å stå lenger i arbeid. Utforming av insentiver til å arbeide lenger har også vært sentralt i andre pensjonsreformer i Europa i den senere tid, som i Italia (1995) og Sverige (1998) (Steigum, 5/2008).

Ny alderspensjon er regulert i folketrygdlovens § 20, som er et nytt kapittel i folketrygdloven. Innføringen av kapittel 20 om ny alderspensjon ble vedtatt i Stortinget ved *lov 5. juni 2009 nr. 32 om endringer i folketrygdloven (ny alderspensjon)*, som bygger på lovforslaget Ot. Prp nr 37 (2009-2010).

De viktigste endringene i ny alderspensjon fra folketrygden er i) ny opptjeningsmodell der alle årene teller like mye, ii) innføring av levealderjustering, iii) ny regulering av pensjon og iv) innføring av fleksibelt uttak slik at det blir lettere å kombinere arbeid og pensjon fra fylte 62 år.

I det følgende vil jeg presentere den nye alderspensjonen i folketrygden nærmere.

5.1 Oversikt over nye regler for alderspensjon i folketrygden

I den nye alderspensjonen fra Folketrygden vil den enkelte opparbeide seg pensjonsrettigheter i form av en personlig pensjonsbeholdning. Pensjonsbeholdningen består av årlige tilskudd på 18,1% av pensjonsgivende inntekt opp til 7,1 G, og fungerer som en slags sparekonto forvaltet av NAV. Pensjonsbeholdningen tilsvarer summen av pensjonsopptjeningen som er bygget opp i løpet av livet, der inntekt i alle årene mellom 13 og 75 år legges til grunn (NAV, 2010). Den opptjente pensjonsbeholdningen blir omgjort til en årlig annuitet på pensjoneringstidspunktet ved at den divideres med et delingstall. Den årlige annuiteten utgjør årlig pensjonsutbetaling fra Folketrygden. Delingstallet representerer forventede gjestående levealder, og varierer for ulike årskull og uttaksaldre. Mer detaljer om dette kommer i kapittel 5.3.2. Uttaksalderen for alderspensjon fra Folketrygden er fleksibel, imotsetning til den statiske pensjonsalderen på 67 år i det gamle systemet. I det nye

systemet kan man velge å ta ut pensjonsutbetalinger fra Folketrygden fra og med fylte 62 år. Det er imidlertid ikke et krav at man skal slutte å arbeide selv om man tar ut pensjon. Det er fullt mulig å motta pensjon fra Folketrygden samtidig som man fortsetter å jobbe, på deltid eller på heltid (Ot. prp. nr. 37, 2008-2009). Uttak av pensjon fra Folketrygden trenger derfor ikke å ha noe med pensjonering og gjøre. Beslutningen om jobb og uttak av alderpensjon er helt frikoblet i det nye systemet.

I eksempel 1 er en oversikt over de nye reglene for beregning av pensjon i Folketrygden illustrert med et forenklet case:

Eksempel 1: Oversikt over ny beregningsmetode for alderspensjon fra folketrygden

Pensjonsordning: Ny alderspensjon fra folketrygden

Caseperson: Arild født i 1963

Sivilstand: Singel

Pensjongivende inntekt: 400 000 kr p. a

Antall opptjeningsår: 40

Opptjeningsmodell i Folketrygden: Ny

Delingstall uttaksalder 62år, 1963-kullet: 19,90

Årlig bidrag til pensjonsbeholdning: 18,1% av pensjongivende inntekt

Hvert år settes 18,1% av inntekten inn på en pensjonsbeholdning hos NAV. Etter 40 år med bidrag har denne pensjonsbeholdningen vokst til:

*Pensjongivende inntekt p.a * opptjeningsår * prosentvis årlig bidrag av pensjongivende inntekt til pensjonsbeholdning = Pensjonsbeholdning*
 $(400\,000 * 40) * 0,181 = 2\,896\,000 \text{ kr}$

Når Arild fyller 62 år bestemmer han seg for å ta ut full alderspensjon. Den akkumulerte pensjonsbeholdningen omdannes derfor til en årlig annuitet. Dette beregnes ved at pensjonsbeholdningen divideres med delingstallet som er fastsatt for 1963 årskullet for uttaksalder 62 år, som er 19,90:

Pensjonsbeholdning / delingstall = årlig pensjonsutbetaling fra Folketrygden

$$2\,896\,000 \text{ kr} / 19,90 = 145\,528 \text{ kr}$$

Arild vil altså få en årlig utbetaling på 145 528 kr i alderspensjon fra Folketrygden. Han kan fortsette å arbeide dersom han ønsker det.

I eksempelet om Arild har jeg sett bort i fra at årlige bidrag til pensjonsbeholdningen må reguleres hvert år. For hvert år vokser pensjonsformuen med en vekstfaktor, for å forhindre at den faller i verdi. Før 1. januar 2010 er denne vekstfaktoren tilsvarende som for reguleringen av G jf kapittel 3.2.1, men fra 1. januar 2010 og utover vil pensjonsformuen fra Folketrygden øke i tråd med generell lønnsvekst i samfunnet. Mer om dette i kapittel 5.4.

Pensjonsformuen vil også reguleres etter at de årlige pensjonsutbetalingene har startet. En betydningsfull forskjell som er verdt å merke seg er at reguleringsfaktoren i utbetalingsperioden er redusert med 0,75% (NAV, 2010). Den reduserte avkastningen av pensjonsformuen har store implikasjoner for valg av uttakstidspunkt, ved at man taper avkastning på å ta ut pensjon tidlig, og tjener på å la pensjonsformuen stå urørt lengst mulig. Dette vil jeg komme tilbake til i kapittel 9. Den reduserte reguleringsfaktoren er for øvrig også et viktig bidrag til reduisering av Folketrygdens kostnader, og økende robusthet mot konjunkturedgang (Ot. prp. nr. 37, 2008-2009). Dette vil jeg komme tilbake til i kapittel 5.4.

En annen svært betydningsfull mekanisme i den nye Folketrygden er levealderjusteringen av pensjonsformuen. Tidlig uttak av pensjon "straffes" med lavere årlige utbetalinger og sent uttak "belønnes" med høyere årlige pensjonsutbetalinger (Risa, Pensjonsreformen, AFP og kommentarer til nåverdianalyse., 2010). Dette skal ideelt sett føre til at personer vil ønske å bli i arbeidslivet lenger, noe som vil øke verdiskapningen i samfunnet og redusere kostnadene til Folketrygden. Detaljer rundt levealderjustering er diskutert i kapittel 5.3.

I det følgende skal jeg presentere endringene i pensjonsopptjeningen mer detaljert.

5.2 Nye opptjeningsregler i Folketrygden

Som beskrevet i oversikten i forrige kapittel, vil metoden for beregning av pensjon endres radikalt etter pensjonsreformen; fra pensjenspoeng, pensjonsalder 67 år, ”besteårsregel”, grunnpensjon og tilleggspensjon som beskrevet i kapittel 3, til opptjening av en pensjonsformue, innføring av levealderjustering, fleksibel pensjonsalder og ny indeksering. Overgangen fra de gamle til de nye reglene vil skje gradvis, og årskullene som pensjonerer seg om kort tid, for eksempel personer som er født i 1943 og som fyller 67 år i år (2010) vil få pensjonen beregnet fra de gamle reglene. Årskullene fra 1953- 1962 vil få en kombinasjon av de nye og de gamle reglene. Dette gir meget kompliserte beregninger, og effektene av pensjonsreformen vil fases inn gradvis i pensjonssystemet (Engelstad, 2009).

Videre i denne utredningen vil jeg utelukkende fokusere på konsekvenser av pensjonsreformen når den er fullstendig innført. Dette skjer først for personer født i 1963, og utover. Fordelen med å utelukke overgangsreglene fullstendig er at det blir lettere å se de rendyrkede effektene av pensjonsreformen.

I det følgende vil jeg gi en mer detaljert fremstilling av de nye reglene for alderspensjon i Folketrygden.

5.2.1 Antall opptjeningsår: Fra besteårsregelen til alleårsregelen

En betydningsfull endring i det nye systemet er at alle inntektsårene legges til grunn ved opptjening av pensjonsrettigheter. ”Alleårsregelen” avløser den tidligere benyttede ”besteårsregelen”, som i praksis gikk ut på at kun de 20 beste inntektsårene hadde betydning for hvilken alderspensjon man endte opp med (jf . kapittel 3.2.2). Videre vil jeg presentere implikasjoner av dette.

Kritikk av ”besteårsregelen”

Besteårsregelen i de gamle pensjonsreglene har lenge vært kritisert for å gi skjeve utslag (Engelstad, 2009). Et typisk skjevt utslag kan illustreres med et eksempel:

Eksempel 9: Ulik livsinntekt gir like pensjonsrettigheter

Pensjonsordning: Gamle regler

Arild og Kari har 40 års opptjeningsstid i Folketrygden. Kari jobber fulltid i alle de 40 årene, og tjener 400 000 kr per år. Arild jobber deltid i 20 år, der han tjener 200 000 kr, og fulltid i 20 år der han tjener 400 000 kr. Siden Arild og Kari har lik inntekt i de 20 beste inntektsårene, vil begge deres sluttpoengtall bli helt likt. Dette skyldes at det er kun de 20 årene Arild har høy inntekt som vil ha betydning for hans pensjon, noe som betyr at Arild har like høy pensjonsopptjening som Kari. Beregningen blir slik for begge:

Pensjonsgivende inntekt – $G / G = \text{sluttpoengtall}$

$$(400\,000 - 72006) / 72006 = 4,56$$

Selv om Kari har hatt en livsinntekt på 16 millioner kroner og Peder hatt en livsinntekt på 12 millioner kr, vil sluttpoengtallet være likt, og tilleggspensjonen fra folketrygden være lik.

At personer med svært forskjellige livsinntekter kan få helt tilsvarende pensjonsrettigheter fra folketrygden er ansett som en svært urettferdig konsekvens av besteårsregelen. Dette er også en av årsakene til at denne opptjeningsregelen endres etter pensjonsreformen.

Mange grupper vil imidlertid dra fordel av besteårsregelen, noe som fører til at den har mange tilhengere. Det er klart at dersom kun de 20 årene teller i pensjonsopptjeningen, betyr det ikke så mye for pensjonsopptjeningen om man velger å være hjemmeværende med barn i en periode av livet, eller om man har en lang studieperiode med mange år uten positiv inntekt. Besteårsregelen har i så måte bedre forsikringsegenskaper enn alleårsregelen, som jeg vil forklare i det følgende.

Alleårsregel matematisk rettferdig

I de nye pensjonsreglene skal alleårsregelen benyttes ved beregning av pensjon. Ved at hele livsinntekten inngår i pensjonsgrunnlaget, vil sammenhengen mellom arbeidsinntekt og pensjonsytelser bli mye sterkere enn under besteårsregelen (Ot. prp. nr. 37, 2008-2009). Dersom alleårsregelen anvendes i eksempel 9 i forrige avsnitt om Arild og Kari, så vil Arild få en lavere pensjon enn Kari, siden årene som deltidsarbeidene vil telle like mye som hans beste inntektsår.

Fordelingseffektene fra Kari til Arild vil reduseres. Arild er taperen av alleårsregelen, mens Kari i større grad vil bli seg belønnet av sin gode innsats i arbeidslivet.

I de opprinnelige forarbeidene til folketrygden ble dette omtalt som ”den matematisk rettferdigste løsningen”, selv om besteårsregelen den gang ble valgt. Innføring av alleårsregelen vil kunne styrke insentivene til arbeid, siden den aktuariske sammenhengen mellom arbeidsinnsats og pensjonsytelser styrkes. Alleårsregelen vil imidlertid gi negative effekter for dem som av ulike grunner står utenfor arbeidslivet i en periode, for eksempel kvinner som velger å jobbe deltid i forbindelse med småbarnsfasen. Alleårsregelen har svake forsikrings- eller fordelingsegenskaper, men styrker insentivene til arbeid. Valg av besteårsregel eller alleårsregel blir derfor en avveining av forsikrings/ fordelingshensyn og hensynet til arbeidsinsentiver i pensjonssystemet (NOU 2004:1). Valget av alleårsregelen i de nye pensjonsreglene er i tråd med målet med pensjonsreformen, som er å holde personer lenger i arbeid for å redusere Folketrygdens utgifter.

5.2.2 Økt aldersintervall for pensjonsopptjening

I tillegg til innføring av alleårsregelen, har aldersintervallet for pensjonsopptjening blitt utvidet i begge ender. Tidligere var det bare inntekt opptjent fra man var 17 år til 69 år som var pensjongivende, mens det nå er utvidet til 13- 75 år. Utvidelsen av aldersgrensene begrunnes i at det nye pensjonssystemet skal motivere til arbeid, spesielt blant eldre arbeidstakere. I følge Arbeids- og inkluderingsdepartementet burde det ideelt sett ikke ha vært noen øvre aldersgrense. Det kan imidlertid tenkes at mangel på øvre aldersgrense kan føre til ekstremt høye pensjonsytelser i noen tilfeller, siden pensjonsytelsene vil øke med dobbel effekt ved at pensjonsbeholdningen øker og delingstallet reduseres jo lengre en venter med å gå av med pensjon. Det ble argumentert for at det ikke er alle som har muligheten, både helsemessig og i forhold til type arbeid som skal gjennomføres, til å stå så lenge i arbeid. Det vil dermed kunne oppstå uønskede ”klasseforskjeller” blant pensjonistene. For å motvirke slike store inntektsforskjeller i pensjonssystemet, ble en øvre aldersgrense likevel satt til 75 år. Den nedre aldersgrensen gjenspeiler at barn som har fylt 13 år etter arbeidsmiljøloven kan utføre ”lettere arbeid i begrenset omfang”, og Arbeidsdepartementet så ikke noen grunn til at ikke også disse skulle få muligheter til pensjonsopptjening (Ot. prp. nr. 37, 2008-2009).

5.2.3 Utvidet grunnlag for pensjonsopptjening

Den pensjongsgivende inntekten vil fremdeles utgjøre det viktigste elementet i pensjonsopptjeningen i de nye alderspensjonsreglene (NAV, 2010). Dagens gjeldende definisjon av pensjongsgivende inntekt videreføres slik at det fremdeles tilsvare skattelovens personinntekt, se kapittel 3.2.2. På grunn av innføringen av alleårsregelen, vil personer som av ulike grunner står utenfor arbeidslivet i en periode bli straffet for dette i langt større grad enn under besteårsregelen, jf kapittel 5.2.1. Dette fører til at kompensasjonen for inntektsbortfall i pensjonssystemet har blitt forbedret i det nye systemet.

Forbedret omsorgsopptjening

Andre ikke-inntektsbriggende former for arbeid kan også danne grunnlag for pensjonsopptjening. I det nye systemet vil det gis pensjonsopptjening ved ulønnet omsorgsarbeid for barn inntil barnet fyller seks år. Dette er ikke nytt i folketrygdloven, da pensjonspoeng for ulønnet omsorgsarbeid ble innført i 1992. Før ordningen ble innført fikk mange kvinner som påtok seg omsorgsoppgaver for små barn, pleie av eldre, syke og funksjonshemmede liten pensjonsopptjening, og endte dermed opp som minstepensjonister. Det har vært foreslått å gi reglene for omsorgsopptjening tilbakevirkende kraft i i det nye pensjonssystemet, siden alleårsreglene fører til en stor ulempe for disse personene (Ot. prp. nr. 37, 2008-2009). Dette er en problemstilling som det fremdeles arbeides med å utrede. Jeg forutsetter videre i oppgaven og i mine beregninger at forslaget om tilbakevirkende kraft om omsorgsopptjening ikke blir vedtatt.¹⁴

I dagens system gir de ulike formene for omsorgsarbeid etter 1992 en pensjonsopptjening som tilsvare en inntekt på 4 G (291 524 kr). I de nye opptjeningsreglene øker dette til 4,5 G (327 965 kr). Økningen kan betraktes som en kompensasjon for at alleårsregelen skaper en ulempe for denne gruppen (Ot. prp. nr. 37, 2008-2009).

¹⁴ Denne forutsetningen er valgt fordi jeg tror at kostnadene ved innhenting av dokumentasjon og øvrige utgifter av tilbakevirkende omsorgsopptjening vil bli svært høye, slik at dette ikke vil bli vedtatt.

Innføring av pensjonsopptjening for vernepliktige

Fra og med 2010 vil det gis pensjonsopptjening for alle nye vernepliktige som avtjener førstegangstjeneste på minst seks måneder. Grunnlaget for pensjonsopptjeningen har blitt satt til 2,5 G (182 203 kr) per år, og skal være en kompensasjon for tapt pensjonsopptjening på grunn av en pålagt samfunnsplikt. Dette er helt nytt i Folketrygden, og en konsekvens av at alleårsregelen fører til at all tapt pensjonsopptjening i perioden som vernepliktig.

Forbedret pensjonsopptjening for arbeidsledige

Pensjonsopptjening for arbeidsledige som mottar dagpenger vil også forbedres. Opptjeningen vil bli basert på den arbeidsinntekten man hadde før man ble ledig opptil 7,1 G, som er dagpengegrunnlaget, mot tidligere basert på mottatte dagpenger, som er opp til 6 G. Denne endringen er også en konsekvens av alleårsregelen, som gjør at perioden som arbeidsledig i større grad vil spille inn på nivået av pensjonsytelsene. Etter press fra LO og Unio ble Departementet enig i at taket på pensjonsopptjeningen skulle øke fra 6 til 7,1 G, slik at de arbeidsledige ble likestilt med de som er i arbeid. Dette vil også kunne øke insentivene til å være aktivt arbeidssøkende slik det kreves for dagpengemottakere, fremfor å motta sykepenger, rehabiliteringspenger, uføretrygd eller attføringspenger.

5.2.4 Redusert øvre grense for pensjonsgivende inntekt

Den øvre grensen for pensjonsgivende inntekt vil etter det nye pensjonssystemet være 7,1 ganger grunnbeløpet G, og gjelder alle de ulike opptjeningsgrunnlagene sett under ett. Dette betyr at en sjettedel av befolkningen ikke vil få pensjonsopptjening på den øverste delen av inntekten sin (Ellingsen, 2010). Til gjengjeld vil inntekten være pensjonsgivende fra første krone.

I dagens system teller pensjonsgivende inntekt mellom 1 G og 6 G 100%, og 1/3 uttelling for inntekt mellom 6 og 12 G.

Maksimalt årlig pensjonsgrunnlag i det gamle systemet ($G_{2009} = 72\,006$ kr) er derfor $(6G + 1/3 \cdot 12G = 720\,060$ kr.

Maksimalt årlig pensjonsgrunnlag vil i det nye systemet bli $7,1G = 511\,242$ kr, der all pensjonsgivende inntekt vil gjelde fra første krone.

Endringen i definisjonen på pensjongsgivende inntekt kan betraktes som et uttrykk for fordelingspolitikk. Ved at den nedre grensen for pensjonsopptjening er satt ned fra 1 G til 0, vil de som tjener lite få mer pensjonsopptjening. Det betyr også at flere personer vil tjene opp pensjonsrettigheter, for eksempel unge som jobber ved siden av studiene og tjener under 1 G i året. At den øvre grensen er satt ned fra 12 G til 7,1 G, fører til at de som tjener mye vil få mindre pensjonsopptjening.

En annen interessant endring i den nye alderspensjonen er at utbetalinger fra folketrygden ikke lenger er delt i grunnpensjon + tilleggspensjon. Tidligere var sivil status bestemmende for størrelsen på grunnpensjonen, der man fikk 0,85G som gift eller 1 G som enslig, som gjennomgått i kapittel 3.2.2. Idag vil ikke sivil status ha betydning for utbetalinger fra folketrygden, og gifte og ugifte personer likestilles.

5.3 Ny uttaksmodell i folketrygden: Levealderjustering

Den kanskje mest omdiskuterte endringen i det nye pensjonssystemet er reglene for uttak av alderspensjon, som gir økte valgmuligheter for mange blivende pensjonister. I det gamle systemet er det et vilkår at man er fylt 67 år, som er ordinær pensjonsalder (jf ftl §19-4), for å ta ut alderspensjon fra Folketrygden. I det nye systemet er pensjonsalderen ”valgfri”, ved at man kan ta ut alderspensjon fra fylte 62 år og til man fyller 75 år. De nye reglene åpner også for at alderspensjon kan kombineres med arbeid fra fylte 62 år, etter en brøk som bestemmes i samarbeid mellom arbeidstaker og arbeidsgiver. Begrepet ”pensjonsalder” eller ”pensjoneringstidspunkt” er i det nye pensjonssystemet mer eller mindre erstattet med begrepet uttaksalder og uttakstidspunkt, siden pensjonering fra arbeidslivet og uttak av pensjon ikke trenger å skje samtidig. Videre i oppgaven vil jeg derfor bevisst benytte meg av begrepene uttaksalder og uttakstidspunkt.

Den fleksible uttaksalderen gjelder ikke for alle blivende pensjonister. For å kunne ta ut

pensjon før fylte 67 år stilles det krav¹⁵ om at den opptjente årlige pensjonsutbetalingen skal være større enn nivået på garantipensjonen, beregnet med høyeste sats, som er 2G idet nye systemet.

På det ønskede uttakstidspunktet vil pensjonsbeholdningen divideres på et delingstall som er beregnet for hvert enkelt årskull for ulike uttaksaldrer. Levealderjusteringen fører til at personer ”straffes” for å ta ut pensjon tidlig og ”belønnes” for å ta ut pensjonen sent. Nærmere for prinsippene for levealderjustering er beskrevet i det følgende.

5.3.1 Levealderjustering skal gjøre pensjonssystemet bærekraftig

Levealderjusteringen kan illustreres med et eksempel: Vi vet at den forventede levealderen i befolkningen stadig øker, litt for hvert år. Siden den forventede levealderen til årskullet født i 1963 er (marginalt) høyere enn den forventede levealderen til dem som er født i 1962, vil også 63-kullet ha en tilsvarende lenger forventet tid som pensjonist gitt at pensjonsalderen er fast. Levealderjusteringen går ut på at pensjonen til 63-kullet bli redusert forholdsmessig til deres høyere forventede levealder. Pensjonssystemet vil med denne mekanismen bli mer robust i forhold til økt levealder i befolkningen (les: lengre pensjonsperiode), ved at pensjonistene selv tar en del av kostnaden ved at vi lever lengre. Sagt på en annen måte, levealderjusteringen fører til at en del av levalderrisikoen blir overført fra staten til den enkelte pensjonist, jf kapittel 2.2 .

For å kompensere for den reduserte pensjonsopptjeningen må 63-kullet arbeide litt lenger enn 62-kullet for å oppnå samme pensjonsopptjening som dem (NAV, 2010). For å gi pensjonister muligheten til å kompensere for redusert pensjon som følge av levealderjustering, er fleksibelt uttak av alderspensjon innført, som betyr at den statiske pensjonsalderen på 67 år er erstattet med en valgfri pensjonsalder på 62-75 år. Dette vil jeg komme tilbake til.

¹⁵ Jf §20-15 Vilkår for uttak alderspensjon før fylt 67 år (trer i kraft 1.jauar 2011)

For å ta ut alderspensjon før fylte 67 år må summen av inntektpensjon og garantipensjon når vedkommende fyller 67 år, minst tilsvare garantipensjonsnivået med full trygdetid når vedkommende fyller 67 år. Se § 20-11 andre ledd om framskriving av garantipensjonsnivå til 67 år. I beregningene skal garantipensjonsnivå med høy sats benyttes, se § 20-9 (...)

5.3.2 Hvordan levealderjustere pensjonsytelser?

Pensjonsutbetalingenes størrelse ved fleksibelt uttak og levealderjustering blir beregnet ved bruk av forholdstall og delingstall. Det skal i hovedsak benyttes delingstall til levealderjustering i det nye systemet. Ved levealderjustering av AFP i privat sektor og tjenestepensjon i offentlig sektor for personer født i 1963 blir forholdstall brukt som en tilnærming til regler som enda ikke er vedtatt eller ferdig utredet. Dette kommer jeg til å gjøre i analysen. Først vil jeg delingstallene, og illustrere levealderjustering med eksempler.

Delingstall

Delingstall brukes til levealderjustering av pensjon for personer født i 1963 eller senere, og som tjener opp alderspensjon fullt ut etter de nye reglene¹⁶. Den årlige, levealderjusterte pensjonen beregnes ved at den opptjente pensjonsbeholdningen på pensjoneringstidspunktet divideres på delingstallet, og resultatet av dette blir den årlige pensjonsutbetalingen fra folketrygden, jf (ftl) § 20-12¹⁷.

Delingstallet uttrykker det aktuelle årskullets forventede gjenstående levealder på uttakstidspunktet, jf (ftl) § 20-13¹⁸. For 1961-årskullet er for eksempel delingstallet ved uttaksalder 62 år 19,69, kfr figur 9. (NAV, 2010), mens det for uttaksalder 63 år er 18,88. Siden delingstallet er lavere for høyere uttaksaldre, vil pensjonsutbetalingene øke jo lengre

¹⁶ Ny opptjeningmodell er nærmere beskrevet i kapittel 5.1.1.

¹⁷ §20-12 Levealderjustering og nøytralt uttak (trer i kraft 1. januar 2011)

Alderspensjon skal levealdersjusteres. Levealdersjustering vil si at den enkeltes pensjon justeres ved uttakstidspunktet for endringer i befolkningens levealder. Alderspensjon skal være nøytral i forhold til uttaksalder. Nøytralt uttak vil si at forventet nåverdi av den enkeltes samlede pensjonsutbetalinger skal være uavhengig av uttaksalder. Levealdersjustering og nøytralt uttak gjennomføres ved hjelp av delingstall, se § 20-13. Levealdersjusteringen kommer til uttrykk gjennom endring i delingstall fra ett årskull til det neste for et gitt uttakstidspunkt. Nøytralt uttak kommer til uttrykk gjennom forskjeller i delingstall ved ulike uttakstidspunkt innen hvert årskull. Det fastsettes delingstall for hvert årskull fra og med 1954-kullet som gjelder for uttak av alderspensjon mellom 62 og 75 år. Det fastsettes månedlige delingstall, som gjelder for uttaksaldre mellom hele år. Det fastsettes felles delingstall for kvinner og menn.

¹⁸ Ftl § 20-13 Fastsetting av delingstall (trer i kraft 1. januar 2011)

Delingstallene fastsettes endelig det året et årskull fyller 61 år. Delingstallene fastsettes på bakgrunn av forventet gjenstående levetid på uttakstidspunktet beregnet ut fra gjennomsnittet av observerte dødelighetsrater for eldre årskull de siste ti årene forut for fastsettingstidspunktet. Ved fastsettingen tas det hensyn til dødelighet fram til uttakstidspunktet. Regulering etter § 20-18 inngår i beregningene. Som diskonteringsrente ved fastsetting av delingstallene brukes lønnsvekst, se § 20-18. Månedlige delingstall fastsettes ved lineær interpolering mellom de to tilstøtende delingstallene for uttaksalder i hele år. Delingstallene fastsettes med to desimaler. Departementet gir forskrifter med nærmere regler om fastsetting av delingstall. Delingstallene fastsettes av Arbeids- og velferdsdirektoratet.

man venter med å pensjonere seg. Personer som går tidlig av med ny alderspensjon, vil altså få reduserte årlige pensjonsutbetalinger. Delingstallene innad i et årskull er altså utformet slik at nåverdien av pensjonsutbetalingene er uavhengig av når man tar ut pensjonen. Dette kalles effekten av *nøytralt uttak*, og skal lokke pensjonister til å jobbe lenger slik at de får høyere årlige utbetalinger. I figur 9 kan man se effekten av nøytralt uttak vertikalt i tabellen ved at forholdstallene for hvert enkelt årskull får lavere delingstall jo høyere uttaksalderen er:

Prognoser for delingstall for årskullene 1954-2000

Uttaksalder:		Årskull:							
År	Mnd.	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961
62	0	19,01	19,10	19,19	19,29	19,38	19,48	19,59	19,69
62	1	18,94	19,03	19,12	19,22	19,31	19,42	19,52	19,63
62	2	18,87	18,96	19,05	19,15	19,24	19,35	19,45	19,56
62	3	18,80	18,89	18,99	19,08	19,18	19,28	19,38	19,49
62	4	18,73	18,82	18,92	19,01	19,11	19,21	19,32	19,42
62	5	18,67	18,76	18,85	18,95	19,04	19,14	19,25	19,35
62	6	18,60	18,69	18,78	18,88	18,97	19,08	19,18	19,29
62	7	18,53	18,62	18,71	18,81	18,90	19,01	19,11	19,22
62	8	18,46	18,55	18,65	18,74	18,84	18,94	19,04	19,15
62	9	18,40	18,49	18,58	18,67	18,77	18,87	18,98	19,08
62	10	18,33	18,42	18,51	18,61	18,70	18,80	18,91	19,01
62	11	18,26	18,35	18,44	18,54	18,63	18,74	18,84	18,95
63	0	18,19	18,28	18,37	18,47	18,57	18,67	18,77	18,88
63	1	18,12	18,21	18,31	18,40	18,50	18,60	18,70	18,81
63	2	18,06	18,15	18,24	18,34	18,43	18,53	18,64	18,74
63	3	17,99	18,08	18,17	18,27	18,36	18,46	18,57	18,67
63	4	17,92	18,01	18,10	18,20	18,29	18,40	18,50	18,61
63	5	17,85	17,94	18,04	18,13	18,23	18,33	18,43	18,54
63	6	17,79	17,88	17,97	18,06	18,16	18,26	18,37	18,47

Tabell 1: Prognose for delingstall

Delingstallene varierer også mellom årskull. Dersom man leser tabellen horisontalt ser vi at delingstallene øker for senere årskull. Personer født i 1960 må altså jobbe (marginalt) lengre for å kunne oppnå samme pensjonsutbetaling som personer født i 1957. Denne effekten er *levealderjustering*, og skal gjøre det nye pensjonssystemet robust mot økning i befolkningens levealder.

Forholdstall

Forholdstall gjelder i hovedsak personer som er født fra og med 1943 til 1953. Disse årskullene vil få beregnet sin pensjon med det gamle regelverket. Den beregnede

pensjonsytelsen fra folketrygden blir dividert på et forholdstall for å inkludere effekten av levealderjustering, jf ftl §19-6¹⁹. Forholdstallene gjenspeiler også nøytralt uttak, som betyr at den forventede nåverdien av pensjonsutbetalingene skal være uavhengig av uttakstidspunkt. Dette fører til at forholdstallene endres ved ulike uttaksalder innen et årskull

Forholdstallet beskriver i hovedsak årskullets avvik fra 1943-årskullets forventede gjenstående levealder ved fylte 67 år, jf ftl §19-7²⁰. Forholdstallet til 1943-årskullet ved fylte 67 år er følgelig 1, og til sammenligning er forholdstallet til 1944-årskullet ved samme uttaksalder 1,005 (NAV, 2010). Det betyr at 1944-årskullet får en (marginalt) lavere pensjonsutbetaling enn 1943-kullet ved samme uttaksalder, 67 år. Dersom 1944-årskullet jobber én måned lengre, er forholdstallet 1. Det impliserer at 1944- årskullet kan kompensere for levealderjusteringen ved å bli i arbeidslivet 1 mnd lenger enn 1943 årskullet.

¹⁹ § 19-6. Levealdersjustering og nøytralt uttak (trer i kraft 1. januar 2011)

Alderspensjon skal levealdersjusteres. Levealdersjustering vil si at den enkeltes pensjon justeres ved uttakstidspunktet for endringer i befolkningens levealder. Alderspensjon skal være nøytral i forhold til uttaksalder. Nøytralt uttak vil si at forventet nåverdi av den enkeltes samlede pensjonsutbetalinger skal være uavhengig av uttaksalder. Levealdersjustering og nøytralt uttak gjennomføres ved hjelp av forholdstall, se § 19-7. Levealdersjusteringen kommer til uttrykk gjennom endring i forholdstall fra et årskull til det neste for et gitt uttakstidspunkt. Nøytralt uttak kommer til uttrykk gjennom forskjeller i forholdstall ved ulike uttakstidspunkt innen hvert årskull. Det fastsettes forholdstall for hvert årskull fra og med 1943-kullet til og med 1962-kullet som gjelder for uttak av alderspensjon mellom 62 og 75 år. Det fastsettes månedlige forholdstall, som gjelder for uttaksalder mellom hele år. Det fastsettes felles forholdstall for kvinner og menn.

²⁰ Ftl § 19-7. Fastsetting av forholdstall (trer i kraft 1. januar 2011)

Forholdstallene fastsettes endelig det året et årskull fyller 61 år. Forholdstallene fastsettes på bakgrunn av forventet gjenstående levetid på uttakstidspunktet beregnet ut fra gjennomsnittet av observerte dødelighetsrater for eldre årskull de siste ti årene forut for fastsettingstidspunktet. Ved fastsettingen tas det hensyn til dødelighet mellom 62 år og uttakstidspunktet. Regulering etter § 19-14 inngår i beregningene. Som diskonteringsrente ved fastsetting av forholdstallene brukes lønnsvekst, se § 19-14. Forholdstallet normeres til 1 for 1943-kullet ved 67 år.(...) Forholdstallene fastsettes med tre desimaler. Departementet gir forskrifter med nærmere regler om fastsetting av forholdstall. Forholdstallene fastsettes av Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Prognoser for forholdstall for årskullene 1949-1962

Uttaksalder:		Årskull:								
År	Mnd.	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	
62	0	1,320	1,324	1,329	1,335	1,340	1,345	1,350	1,354	
62	1	1,315	1,319	1,324	1,330	1,335	1,340	1,345	1,349	
62	2	1,310	1,314	1,319	1,325	1,330	1,335	1,340	1,345	
62	3	1,305	1,310	1,315	1,320	1,326	1,331	1,335	1,340	
62	4	1,300	1,305	1,310	1,315	1,321	1,326	1,331	1,335	
62	5	1,295	1,300	1,305	1,310	1,316	1,321	1,326	1,330	
62	6	1,290	1,295	1,300	1,306	1,311	1,316	1,321	1,325	
62	7	1,286	1,290	1,295	1,301	1,306	1,311	1,316	1,321	
62	8	1,281	1,285	1,290	1,296	1,302	1,307	1,311	1,316	
62	9	1,276	1,281	1,286	1,291	1,297	1,302	1,307	1,311	
62	10	1,271	1,276	1,281	1,286	1,292	1,297	1,302	1,306	
62	11	1,266	1,271	1,276	1,282	1,287	1,292	1,297	1,301	
63	0	1,261	1,266	1,271	1,277	1,282	1,287	1,292	1,297	
63	1	1,256	1,261	1,266	1,272	1,278	1,283	1,287	1,292	
63	2	1,252	1,256	1,262	1,267	1,273	1,278	1,283	1,287	
63	3	1,247	1,252	1,257	1,262	1,268	1,273	1,278	1,282	
63	4	1,242	1,247	1,252	1,258	1,263	1,268	1,273	1,278	
63	5	1,237	1,242	1,247	1,253	1,259	1,263	1,268	1,273	
63	6	1,232	1,237	1,242	1,248	1,254	1,259	1,264	1,268	
63	7	1,227	1,232	1,238	1,243	1,249	1,254	1,259	1,263	
63	8	1,222	1,227	1,233	1,239	1,244	1,249	1,254	1,258	
63	9	1,218	1,223	1,228	1,234	1,239	1,244	1,249	1,254	
63	10	1,213	1,218	1,223	1,229	1,235	1,240	1,244	1,249	
63	11	1,208	1,213	1,218	1,224	1,230	1,235	1,240	1,244	
64	0	1,203	1,208	1,213	1,219	1,225	1,230	1,235	1,239	

Tabell 2: Prognoser for forholdstall

Eksempel på levealderjustering med forholdstall:

Caseperson født 1949, uttaksalder 62 år. Tilhørende forholdstall er 1,320. kfr figur 10.

Beregnet pensjon fra Folketrygden = 200 000.

Beregnet pensjon fra folketrygden/forholdstall = Levealderjustert pensjon

$$200\,000 / 1,320 = 151\,515 \text{ kr}$$

Dersom pensjonisten heller velger å gå av ved 64 år, alt annet likt, blir den levealderjusterte pensjonen:

Forholdstall = 1,203

Beregnet pensjon fra Folketrygden = 200 000. Levealderjustert pensjon: $200\,000 / 1,203 = 166\,251 \text{ kr.}_$

Som vi ser, taper 1949-modellen 14 736 kr i årlig pensjon ved å ta ut pensjonen ved 62 år istedet for å vente til hun er 64 år.

Fastsetting av forholdstall og delingstall

Forholdstallene og delingstallene blir beregnet av NAV for uttaksaldre mellom 62 og 75 år, i samsvar med ftl §§ 19- 7 og 20-13. Forholdstall og delingstall blir fastsatt endelig innen 1. juli i det året et årskull fyller 61 år, basert på observert dødelighet i en 10 års periode for tidligere årskull. Det er ingen forskjell på delingstall eller forholdstall for kvinner og menn. Dersom levealderen i befolkningen øker, noe den forventes å gjøre, vil dette gjenspeiles i en økning i delingstallene. NAV har utviklet prognoser på de øvrige årskullenes forholdstall og delingstall, på bakgrunn av mellomalternativet i SSB sine befolkningsfremskrivninger (NAV, 2010). Det er derfor mulig å få en indikasjon på hva pensjonen vil bli for årskull der forholdstall og delingstall enda ikke er fastsatt²¹.

Fordelingsvirkninger av levealderjusteringen

Siden delingstallene og forholdstallene er fastsatt likt for alle personer født innenfor samme årskull, er det en nødvendig forutsetning at personer innenfor samme årskull kan leve og arbeide like lenge. Dette stemmer imidlertid ikke i praksis. Hvis man for eksempel betrakter en mannlig renholder, så er den forventede levealderen hans 71,1 år. En mannlig støperiarbeider har forventet levealder 72,5 år. Som en kontrast til disse yrkesgruppene kan man betrakte mannlige universitets og høyskolelærere, som har en forventet levealder på 80,7 år, og mannlige leger 80,4 år. Vi ser altså at typisk ufaglærte og lavtlønnede i fysisk krevende yrker har en betydelig lavere forventet levealder enn høytlønnede med lang utdannelse i yrker som hovedsakelig består i kontorarbeid (SSB, 2004).

Det er også store regionale forskjeller ved forventninger om levealder. I Finnmark er gjennomsnittlig forventet levealder (2001-2005) 74,6 år, og i Sogn og Fjordane er det 78,2 år (Folkehelseinstituttet, 2010). Innad i byene er de regionale forskjellene enda større. Menn bosatt på Sagene har forventet levealder 68,4, mens menn i bosatt på Vestre Aker har forventet levealder 80,5 år (SSB, 2005), en forskjell på hele 12,1 år!

²¹ I analysen i DEL II benyttes prognoser for delingstall for 1963-årskullet for ulike uttaksaldre.

Kritikere hevder at like delings-og forholdstall for hele befolkningen gir uheldige omfordelingsvirkninger i pensjonssystemet. Og det kan med rette argumenteres for at det med disse tallene vil bli en omfordeling fra renholdsarbeiderne på Sagene til legene i Vestre Aker. Med andre ord vil det skje en omfordeling fra høytlønnede til lavtlønnede, noe som fører til en påstand om at pensjonsreformen har en usosial profil. Såvidt meg bekjent er det imidlertid mangel på gode forslag til hvordan dette problemet skal kunne løses i praksis.

Mellom kjønn er det også store ulikheter i forventet levealder. I 2009 var forventet levealder for kvinner 83 år og for menn 78,5 år, noe som betyr en forskjell på hele 4,5 år.

Delingstallet er likevel likt for kvinner og menn. Dette betyr at Folketrygden vil gi en omfordeling fra menn til kvinner. Denne omfordelingsvirkningen er imidlertid tiltenkt og ikke kritisert på samme måte, da kvinner som regel kommer dårligere ut av pensjonssystemet enn menn uansett, på grunn av klassiske inntektsforskjeller (St. meld. nr. 5, 2006-2007).

5.3.3 Kritikk av levealderjustering og fleksibelt uttak

Fleksibelt uttak og levealderjustering har vært kritisert fra flere hold for å være en urettferdig løsning. Hovedargumentet er at ikke alle arbeidstakere har en reell mulighet til å kompensere for levealderjusteringen ved å jobbe lengre, for eksempel dersom man har et overgjennomsnittet fysisk eller psykisk krevende yrke. Det er også argumentert for at ordningen favoriserer personer med interessante og personlig utfordrende yrker, som gjerne henger sammen med en høy utdannelse og en god lønn, fordi disse i større grad vil være tilbøyelig for å jobbe lengre. Personer i yrker som er mer ensformige og mindre personlig utfordrende derimot, som ofte er karakteristika for lavtlønnsyrker, vil være mindre i tilbøyelig til å jobbe lengre.

Dette fører til, fra kritikernes hold, økte forskjeller i samfunnet ved at personer i høytlønnsyrker venter med å pensjonere seg og får høyere pensjon, mens personer i lavtlønnsyrker pensjonerer seg tidlig og får en lavere pensjon. Levealderjusteringen og fleksibelt uttak kan altså være en fordel for høytlønnede, og en ulempe for lavtlønnede. Dette er med på å svekke den sosiale profilen til det nye pensjonssystemet (Engelstad).

I det følgende vil jeg beskrive hvordan levealderjusteringen og fleksibelt uttak fungerer i praksis.

5.4 Regulering av alderspensjon

Pensjonsrettigheter under opptjening skal reguleres i takt med den generelle lønnsveksten for yrkesaktive. Pensjon som er under utbetaling skal også reguleres med lønnsveksten, men fratrasket en faktor på 0,75 prosent, jf § 20-18.

Pensjon under utbetaling multipliseres altså med denne faktoren, der $w_{t-1, t}$ = lønnsvekst fra periode t-1 til periode t:

$$(1 + w_{t-1, t}) \times (1 - 0,0075)$$

Den faste faktoren fremkommer med en forutsatt reallønnsvekst på 1,5 prosent, som Arbeids- og inkluderingsdepartementet alltid benytter i sine anslag. Ved høy reallønnsvekst vil pensjonistene få med seg en andel av reallønnsveksten. Pensjonister vil imidlertid oppleve en negativ utvikling i kjøpekraften dersom reallønnsveksten for yrkesaktive er 0,75 prosent eller lavere. Å regulere pensjoner på denne måten vil derfor gjøre det lettere å finansiere pensjoner i tider med lav økonomisk vekst.

En annen fordel med denne reguleringen er at det ikke blir nødvendig å inkludere antakelser om lønnsvekst ved beregning av delingstallene. En tilsvarende metode benyttes forøvrig også i Sverige (Ot. prp. nr. 37, 2008-2009)

Flere høringsinstanser var imot denne reguleringsmetoden, og mente at pensjoner under utbetaling fortsatt burde reguleres i takt med lønnsutviklingen uten fradrag. Dette var imidlertid uaktuelt siden Stortinget allerede hadde vedtatt at pensjoner under utbetaling skulle reguleres i takt med den gjennomsnittlige lønns- og prisveksten, som er lavere. Arbeids- og inkluderingsdepartementet argumenterte for at reallønnsveksten fratrasket en fast faktor er en tilnærming til den allerede vedtatte reguleringsmetoden på sikt, og at denne løsningen var mindre komplisert.

Et viktig poeng fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet var også at ny regulering av pensjoner er et av de viktigste tiltakene for å gjøre pensjonssystemet mer bærekraftig på sikt, sammen med tiltaket om levealderjustering.

Garantipensjoner vil fremdeles reguleres med lønnsvekst. Ifølge Arbeids- og inkluderingsdepartementet skal dette ses i sammenheng med at den ubetingede aldersgrensen ved uttak av garantipensjon skal ligge fast selv om levealderen til befolkningen øker. Det

skal også garanteres for at pensjoner ikke faller under garantipensjonsnivået i tiden som pensjonist.

De nye reguleringsreglene iverksettes fra 1. januar 2011.

6. Tilpasninger av det øvrige pensjonssystemet :

For å kunne kombinere levealderjustering og fleksibelt uttak for alderspensjon i folketrygden med resten av pensjonssystemet, kreves pensjonstekniske tilpasninger av eksisterende pensjonsordninger. Tilpasningsreglene skal tre i kraft samtidig som levealderjustering og fleksibelt uttak 1. januar 2011.

I dette kapittelet skal jeg presentere kort tilpasningene av dagens alderspensjonsregler og endringene i AFP og tjenstepensjon i henholdsvis offentlig og privat sektor. De nye reglene for AFP og tjenstepensjon vil jeg anvende i analysedelen, DEL II.

6.1 Tilpasning av de eksisterende folketrygdreglene

I mange år fremover vil det være årskohorter som får beregnet alderspensjonen sin helt eller delvis på grunnlag av de gamle reglene for alderspensjon, som ble presentert i 3.2.2. Det siste årskullet som vil få beregnet en andel av pensjonen sin med de gamle reglene (1/10), er 1962-årskullet, som aller senest kan gå av med pensjon som 75-åringer i 2037.

Det er derfor ikke nødvendig å legge de gamle reglene om alderspensjon (ftl § 19 og §3) på hyllen riktig enda. Disse kapitlene vil imidlertid endres til det nesten ugjenkjennelige etter at lov av 5. juni 2009 nr. 32 om endringer i folketrygdloven (ny alderspensjon) trer i kraft 1. januar 2011. Det er denne loven som innfører de nye alderspensjonsreglene (ftl§20), og som i dagligtalen omtales som pensjonsreformen.

I det følgende vil jeg ta for meg noen av de viktigste tilpasningene i de gamle folketrygdreglene. For en mer utfyllende oversikt viser jeg til NAV sine rettskilder (NAV, 2010).

Den kanskje mest iøyenfallende endringen i de gamle folketrygdreglene er at vilkåret om oppnådd pensjonsalder på 67 år (ordinær pensjonsalder) erstattes med en fleksibel

pensjonsalder fra 62 år, gitt at visse kriterier²² er oppfylt, jf §19-4 (ny). Innføring av levealderjustering i det gamle systemet ved bruk av forholdstall er også en betydningsfull endring, alt dette er beskrevet mer omfattende i kapittel 5.3.2.

Alle pensjonister vil også bli berørt av de nye reguleringsbestemmelsene som er beskrevet i kapittel 5.4 for pensjon under opptjening og under uttak, uansett om pensjonen beregnes etter de nye reglene, degamle reglene eller en kombinasjon av disse. I forbindelse med innføringen av levealderjusteringen vil også den øvre aldersgrensen for pensjonsopptjening heves fra 70 til 75 år og den nedre aldersgrensen senket fra 17 til 13 år jf § 3-15 (ny).

En annen nødvendig harmonisering med de nye pensjonsreglene at pensjonspoeng for omsorgsopptjening økes fra 3 til 3,5 år slik at de to opptjeningsmodellene ikke skal være urettferdige, og aldersgrensen ved omsorg for barn justeres ned fra 7 år til 6 år, jf § 3-16 (ny). Denne endringen trådte forøvrig i kraft allerede 1. januar 2010.

6.2 Tilpasninger i privat sektor

For å kunne kombinere ny alderspensjon fra folketrygden med tjenstepensjon fra arbeidsgiver, må det skje en del tilpasninger i regelverket. For eksempel bør det bli mulig å ta ut tjenstepensjon fra arbeidsgiver på samme tidspunkt som alderspensjon fra folketrygden som er fra og med fylte 62 år etter de nye reglene. I det følgende skal jeg åresentere tilpasningen av tjenespepensjon i privat sektor, samt tilpasningen av privat AFP kort.

²² Jf § 19-11. Vilkår for uttak av alderspensjon før 67 år

For å ta ut alderspensjon før fylte 67 år må summen av grunnpensjon, tilleggspensjon og pensjonstillegg etter §§ 19-5 og 19-9 når vedkommende fyller 67 år, minst tilsvare minste pensjonsnivå med full trygdetid når vedkommende fyller 67 år. (...) I beregningene skal minste pensjonsnivå med høy sats benyttes (...).

6.2.1 Tilpasning av tjenstepensjon i privat sektor

I juni 2009 fikk Banklovkommisjonen, ledet av professor Erling Selvig (UiO), en forespørsel av Finansdepartementet om å foreta en utredning av regelementet²³ for det private tjenstepensjonssystemet, for å se hvilke tilpasninger som var nødvendige. Hensikten med Banklovkommisjonens mandat var å utrede og foreslå et tilpasset lovverk for tjenstepensjoner i det private som kan tre i kraft samtidig som de nye reglene i folketrygden, 1. januar 2011.

Resultatet av arbeidet ble den offentlige utredningen NOU 2010:6 Pensjonslovene og folketrygdreformene I, og ble avgitt til Finansdepartementet 5. mai i år. Fremdeles står flere viktige spørsmål uavklart, og NOU 2010:6 er en foreløpig utgave²⁴.

Videre vil jeg beskrive kort Banklovkommisjonens forslag til lovendringer for innskuddspensjon. Utfordringene knyttet til tilpasning av ytelsespensjon har jeg valgt å presentere i et vedlegg. Dette velger jeg å gjøre fordi jeg ikke kommer til å benytte nye regler for ytelsespensjon i analysen.

Dette kapitlet er forøvrig kun ment som en oversikt. For en fullstendig fremstilling viser jeg til (NOU 2010:6, 2010) Pensjonslovene og folketrygdreformen I.

Innskuddspensjon: Utfordringer og løsninger

Generelt om dagens innskuddspensjon er beskrevet i kapittel 2.4.2. Innskuddspensjon er en nettoordning, og er derfor ikke koblet til pensjonsutbetalingene fra Folketrygden slik bruttogaranterte ytelsespensjonsordninger er. Behovet for tilpasning av innskuddspensjonsloven er derfor begrenset. Banklovkommisjonen foreslår imidlertid at fleksibelt uttak av alderspensjon innføres også her, slik at alderspensjon kan tas ut fra og med fylte 62 år (NOU 2010:6, 2010) Pensjonisten vil dermed kunne få utstedt et pensjonskapitalbevis med rett til pensjonsutbetalinger når hun måtte ønske det, etter fylte 62

²³ i lov om foretakspensjon, lov om innskuddspensjon, lov om obligatorisk tjenstepensjon (OTP) og lov om individuell pensjonsordning (IPS).

²⁴ Siden innleveringsfristen til denne masterutredningen foreligger før en endelig utgave av denne NOU'en, forutsetter jeg at forslagene til regelendringer som kommer frem i denne rapporten vil bli vedtatt av Stortinget.

år. Dette er uavhengig av om hun fortsatt er i arbeid eller pensjonerer seg. Det vil for øvrig også være fullt mulig å ta ut innskuddspensjonen sin uten å ta ut aldespensjon fra Folketrygden.

Tidligere var minimum løpetid for innskuddsordninger 10 år. I det nye systemet med fleksibel pensjonsalder kan resultatet bli at pensjonsutbetalingene stopper ved 72 år²⁵, og at pensjonisten deretter må leve utelukkende av alderspensjon fra Folketrygden. For å forhindre dette, er det satt et krav om at alle innskuddspensjonsordninger må utbetales frem til og med pensjonisten fyller 77 år.

Adgangen til å ta ut gradert pensjon vil være helt tilsvarende som for alderspensjon fra Folketrygden, men adgangen til å endre graderingen er foreslått begrenset, av effektivitetshensyn. Innskuddspensjonsloven vil også begrenses til at det ikke vil være mulig å ta ut årlige pensjonsutbetalinger som er lavere enn 20% av grunnbeløpet. Dette er også begrunnet i at det vil øke effektiviteten i tjenstepensjonssystemet.

Banklovkommisjonen foreslår også at det skal innbetales innskudd for arbeidstakere i en innskuddspensjonsordning så lenge vedkommende er i arbeid, selv om vedkommende skulle fortsette å arbeide etter fylte 75 år²⁶.

Banklovkommisjonen har kommet frem til at knekkpunktene for beregning av maksimale innskudd i innskuddspensjonsloven²⁷ og grensen for opptjening på 7,1 ganger grunnbeløpet i den nye folketrygden, burde samkjøres på sikt. Knekkpunktet henger så nært sammen med maksimumsgrensene for innskudd at det ikke bør skje en endring av knekkpunktet uten at maksimumsgrensene også endres. Dersom maksimumsgrensen for innskudd heves, vil etterspørselen etter innskuddsordninger med stor sannsynlighet øke betraktelig. Som diskutert under kapittel 2.4.2 går markedssituasjonen for tjenstepensjonsløsninger allerede i retning av et skift fra ytelsesordninger til innskuddsordninger. For å ikke skape uheldige

²⁵ Ved uttaksalder 62 år.

²⁶ I Folketrygden stopper pensjonsopptjeningen opp ved fylte 75 år, begrunnet med at pensjonsutbetalingene kan bli uforholdsmessig store jf (Ot. prp. nr. 37, 2008-2009). Banklovkommisjonen kan ikke se at samme hensyn vil gjelde for innskuddspensjon, (NOU 2010:6, 2010)

²⁷ Per idag er de maksimale grensene 5% av lønn mellom 1 og 6 G, og 8% for lønn mellom 6 og 12 G.

påvirkninger på denne markedssituasjonen, mener derfor Banklovkommisjonen at en endring av knekkpunkt og maksimale innskuddssatser bør samordnes med tilpasningen av ytelsesbaserte pensjoner. Tilpasningene av ytelsesbaserte pensjoner er imidlertid ikke klargjort enda²⁸. I det følgende skal jeg greie kort ut om utfordringene knyttet til dette.

6.2.2 Tilpasning av AFP i privat sektor

Generelt om dagens AFP-ordninger i privat sektor er beskrevet i kapittel 2.4.3.

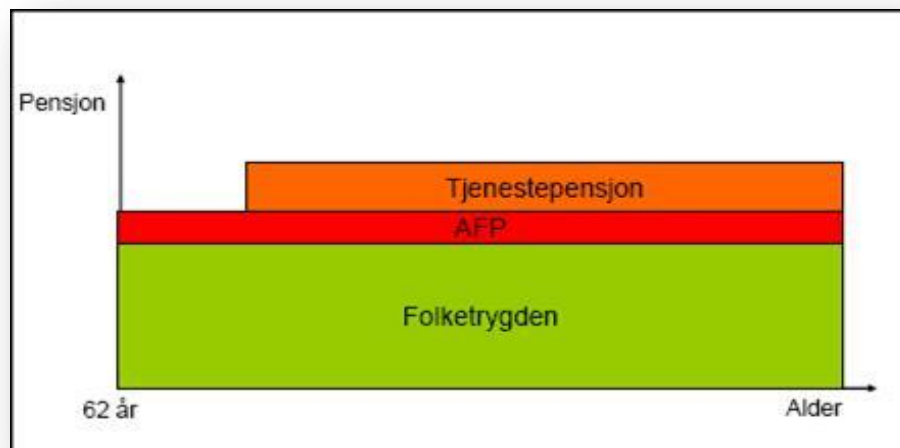
Under lønnsoppgjøret i 2008 inngikk partene i det private arbeidslivet en avtale om ny AFP tilpasset den nye Folketrygden. Reglene for ordningen ble formulert i Proposisjon 17 L (2009-2010) som Regjeringen la frem 9. oktober 2009. Lovforslaget ble vedtatt av Stortinget 18. februar 2010. Fra 1. januar 2011 vil AFP-tilskottsloven tre i kraft. Dette innebærer innføring av Fellesordningen for AFP (Felleskontoret for LO/NHO -ordningene, 2010), som er bygget på kompromisser mellom de gamle AFP-ordningene²⁹ som heretter utgår. En fordel med samordningen, er at det bedrer mobiliteten innad i privat sektor siden medlemstider i ordningen nå kan overføres mellom flere bedrifter enn tidligere. Det skal også bli muligheter for samordning med AFP i offentlig sektor (Stoltenberg & Riksmeklingsmannen, 2008). I følge pensjonsrådgiver Harald Engelstad den nye Fellesordningen for AFP ”skreddersydd” til den nye pensjonsreformen (Engelstad, 2009).

I det følgende skal jeg beskrive Fellesordningen for AFP nærmere. Hensikten med den nye ordningen er å gi bedre incentiver til arbeid fordi pensjonen blir høyere jo senere den tas ut. Personer født i 1963 eller senere vil fullt og helt få beregnet sin AFP etter de nye reglene. I dette avsnittet vil jeg gjennomgå beregningsreglene for ny AFP for denne gruppen. Jeg har benyttet reglene for ny AFP i analysen i kapittel 10, og velger derfor å beskrive disse reglene detaljert.

²⁸ Tilpasningene av ytelsespensjon vil bli presentert i Del II av NOU 2010:6. Når dette arbeidet er klart, er fremdeles uvisst (per idag, 03.06.10) (NOU 2010:6, 2010)

²⁹ Fellesordningen for AFP (LO-NHO), AFP-ordningen til Finansnæringens Arbeidsgiverforening og AFP-ordningen til Arbeidsgiverforeningen Spekter .

Den nye AFP-ytelsen utformes som et livsvarig påslag til Folketrygden, kfr figur 10. Årlig utbetalt AFP skal utgjøre 0,314 prosent av AFP-grunnlaget. Beregningen av AFP-grunnlaget er tilsvarende som for pensjonsbeholdningen i ny alderspensjon fra Folketrygden, bortsett fra at proSENTsatsen er 0,314 og ikke 18,1, og at opptjeningen stopper opp fra og med kalenderåret man fyller 62 år (Risa, Pensjonsreformen: Effektivitet, risikodeling og politisk økonomi, 2010).

Figur 10: Prinsippskisse for gammel AFP

Reglene for 1963-kullet er enda ikke fastsatt, så derfor benyttes en tilnærming av metoden for 1962- og tidligere årskull. Denne tilnærmingen benyttes også av NAV i deres pensjonskalkulator. Forholdstallet for 1963-kullet er ikke fastsatt³⁰, men Arbeidsdepartementet har utarbeidet en prognose på forholdstall for 1963-kullet som kan benyttes ved slike beregninger, og ved uttaksalder 62 er dette 1,395, for 67 år 1,109 og for

³⁰ Forholdstallene er i utgangspunktet fastsatt i henhold til folketrygdloven § 19-7. Forholdstallene for 1963-årskullet er fremskrevet ut i fra 1962-kullet sine forholdstall.

70 år 0,940³¹. Forholdstallene fører til at det årlige AFP-tillegget vil øke med senere uttak, frem til fylte 70 år. Levealderjustering av det årlige pensjonstillegget blir som følger:

Eksempel 1

$$37\,680 \text{ kr} / 1,395 = 27\,011 \text{ kr}$$

Dersom man tar ut avtalefestet pensjon *før* fylte 67 år skal det for hver måned gis et fast kronetillegg til og med den kalendermåneden man fyller 67 år. Den livsvarige delen av AFP skal reduseres ved pensjonsuttaket, slik at den samlede nåverdien av pensjonen ikke påvirkes av dette kronetillegget. Dersom pensjonsbeløpet ikke er tilstrekkelig til at denne reduksjonen kan foretas, vil ikke kronetillegget tillegges³². Arbeids og inkluderingsdepartementet har kommet frem til at kronebeløpet tilsvarer 19 200 kr som legges til AFP-utbetalingene for uttak mellom 62år og 67 år. Deretter vil det livsvarige AFP-påslaget utgjøre et livsvarig AFP-tillegg som beregnes slik, se eksempel 2:

Eksempel 2:

Uttaksalder 62 år (1963 modell), levealderjustert årlig AFP-tillegg er 27 011 kr, jf eksempel 1. Forventet gjenstående levealder ved 62 år er 19,90. AFP-beholdning før fratrekk av kronetillegget blir derfor:

$$27\,011 \text{ kr} * 19,90 = 537\,519 \text{ kr}$$

Deretter skal det faste kronetillegget på 19 200 kr*5 = 96 000kr trekkes fra AFP-beholdningen, slik at hun kan få 19 200 kr mer i årlig AFP-pensjon uten at nåverdien av AFP-beholdningen endres:

³¹ Prognosene for forholdstall for 1963 er ikke offetlig tilgjengelig, men har fått tilsendt disse på epost fra Arbeidsdepartementet.

³² Jf §7 i denne loven

$$537\,519 \text{ kr} - 96\,000 \text{ kr} = 441\,519 \text{ kr}$$

Deretter divideres den reduserte AFP-beholdningen på delingstallet, og vi får det livsvarige AFP-påslaget:

$$441\,519 \text{ kr} / 19,9 = 22\,187 \text{ kr}$$

Dette betyr at hun vil ha rett på (22 187 kr + 19 200kr = 41 387 kr) i AFP-påslag fra hun er 62 til 67 år, og 22 187 kr livsvarig AFP- tillegg fra hun er 67 år.

Dersom hun istedet vil ta ut AFP-pensjon ved 67 år, vil ikke kronetillegget tilføyes: Det livsvarige AFP-påslaget blir dermed:

Eksempel 3

Uttaksalder 67 år, forholdstall 1,109:

$$(12\,000\,000 \text{ kr} * 0,00314) / 1,109 = 33\,976 \text{ kr}$$

Eller dersom hun vil ta ut AFP-pensjon ved fylte 70 år³³:

Eksempel 4

Uttaksalder 70 år, forholdstall 0,940

$$(12\,000\,000 \text{ kr} * 0,00314) / 0,940 = 40\,085 \text{ kr}$$

De forenklede eksemplene illustrerer at AFP-påslaget vil øke betraktelig ved senere uttak. I eksemplene er det ikke tatt hensyn til inflasjonsjustering av kontanttillegget eller G-regulering av AFP-beholdningen.

³³ Ved uttak senere enn 70 år vil forholdstallet ved 70 år fremdeles gjelde. Dette kan tolkes i retning av at det ihvertfall ikke lønner seg å jobbe lengre enn dette.

6.3 Tilpasninger av AFP og tjenestepensjon i offentlig sektor

Tilpasningen av AFP og tjenestepensjon i offentlig sektor har vært et mye omdiskutert og konfliktfylt tema i lang tid. I Stortingets pensjonsforlik fra 2005 ble det fastsatt at ”de offentlige tjenestepensjonsordningene tilpasses den nye folketrygdmodellen, uten at dette svekker de offentlige tjenestepensjonene, men slik at de også omfattes av delingstall og ny indeksering”. Med litt kunnskap om prinsippene for levealderjustering og den nye indekseringen som vil bli innført, er det ikke vanskelig å gjennomskue at dette er et motstridende mål (Risa, Pensjonsreformen: Effektivitet, risikodeling og politisk økonomi, 2010). Om ikke levealderjusteringen i seg selv vil redusere pensjonsytelsene, så vil den endrede indekseringen gjøre det.

Den endelige tilpasningene skulle skje gjennom avtaler mellom partene i offentlig sektor. I tariffoppgjøret i 2008 kom de ikke særlig lenger, annet enn at det ble nedfelt et partssammensatt utvalg med mandat til å forberede behandlingen av offentlig tjenestepensjon og endelig tilpassing av AFP i tariffoppgjøret i 2009. Dette førte heller ikke frem til noen løsning. I de ordinære forhandlingene i tariffoppgjøret for offentlig sektor i 2009 kom partene heller ikke til enighet, og Riksmeklingsmannen måtte komme på banen.

Under meklingsmøtet i 27. mai 2009 ble partene enige at at en arbeidsgruppe, ledet av daværende arbeids-og inkluderingsminister Dag Terje Andersen, skulle jobbe videre med spørsmålene knyttet til AFP og tjenestepensjon. En drøy uke senere, 4. juni ble kom partene frem til en avtaletekst som partene kunne si seg enig om. Samme natt skrev statsminister Jens Stoltenberg et brev til Riksmeklingsmannen og varslet om at Regjeringen skulle danne et lovforslag basert på avtaleteksten som var inngått (Stoltenberg & Riksmeklingsmannen, 2008). Dette lovforslaget var klart i november 2009, og ble deretter sendt ut på høring. Resultatet ble Prop 107 L, som ble godkjent i statsråd 16. mars og deretter videresendt til Stortinget. Per idag (05.06.2010) har ikke denne prosessen kommet lenger.

Lovforslaget er i korte trekk at dagens bruttoordning for offentlig tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor skal videreføres, dog med nødvendige tilpasninger til innføring av fleksibel

alderspensjon i folketrygden fra 2011. Det betyr at alderspensjon fra offentlige tjenstepensjonsordninger skal levealdersjusteres og reguleres etter nye regler på samme måte og fra samme tidspunkt som alderspensjon fra folketrygden.

Beregning av tjenstepensjon skal skje slik at tjenstepensjonen ikke påvirkes av når den nye fleksible alderspensjonen fra folketrygden tas ut. Det gis imidlertid anledning til å kompensere for levealdersjusteringen av tjenstepensjonen ved å stå i stilling ut over 67 år (Prop. 107 L, 2009-2010).

Ingen endringer i AFP

AFP vil videreføres uten endringer. I offentlig sektor vil det derfor ikke bli mulig å ta ut AFP for dem som velger å ta ut alderspensjon fra Folketrygden før fylte 67 år. Begrensningsregelen med 15 000 kr i tolaransebeløp for inntekter vil derfor være uendret (Bergens Tidende, 2009). Mer om reglene finnes i kapittel 2.4.3.

DEL II

7. Analysedel : Innledning

I denne delen av utredningen zoomer jeg inn perspektivet på pensjonsreformen til et mikronivå, og analyserer økonomiske konsekvenser for personlig økonomi. I Del I ble den nye folketrygden introdusert, med levealderjustering, ny opptjeningmodell med pensjonsbeholdning, endret indeksering og muligheter for fleksibelt uttak. Alle disse regelendringene fører til at pensjonsnivået for hver enkelt pensjonist vil bli influert. Pensjon er inntekten som de fleste skal leve av etter en avsluttet yrkeskarriere, og nivået på pensjonsinntekten som kommer inn på konto hver måned er for mange bestemmende for hvilken levestandard og hvilken kjøpekraft og økonomisk frihet man kan forvente seg. Hvordan pensjonsreformen vil påvirke enkeltpersoners levestandard i fremtiden synes jeg er et interessant spørsmål, derfor har jeg valgt å rette fokus mot dette i en analyse.

Gjennom de tre neste kapitlene viser jeg hvordan en knippe utvalgte pensjonister vil bli påvirket av pensjonsreformen. For å få frem rene økonomiske effekter har jeg beregnet pensjon med regelverket før og etter pensjonsreformen med det samme datagrunnlaget, og alle resultatene er angitt i 2009-kroner.

I kapittel 8 presenterer jeg først en pensjonsmodell som jeg har konstruert i Excel som beregner ny og gammel alderspensjon for en gitt lønn. Deretter presenterer jeg casepersonene som er benyttet, datagrunnlaget og forutsetninger.

I kapittel 9 benytter jeg pensjonsmodellen til å beregne ny og gammel folketrygd for de ulike casepersonene i ulike scenarier, alle med uttaksalder 67 år. Et eksempel er at jeg beregner alderspensjon med nye og gamle regler for en sykepleier som har jobbet heltid og en som har jobbet deltid. Hvem av disse taper/vinner mest på pensjonsreformen? Blir konsekvensene tilsvarende for industriarbeideren? Jeg avslutter med en diskusjon av resultatene.

I kapittel 9 benytter jeg den samme pensjonsmodellen til å beregne pensjon for casepersoner for uttaksalder 62, 67 og 70 her spør jeg: Hvor mye taper man egentlig på den nye pensjonsreformen, totalt sett i 2009-kroner og øre over hele livsløpet? For å finne de totale effektene for en person sin personlige økonomi, har jeg inkludert AFP og tjenstepensjon fra

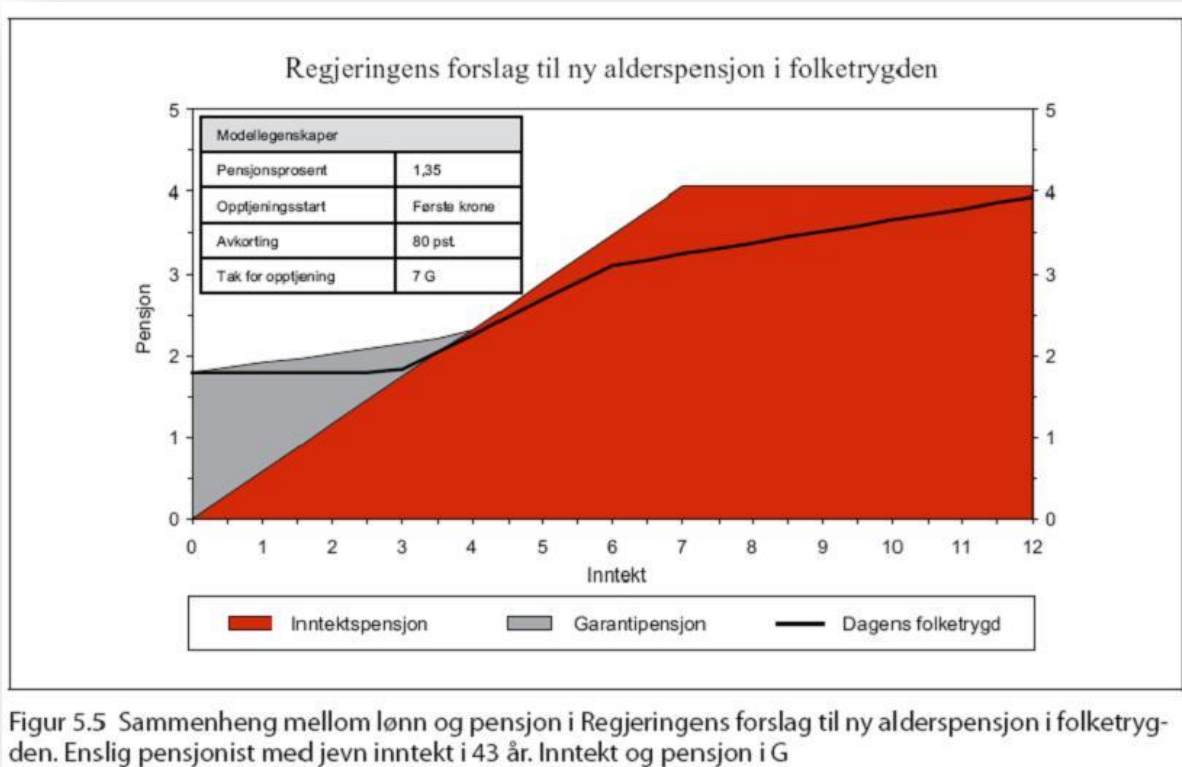
arbeidsgiver i de årlige pensjonsutbetalingene. Resultatene har jeg kommet frem til ved bruk av en nåverdimodell, konstruert i Excel.

Kapittel 10 er avslutningskapittelet, der jeg samler trådene fra Del I og Del II og konkluderer.

8. Analyse avpensjonsreformens konsekvenser for personlig økonomi: Et casestudie

8.1 Innledning og motivasjon

For de spesielt interesserte har casestudier av pensjonsreformens konsekvenser for enkeltpersoner vært tilgjengelig i offentlige dokumenter i flere år. Regjeringen presenterer gjerne de økonomiske konsekvensene på en pedagogisk måte, som i figur 11 som er hentet fra St. meld nr 5, som kom ut i oktober 2006:

Figur 11: Økonomiske konsekvenser for enkeltpersoner for ulike inntektsnivåer

I figur 11 ser vi at den svarte linjen som representerer dagens folketrygd er lavere på Y-aksen, som er pensjonsutbetalingene, enn inntekts- og garantipensjon for alle inntektsnivåene på x-aksen. Figuren viser klart og tydelig at inntektpensjon og garantipensjon i den nye alderspensjonen fra folketrygden er like god eller bedre for pensjonister enn dagens alderspensjon, og det for alle inntektsnivåer fra 0 til 12 G. Dette er noe betenkelig at

pensjonsytelsene tilsynelatende øker for alle inntektsnivåer når vi vet at pensjonsreformen skal være en sparereform. Arbeidsdepartementet sitt resultat i dette og andre tilsvarende eksempler er for øvrig helt korrekte gitt de forutsetningene som er tatt. Fra figuren ser vi at en jevn inntekt i 43 år for de ulike inntektsnivåene er en av forutsetningene.. I Ot.prp nr 37., som er det endelige lovforslaget til pensjonsreformen, benyttes også eksempler med fast, jevn inntekt på 6G, 4G og 3G i 40 år. Dette gir svært pedagogiske fremstillinger, men for mange personer er en slik jevn lønnsprofil helt urealistisk. Resultatene som fremkommer fra disse eksemplene, representerer derfor ikke virkeligheten for svært mange.

De aller færreste arbeidstakere har en "normalkarriere" med jevn inntekt hele livet. De fleste tjener litt mer i perioder og litt mindre i andre. For eksempel er det mange som velger å jobbe litt deltid i forbindelse med familieførøkelse eller etterutdanning. Det er også store forskjeller på tvers av yrkesgrupper. For eksempel så begynner ufaglærte personer i arbeid mye tidligere enn personer som har en lang utdanning. Mange yrkesaktive vil også ha en lønnsprofil med en stigende trend utover karriereløpet. Dette er helt normalt i svært mange yrker, på grunn av ansiennitetsbestemmelser, økt ansvar og andre opprykk i bedriftshierarkiet som gir lønnsforhøyelser. I det nye pensjonssystemet vil alle årene telle like mye for pensjonsopptjeningen. Periodene med deltidsjobbing og/ eller periodene da man befant seg lavere i bedriftshierarkiet vil derfor spille inn på det endelige pensjonsnivået, noe som ikke var tilfelle under besteårsregelregimet. Folk med "unormal karriere" kommer derfor relativt dårligere ut enn personer med "normalkarrierer" (Dagens Næringsliv, 2010). Mye informasjon om konsekvensene av de nye pensjonsreglene går derfor tapt med for pedagogiske og urealistiske forutsetninger, slik som presenteres av departementene i de offentlige dokumentene.

En annen kritikkverdig forutsetning i eksempelet til Arbeidsdepartementet er at det ses fullstendig vekk fra reallønnsvekst og inflasjon. Pensjonsopptjeningen har derfor ikke blitt regulert slik den skal etter regelverket, og det er ikke tatt hensyn til individenes økte kjøpekraft i fremtiden.

Med en gjennomsnittlig reallønnsvekst på 1,5 prosent og en gjennomsnittlig årlig effekt av levealdersjusteringen på 0,5 prosent vil realverdien av alderspensjonene øke med om lag 50 prosent fram til 2050 selv om uttakstidspunktet ikke utsettes (Ot. prp. nr. 37, 2008-2009). Reallønnsveksten er også svært forskjellig for ulike yrkesgrupper, som skaper enda større

ulikheter blant arbeidstakere.

I casestudiet i denne utredningen har jeg utformet en pensjonsmodell som tar høyde for de nevnte elementene som departementene forutsetter seg bort i fra.

Jeg har først og fremst benyttet mer realistiske lønnsprofiler enn departementet benytter i sine eksempelberegninger, og tatt hensyn til reallønnsvekst, og at ulike yrkesgrupper har en reallønnsvekst som ikke nødvendigvis tilsvarer den generelle reallønnsveksten i samfunnet.

Regulering av alderspensjon er også inkludert.

Haken med dette realistiske casestudiet er at det blir lite pedagogisk, og etter hvert ganske komplisert.

I det følgende vil jeg presentere pensjonsmodellen nærmere, og deretter casepersonene som jeg skal beregne pensjonen til i analysen.

8.2 Presentasjon av pensjonsmodell

Til å utføre pensjonsberegningene i casestudiet har jeg konstruert en semi-dynamisk modell i Excel, som kan brukes til å beregne pensjon for det nye og det gamle regelverket for en gitt lønnsprofil. Beregningene av ny alderspensjon fra folketrygden er basert på §20 om ny alderspensjon fra Folketrygden, som er presentert i kapittel 5. Beregningene av gammel alderspensjon er i tråd med de opprinnelige reglene for alderspensjon i folketrygden, regulert i § 3 og §19, som er beskrevet i kapittel 3. Pensjonsmodellen med formler er presentert i vedlegget.

Pensjonsmodellen er tilpasset casepersoner som er født i 1963, og alle casepersonene tilhører denne årgangen. Dette årskullet er valgt fordi 1963-årskullet er det første årskullet som får beregnet alderspensjonen fra folketrygden fullt ut fra de nye reglene, som nevnt tidligere³⁴. Pensjonsmodellen er tilpasset lønnsprofiler som er innenfor tidsintervallet 1982- 2033, se

³⁴ Dersom jeg hadde valgt eldre årskull, hadde overgangsreglene gjort det vanskeligere å rendyrke effektene av overgangen fra det gamle til det nye systemet. Det hadde forøvrig også komplisert beregningene i modellene svært mye.

første kolonne i figur 12. Dette har jeg gjort av hensyn til når 1963-årgangen vil være yrkesaktive. I 1982 er casepersonene født i 1963 19 år gamle. Dersom casepersonen ikke tar høyere utdanning, vil hun begynne å jobbe i 1982. Derfor starter pensjonsmodellen på dette tidspunktet. Noen av casepersonene har lenger utdanning og begynner ikke i arbeid før i 1986 eller 1989. I 2033 fyller casepersonene mine 70 år, og dette det siste året som casepersonene kan tjene opp pensjonsrettigheter i modellen. Jeg forutsetter altså at alle casepersonene pensjonerer seg senest ved fylte 70 år.

Årstall	lønn	Δ lønn	KPI	Δ KPI	reallønn	Δ reallønn	G (snitt)	Δ G	lønn (G)	Pensjonspoeng	Regulering	Δ Pensjonsbeh
1982	101899		40		252225		kr 20 667		4,9	3,93	3,48	64260
1983	110344	8,29 %	44	8,42 %	251927	-0,12 %	kr 22 333	8,06 %	4,9	3,94	3,22	64395
1984	119163	7,99 %	47	6,39 %	255715	1,50 %	kr 23 667	5,97 %	5,0	4,03	3,04	65621
1985	127213	6,76 %	49	5,58 %	258563	1,11 %	kr 25 333	7,04 %	5,0	4,02	2,84	65447
1986	138653	8,99 %	53	7,11 %	263099	1,75 %	kr 27 433	8,29 %	5,1	4,05	2,62	65872
1987	149877	8,10 %	57	8,92 %	261110	-0,76 %	kr 29 267	6,69 %	5,1	4,12	2,46	66743
1988	156956	4,72 %	61	6,62 %	256464	-1,78 %	kr 30 850	5,41 %	5,1	4,09	2,33	66309
1989	160505	2,26 %	64	4,58 %	250789	-2,21 %	kr 32 275	4,62 %	5,0	3,97	2,23	64814
1990	171795	7,03 %	67	4,06 %	257950	2,86 %	kr 33 575	4,03 %	5,1	4,12	2,14	66687
1991	181253	5,51 %	69	3,45 %	263067	1,98 %	kr 35 033	4,34 %	5,2	4,17	2,06	67430
1992	188741	4,13 %	71	2,32 %	267718	1,77 %	kr 36 167	3,24 %	5,2	4,22	1,99	68014
1993	194708	3,16 %	72	2,27 %	270053	0,87 %	kr 37 033	2,39 %	5,3	4,26	1,94	68524
1994	202215	3,86 %	73	1,39 %	276628	2,43 %	kr 37 820	2,13 %	5,3	4,35	1,90	69685
1995	209762	3,73 %	75	2,46 %	280056	1,24 %	kr 38 847	2,72 %	5,4	4,40	1,85	70375
1996	218069	3,96 %	76	1,20 %	287690	2,73 %	kr 40 410	4,02 %	5,4	4,40	1,78	70332
1997	235135	7,83 %	78	2,64 %	302229	5,05 %	kr 42 000	3,93 %	5,6	4,60	1,71	72965
1998	252200	7,26 %	80	2,31 %	316834	4,83 %	kr 44 413	5,75 %	5,7	4,68	1,62	74009
1999	265900	5,43 %	81	2,26 %	326658	3,10 %	kr 46 423	4,53 %	5,7	4,73	1,55	74650
2000	277000	4,17 %	84	3,07 %	330155	1,07 %	kr 48 377	4,21 %	5,7	4,73	1,49	74626
2001	289400	4,48 %	87	3,10 %	334566	1,34 %	kr 50 603	4,60 %	5,7	4,72	1,42	74537
2002	306200	5,81 %	88	1,27 %	349543	4,48 %	kr 53 233	5,20 %	5,8	4,75	1,35	74967
2003	319900	4,47 %	90	2,40 %	356633	2,03 %	kr 55 964	5,13 %	5,7	4,72	1,29	74499
2004	331300	3,56 %	90	0,45 %	367703	3,10 %	kr 58 139	3,89 %	5,7	4,70	1,24	74268
2005	343100	3,56 %	92	1,66 %	374563	1,87 %	kr 60 059	3,30 %	5,7	4,71	1,20	74454
2006	356600	3,93 %	94	2,18 %	380983	1,71 %	kr 62 161	3,50 %	5,7	4,74	1,16	74767
2007	374700	5,08 %	94	0,85 %	396928	4,19 %	kr 65 505	5,38 %	5,7	4,72	1,10	74552
2008	399400	6,59 %	98	3,71 %	407967	2,78 %	kr 69 108	5,50 %	5,8	4,78	1,04	75323
2009	425 600	6,56 %	100	2,15 %	425600	4,32 %	kr 72 006	4,19 %	5,9	4,91	1,00	77034
2010	444837	4,52 %	103	2,50 %	433987	1,97 %	kr 75 246	4,50 %	5,9	4,91	0,96	77048
2011	464944	4,52 %	105	2,50 %	442540	1,97 %	kr 78 632	4,50 %	5,9	4,91	0,92	77063
2012	485959	4,52 %	108	2,50 %	451261	1,97 %	kr 82 171	4,50 %	5,9	4,91	0,88	77078
2013	507925	4,52 %	110	2,50 %	460155	1,97 %	kr 85 868	4,50 %	5,9	4,92	0,84	77093
2014	530883	4,52 %	113	2,50 %	469223	1,97 %	kr 89 733	4,50 %	5,9	4,92	0,80	77107
2015	554879	4,52 %	116	2,50 %	478470	1,97 %	kr 93 771	4,50 %	5,9	4,92	0,77	77122
2016	579959	4,52 %	119	2,50 %	487899	1,97 %	kr 97 990	4,50 %	5,9	4,92	0,73	77137
2017	606173	4,52 %	122	2,50 %	497515	1,97 %	kr 102 400	4,50 %	5,9	4,92	0,70	77152
2018	633572	4,52 %	125	2,50 %	507319	1,97 %	kr 107 008	4,50 %	5,9	4,92	0,67	77166
2019	662210	4,52 %	128	2,50 %	517317	1,97 %	kr 111 823	4,50 %	5,9	4,92	0,64	77181
2020	692142	4,52 %	131	2,50 %	527512	1,97 %	kr 116 855	4,50 %	5,9	4,92	0,62	77196
2021	723427	4,52 %	134	2,50 %	537908	1,97 %	kr 122 114	4,50 %	5,9	4,92	0,59	77211
2022	756125	4,52 %	138	2,50 %	548509	1,97 %	kr 127 609	4,50 %	5,9	4,93	0,56	77226
2023	790302	4,52 %	141	2,50 %	559318	1,97 %	kr 133 351	4,50 %	5,9	4,93	0,54	77240
2024	826024	4,52 %	145	2,50 %	570341	1,97 %	kr 139 352	4,50 %	5,9	4,93	0,52	77255
2025	863360	4,52 %	148	2,50 %	581581	1,97 %	kr 145 623	4,50 %	5,9	4,93	0,49	77270
2026	902384	4,52 %	152	2,50 %	593042	1,97 %	kr 152 176	4,50 %	5,9	4,93	0,47	77285
2027	943172	4,52 %	156	2,50 %	604730	1,97 %	kr 159 024	4,50 %	5,9	4,93	0,45	77299
2028	985803	4,52 %	160	2,50 %	616647	1,97 %	kr 166 180	4,50 %	5,9	4,93	0,43	77314
2029	1030362	4,52 %	164	2,50 %	628800	1,97 %	kr 173 658	4,50 %	5,9	4,93	0,41	77329
2030	1076934	4,52 %	168	2,50 %	641192	1,97 %	kr 181 472	4,50 %	5,9	4,93	0,40	77344
2031	1125611	4,52 %	172	2,50 %	653828	1,97 %	kr 189 639	4,50 %	5,9	4,94	0,38	77359
2032	1176489	4,52 %	176	2,50 %	666713	1,97 %	kr 198 172	4,50 %	5,9	4,94	0,36	77373
2033	1229666	4,52 %	181	2,50 %	679852	1,97 %	kr 207 090	4,50 %	5,9	4,94	0,35	77388
			185	2,50 %			kr 216 409	4,50 %				

Figur 12: Pensjonsmodell for sammenligning av ny og gammel folketrygd

I den andre kolonnen i pensjonsmodellen skal historisk brutto nominell lønn fylles inn, fra og med casepersonen trer inn i arbeidslivet og frem til 2009. Nominell bruttolønn utgjør pensjonsgrunnlaget. Fra 2009 og videre vokser lønnen med en nominell lønnsvekst som må forutsettes. Regulering av grunnbeløpet, KPI vekst (inflasjon) og generell lønnsvekst er også variabler i modellen, se figur 13 nedenfor:

G-regulering etter 2009:	1,045
KPI vekst etter 2009:	1,025
Individuell nominell lønnsvekst etter 2009:	1,0452
Generell lønnsvekst etter 2009:	1,045

Figur 13: Forutsetninger i modellen

Jeg har benyttet de samme forutsetningene for alle casepersonene, utenom individuell nominell lønnsvekst som varierer på grunn av forskjeller mellom de representerte yrkesgruppene. Jeg skal presentere de generelle og de individuelle forutsetningene senere i dette kapittelet.

Videre i pensjonsmodellen i figur 12 er *nominell lønnsvekst* vist i den tredje kolonnen og *Konsumprisindeksen (KPI)* i den fjerde. KPI fra 1982-2009 er hentet fra Norges Bank sine hjemmesider. Utviklingen i KPI etter 2009 er deretter bestemt av forutsetningene presentert i figur 13. Konsumprisindeksen er for øvrig regnet om slik at basisår er 2009. Reallønnen er følgelig presentert i 2009-kroner. I den sjette kolonnen i pensjonsmodellen er *gjennomsnittlig G* for de ulike årene presentert. Også her er tallene frem til 2009 historiske data, og etter dette er veksten basert på forutsetninger i figur 13. I den syvende kolonnen angitt med *lønn (G)* er den nominelle lønnen angitt i gjennomsnittlig grunnbeløp. Dette er gjort som et ledd i beregningen av pensjonspoeng i beregningen med de gamle reglene, der det er to ulike formler avhengig av om nominell lønn er over eller under 6G, som presentert i kapittel 3.2.2. Kolonnen markert med *reguleringsfaktor* benyttes i beregningen av de årlige tilskuddene til pensjonsbeholdningen, som utgjør pensjonsopptjeningen i det nye systemet som er beskrevet nærmere i kapittel 5.1. De årlige tilskuddene før 2010 skal justeres med (den stortingsbestemte) veksten i G, slik at det årlige tilskuddet til pensjonsbeholdningen på

18,1% blir i reelle kroner og ikke i nominelle kr. Reguleringsfaktoren for 1982 fremkommer følgelig som grunnbeløpet i 2009 dividert med grunnbeløpet i 1982. Etter 1. januar 2011 endres reguleringsfaktoren til generell lønnsvekst, som er statistisk basert og ikke stortingsbestemt som ved G-reguleringen. Reguleringsfaktoren bygger her på forutsetningene om generell lønnsvekst i figur 13. Endringene i regulering av pensjonsopptjening er for øvrig diskutert i kapittel 5.4. I kolonnen lengst til høyre er de årlige tilskuddene til pensjonsbeholdningen³⁵ presentert, angitt i justerte³⁶ 2009-kroner.

Når inndata er på plass beregner pensjonsmodellen pensjonsbeholdningen som er opptjent frem til casepersonen er 62 år, 67 år og 70 år. Jo lengre casepersonen venter med å ta ut pensjonen, jo større blir pensjonsbeholdningen. Delingstallene er hentet fra hjemmesiden til NAV (NAV, 2010), der prognoser til delingstall er presentert for 1963 kullet for de aktuelle uttakstidspunktene, se figur 14. Årlig pensjon fremkommer ved å dividere pensjonsbeholdningen på delingstallet, som introdusert i kapittel 5.1.

UTDATA Ny Folketrygd:			
Uttaksalder	Delingstall	Pensjonsbeholdning	Pensjon (2009 kr)
62 år	19,9	3209703	161292
67 år	15,83	3596274	227181
70 år	13,41	3828394	285488

Figur 14: Utdata : Årlig pensjonsutbetaling Ny folketrygd (uttaksalder 62 år, 67 år og 70 år)

Som en benchmark har jeg beregnet alderspensjonen fra det gamle systemet med de samme inndataene, ved ordinær pensjonsalder 67 år, se fig 15:

³⁵ Ved beregning av AFP i privat sektor er en ekstra kolonne lagt til i pensjonsmodellen med den samme formelen, men her utgjør den årlige andelen av nominell justert lønn til AFP beholdningen 0,314 % og ikke 18.1% som for pensjonsbeholdningen.

³⁶ G-regulering før 1. januar 2011 og deretter lønnsregulering

Vilkår for gammel Folketrygd:					
Sivil status:		gift	(alt: ugift)		
Medlemsår		51			
UTDATA Gammel Folketrygd:	År før 1992:	10			
	G (2009)	Pensjons%	Sluttpoeng	Opptjeningstid	Pensjon (2009 kr)
Grunnpensjon	72006	85 %		full opptjening	61205
Tilleggpensjon før 1992	72006	45 %	4,92	25,00 %	39885
Tilleggpensjon etter 1992	72006	42 %	4,92	75,00 %	111678
Total pensjon fra Folketrygden					212767

Figur 15: Utdata: Årlige pensjonsutbetalinger Gammel folketrygd (uttaksalder 67 år)

Pensjonsmodellen finner de 20 høyeste pensjonspoengene som fremkommer i figur 12, og beregner gjennomsnittet av disse for å finne sluttpoengtallet, se figur 15.

Reglene for tilleggspensjonsprosent og maksimalt oppnåelig pensjonspoeng ble endret i 1992, og pensjonsberegningen er derfor litt forskjellig før og etter 1992, jf kapittel 3.2.2. Pensjonsmodellen teller derfor alle årene før 1992 som har en positiv pensjonsopptjening, som i eksempelet ovenfor er 10 år. I eksempelet ovenfor fremkommer prosentvis opptjeningstid før 1992 som $10/40 = 25\%$.³⁷

Vilkårene for sivil status og opptjeningstid i folketrygden er også inkludert. Dersom casepersonen har mindre enn 40 medlemsår i folketrygden, vil pensjonsmodellen avkorte pensjonen forholdsmessig. Ved sivil status gift, som i eksempelet ovenfor, vil pensjonsprosenten for grunnpensjon bli 85%.

Modellen sammenligner til slutt pensjonsutbetalingene fra ny og gammel folketrygd, og angir hvilken opptjeningsmodell som vil være mest lønnsom gitt de inndataene som er satt inn, se figur 15.

³⁷ Det mest intuitive er nok at prosentvis opptjeningstid før 1992 i prosent skal beregnes slik: antall opptjeningsår før 1992/antall opptjeningsår totalt, som hadde gitt $10/51 = 19,6\%$, men slik er det altså ikke.

OPPSUMMERING (uttaksalder 67 år):		
Gml Folketrygd	212767	
Ny Folketrygd	227181	
Denne personen vil tjene på :		Ny folketrygd

Figur 16: Utdata: Ny eller gammel folketrygd?

Pensjonsmodellen beregner bare den første pensjonsutbetalingen fra Folketrygden i 2009-kr, og det er dette som vil være grunnlaget for analysen i kapittel 9.³⁸

8.2.1 Historiske parametre i pensjonsmodellen

I modellen har jeg benyttet historiske G-satser og historisk konsumprisindeks til å regulere pensjonsytelsene, hentet fra NAV (NAV, 2010) og Norges Bank sine hjemmesider (Grytten, 2003). Etter 2009 har jeg estimert KPI-vekst og utvikling i G, med forutsetninger som jeg vil presentere i kapittel 8.2.2. Alle resultatene fra modellen er presentert i 2009-kroner. Konsumprisindeksen er derfor regnet om slik at basisåret er 2009, som gir $KPI = 100$ i 2009. Jeg har benyttet gjennomsnittlig G-sats for 2009 som er 72 006 kr.

Lønnsdata for casepersonene er historiske data som er hentet fra Siviløkonomene sin lønnsstatistikk fra eksamenskullet 1989, Sykepleierforbundet sin lønnsstatistikk og lønnsstatistikk fra historiske publikasjoner på SSB sine hjemmesider. Mer detaljer om casepersonene og datagrunnlageter presentert i kapittel 8.3.

8.2.2 Estimerte variabler og generelle forutsetninger

For gjøre pensjonsmodellen egnet til å beregne pensjon for inntekter helt frem til 2033, må utviklingen i grunnbeløpet G og den generelle lønnsutviklingen fra 2009 til 2033 estimeres.

³⁸ Regulering av pensjonen under utbetaling og de totale pensjonsytelsene med AFP og tjenestepensjon vil bli inkludert i nåverdimodellen i kapittel 10.2, men pensjonsmodellen benyttes også her for å finne den første pensjonsutbetalingen.

G-beløpet benyttes til å beregne pensjonspoeng i det gamle systemet, jf kapittel 3.2.1, samt for å regulere pensjonsopptjening i det nye systemet opptjent før 1. januar 2010, jf ftl § 20-21. Generell lønnsvekst benyttes som reguleringsfaktor for de årlige bidragene til pensjonsbeholdningen opptjent etter 1. januar 2010, jf ftl § 20-18.

I pensjonsmodellen er både G-regulering etter 2009 og årlig generell lønnsvekst etter 2009 størrelser som kan varieres, men jeg valgt å ta utgangspunkt i et normalscenario. I det følgende skal jeg forklare hvordan jeg har kommet frem til generell lønnsvekst og G-regulering i normalscenarioet.

G-regulering = generell lønnsvekst

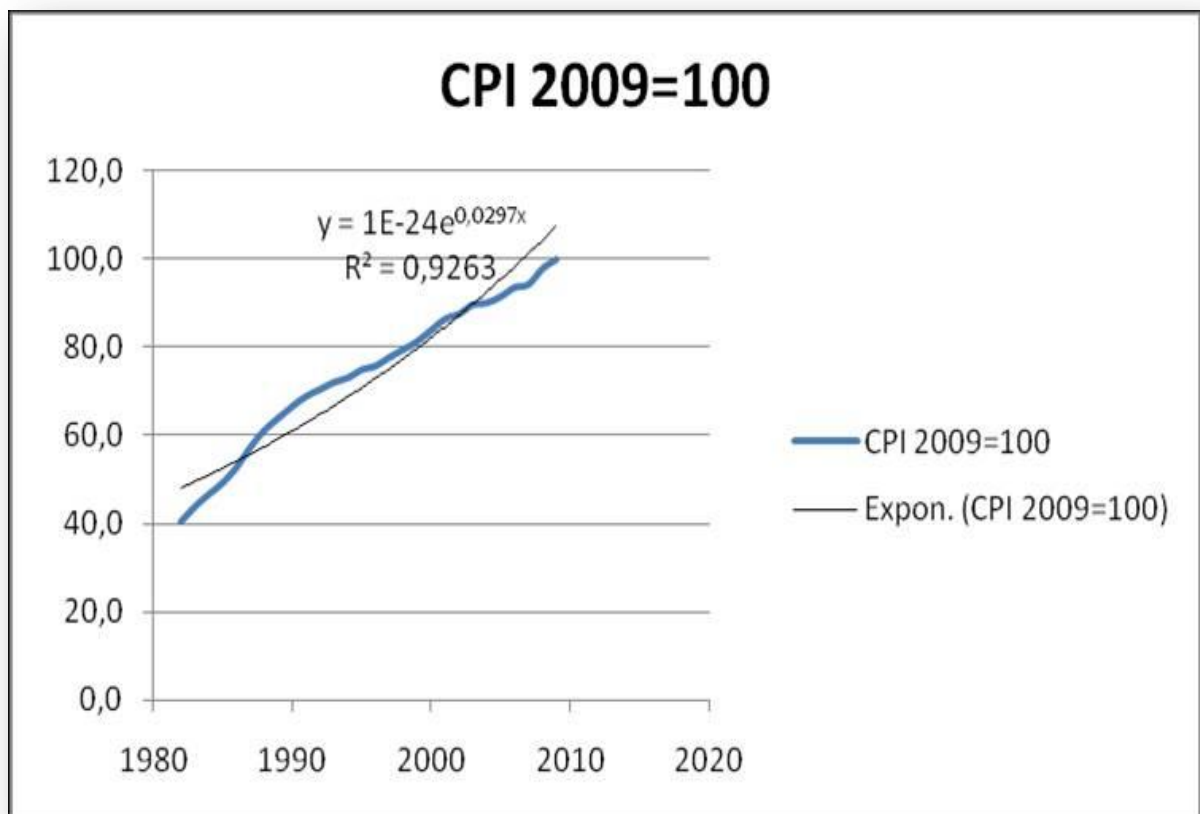
På kort sikt er det vanskelig å gjøre seg opp presise antakelser om utviklingen i grunnbeløpet, siden dette er helt avhengig av avtalen mellom partene i trygdeoppgjøret. På lang sikt kan det imidlertid antas at at retningslinjene for regulering av grunnbeløpet G vil bli fulgt, og disse retningslinjene kan dermed benyttes ved estimering av fremtidige grunnbeløp. Retningslinjene, som ble vedtatt i mai 2003, er nærmere beskrevet i kapittel 3.2.1. Kort oppsummert skal pensjoner under opptjening reguleres i forhold til den generelle gjennomsnittlige lønnsveksten for yrkesaktive.

Den generelle lønnsveksten for yrkesaktive avhenger bestemmes av to faktorer, som er KPI-vekst (inflasjon) og reallønnsvekst (Norsk regnskapsstiftelse (NRS), 2010). I det følgende skal jeg presentere forventningene om inflasjon og reallønnsvekst som jeg vil legge til grunn videre i oppgaven.

Forventet inflasjon 2,5%

I teorien om adaptive forventninger heter det at en vanlig metode for å predikere fremtidige størrelser, for eksempel inflasjon, er å benytte historisk data som et utgangspunkt. Deretter kan en eventuelt justere for endrede forutsetninger (Investopedia, 2010). Siden KPI fra 1982-2009 er kjent, kan den historiske, gjennomsnittlige veksten i KPI beregnes. Denne gjennomsnittlige historiske veksten kan benyttes som et utgangspunkt for inflasjonsforventningene. For å finne den gjennomsnittlige årlige KPI veksten benytter jeg først et analyseverktøy i excel for å systematisere de historiske KPI- observasjonene, uttrykt ved en regresjon, som i figur 17 er den blå linjen. For å finne den gjennomsnittlige prosentvise veksten per år, setter jeg inn en eksponentiell trendlinje som uttrykker et gjennomsnittet for regresjonen (Grytten, Om inflatering av lønnsprofiler, fremskriving av

KPI og lønnsvekst., 2010). Den eksponentielle trendlinjen er på formen vist i figur 17, og er på formen $y = ae^{bx}$. X uttrykker den uavhengige variabelen, som her er år fra 1982 til 2009. Y uttrykker den avhengige variabelen, som er KPI. Lille e er tilnærmet 2.7182, som er utgangspunktet for naturlige logaritmer. Verdiene for a og b er konstantene som best passer til dataene, og blir kalkulert i excel (Microsoft Corporation, 2010). Funksjonen nedenfor, som er $y = 1E-34e^{0,00297x}$, tolkes som at dersom x øker med 1, så vil y øke med 0,0297, som er 2,97%. R^2 uttrykker for øvrig forklaringsgraden, som er et prosentvis mål på hvor mye utviklingen i dataene kan forklares av trendlinjen. Her er forklaringsgraden 0,9263, som er akseptabelt.

Figur 17: Historisk utvikling KPI 1982- 2009 med tilhørende eksponentiell trend

Den årlige, gjennomsnittlige prosentvise inflasjonen har altså vært 2,97 % fra 1982 til 2009. Spørsmålet er om det vil være hensiktsmessig å benytte en inflasjonsprognose som baserer seg på de historiske tallene for denne perioden. En årsak til at dette ikke vil være fornuftig,

er at inflasjonsmålet på 2,5% ble innført i 2001. På lang sikt forventes det at inflasjonen vil konvergere mot dette målet, og 2,97% blir derfor et for høyt estimat.

Inflasjonsprognoser fra SSB og Norges bank viser at vi kan forvente en inflasjon på mellom 0,8 og 2,7 % og 1,75 og 2,5 % på kort sikt. Det pengepolitiske målet er som nevnt 2,5 %. Norsk regnskapsstiftelse mener imidlertid at dersom de kortsiktige inflasjonsprognosene og det langsiktige inflasjonsmålet slås sammen, blir inflasjonsprognosen 2,25 prosent.

Tidsperspektivet i min oppgave er imidlertid noe lengre enn NRS sine analyser er ment for. Jeg velger derfor likevel å benytte det langsiktige inflasjonsmålet på 2,5% som prognose på inflasjon i denne oppgaven.

Forventninger om den generelle reallønnsutviklingen

Det finnes forskjellige prognoser om reallønnsutviklingen. I de økonomiske beregningene om pensjonsreformens økonomiske konsekvenser på lang sikt er det lagt til grunn en reallønnsvekst på 1,5 % pr år (Ot. prp. nr. 37, 2008-2009). Statistisk sentralbyrå (SSB, 2010) har anslått en gjennomsnittlig reallønnsvekst vil være ca 2 % fra i dag til 2025, og tilsvarende for 2050. I beregningen av statens pensjonsforpliktelser i folketrygden i nasjonalbudsjettet for 2010, er det også lagt til grunn en reallønnsvekst på 2 prosent (Meld. St. 1, 2009-2010).

Den historiske reallønnsutviklingen er også interessant når den fremtidige reallønnsveksten på lengre sikt skal anslås. De historiske tallene viser at reallønnsveksten fra 1979- 2008 var på 1,6 prosent, og dette inneholder både opp-og nedturer. De siste årene har forøvrig vært preget av oppgangskonjunkturer i størst grad (SSB, 2010).

Et snitt av forventningene fra SSB, Norges Bank, Finansdepartementet og Pensjonskommisjonen gir en reallønnsforventning på ca. 2 prosent, som jeg også vil legge til grunn videre i oppgaven. På grunn av dagens noe uberegnelige økonomiske situasjon og det lange tidsperspektivet, er dette et usikkert anslag (Norsk regnskapsstiftelse (NRS), 2010)

Generell lønnsvekst oppsummert

Oppsummert vil legge til grunn forventninger om at den årlige nominelle lønnsveksten fra 2009- 2033 blir:

inflasjon + reallønnsvekst = nominell lønnsvekst

$$2,5 \% + 2\% = \underline{4,5\%}$$

Den generelle nominelle lønnsveksten gjelder samfunnet som helhet. Det er denne lønnsveksten som skal legges til grunn ved den årlige reguleringen av grunnbeløpet og ved den årlige reguleringen av pensjonsbeholdningen.

8.2.3 Forholdstall og delingstall

For å kunne levealderjustere pensjonsbeholdningen, samt AFP og offentlig tjenstepensjon i pensjonsmodellen har jeg benyttet de offisielle prognosene på delingstall og forholdstall som NAV har utarbeidet (NAV, 2010). Forholdstall og delingstall for 1963-kullet blir ikke endelig fastsatt før årskullet fyller 61 år, jf 5.3.2. Dette betyr at det endelige forholdstallet for 1963-årskullet vil bli fastsatt først i 2024.

8.2.4 Svakheter ved modellen

En svakhet med modellen er at den kun fungerer for lønnsprofiler innenfor intervallet fra år 1982 til 2033. Det ville selvsagt være interessant å tilpasse modellen slik at den kan benyttes for flere årskull, også overgangskullene. Dette blir imidlertid veldig komplisert, og etter min oppfatning langt utenfor de naturlige rammene for en masterutredning.

8.3 Presentasjon av casepersoner og datagrunnlag

I det følgende vil jeg presentere de ulike eksempelpersonene som står bak lønnsprofilene som jeg har brukt i casestudiet. Casepersonene består av personer med lik utdanning i privat og offentlig sektor, som kan defineres som høytlønnede. Jeg har også med to casepersoner som kan defineres som lavtlønnede i offentlig og privat sektor.

Lavtlønnet i offentlig sektor : Sykepleieren

Sykepleieren er født i 1963. Jeg forutsetter at denne casepersonen har et sabbatsår mellom videregående og høyskolen, benyttet til folkehøyskole, militæret e.l. Dette er helt vanlig, ift gjennomsnittsalderen på sykepleierstudenter. Sykepleieren starter følgelig i arbeid i 1986 etter endt 3 års sykepleierutdannelse., og utdanner seg deretter på Folkehøyskole eller i militæret, og bruker deretter tre år på å fullføre sykepleierutdannelsen. Hun starter å arbeide som nyutdannet i 1986, og jobber deretter i offentlig sektor hele livet. Startlønnen hennes i 1986 er 186 000 i nominelle kroner.

Lønnsprofilen til sykepleieren bygger på reelle data. Jeg har benyttet den gjennomsnittlige lønnen til en sykepleier i offentlig sektor, som jeg har fått tilsendt direkte fra Sykepleierforbundet.

Høytlønnen i offentlig sektor: Siviløkonom # 1

Siviløkonomen i offentlig sektor er født i 1963. Av hensyn til den typiske gjennomsnittsalderen for siviløkonomstudenter forutsetter jeg at casepersonen er 26 år når hun entrer arbeidslivet, etter fire års høyskoleutdannelse og to sabbatsår til forberedende studier, selvrealisering i form av reising og/eller folkehøyskole.

Lønnsprofilen til siviløkonomen bygger på reelle data for gjennomsnittslønn til siviløkonomer som arbeider i offentlig sektor, med avgangseksamen i 1989. Gjennomsnittslønnen for denne gruppen er hentet fra Siviløkonomene sin lønnsstatistikk.

Lavtlønnet i privat sektor: Industriarbeideren

Industriarbeideren er født i 1963, som alle de andre. Jeg antar at denne personen går direkte ut i arbeidslivet etter videregående som ufaglært. Industriarbeideren starter dermed å jobbe i 1982, og hun er den som har den lengste fartstiden i arbeidslivet av alle casepersonene. (SSB, 2010) (NOS, 1995) (NOS, 1989) (NOS, 1983)

Høytlønnen i privat sektor: Siviløkonom #2

I dette caset har jeg sett på en siviløkonom i privat sektor, og har benyttet de samme forutsetningene som for siviløkonomen i offentlig sektor. Datagrunnlaget er også her fra Siviløkonomenes lønnstatistikk fra avgangskullet i 1989, men for privat sektor .

8.3.2 Forutsetninger om casepersonenes lønnsutvikling

Historiske lønnsdata for de ulike casepersonene stopper naturlig nok opp i 2009, og den videre lønnsutviklingen må derfor estimeres. I det følgende vil jeg diskutere hvordan dette kan gjøres.

Generell lønnsvekst \neq individuell lønnsvekst

Generell lønnsvekst i samfunnet er ikke egnet til å beskrive den individuelle lønnsveksten til de fire casepersonene. Lønnsveksten til individer avhenger av helt individuelle faktorer som ansiennitet og forfremmelser, jobbskifter og tilbuds- og etterspørselseffekter i det aktuelle arbeidsmarkedet.

For å bestemme lønnsveksten til et enkeltindivid, må derfor en ekstra komponent legges til den generelle lønnsveksten, og dette er karrieretillegget. Det finnes ikke gode data på hvor mye karrieretilleggene i gjennomsnitt utgjør per år, men Pensjonskommisjonen og SSB har anslått det til å utgjøre 0,5 prosent årlig utover gjennomsnittlig lønnsøkning frem til personen er ca. 45 år, og deretter ingen gjennomsnittlig karrieretilleggsøkning eller negativt karrieretillegg.

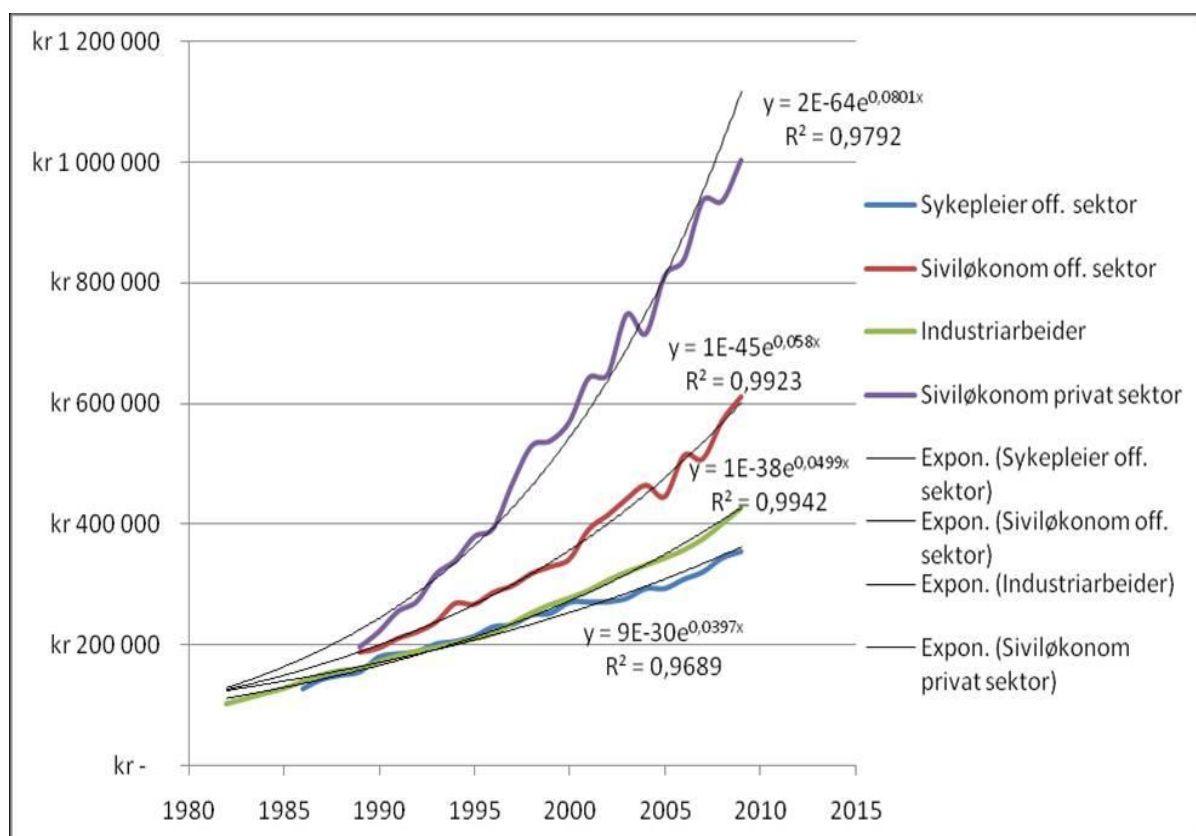
På grunnlag av disse tallene har Norges regnskapsstiftelse (NRS) grovt anslått at karrieretillegget er 0,25 i gjennomsnitt $((0,5 + 0)/2)$, for bedrifter med en normal og gjennomsnittlig alderssammensetning.

Statens Pensjonskasse (SPK 2007) har kritisert karrieretillegget på 0,25 % fordi det ikke er tatt hensyn til skillet mellom privat og offentlig sektor, samt skillet mellom ulike stillingsgrupper og næringer. For eksempel vil industriarbeideren som jobber i konkurranseutsatt sektor ha et lavere forventet karrieretillegg enn en siviløkonomen i privat sektor. Også næringer som i fremtiden kommer til å oppleve en økt etterpørsel etter arbeidskraft vil få en høyere reallønnsutvikling, og bør derfor få et høyere karrieretillegg for å korrigere for dette. Ifølge den internasjonale regnskapsstandarden International Accounting Standards (IAS 19.84) er den beste måten å estimere lønnsvekst i en bedrift nettopp det å

fastsette et karrieretillegg for hver enkelt ansatt³⁹. I store bedrifter ville dette bli kostbart, og i praksis benyttes et gjennomsnitt for alle de ansatte. I min oppgave har jeg bare fire casepersoner å forholde meg til, og jeg vil derfor estimere den individuelle lønnsveksten for hver enkelt. Den mest hensiktsmessige måten å gjøre dette på, er å bruke en fremskrivning av den historisk eksponentielle trendveksten (Grytten, Om inflatering av lønnsprofiler, fremskriving av KPI og lønnsvekst., 2010).

Estimering av casepersonenes årlige lønnsvekst

Metoden som er brukt for å finne den gjennomsnittlige årlige lønnsveksten er tilsvarende som for inflasjon i kapittel 8.2.2. Grafene i fig 18 viser nominelle lønnsdata fra 1982- 2009.

Figur 18: Historisk lønnsutvikling for casepersonene (1992- 2009) med tilhørende eksponentiell trend

³⁹ Estimering av lønn brukes for å beregne pensjonsforpliktelser i ytelsesordninger.

Som diskutert i kapittel 8.2.2 vil inflasjonen forventes å bli noe lavere (2,5 %) enn den har vært i perioden fra 1982- 2009 (2,97%) på grunn av inflasjonsmålet. Dette bør også hensyntas ved fremskrivning av den nominelle lønnsveksten. Jeg justerer derfor den nominelle lønnsveksten med den nye forventede inflasjonen ved at jeg trekker ut den historiske inflasjonskomponenten på 2,97% og legger til det forutsatte inflasjonsmålet på 2,5%, som vist nedenfor:

Nominell lønnsvekst – gammel inflasjon + ny inflasjon = Inflasjonsmålsjustert nominell lønnsvekst

Siviløkonom i privat sektor : $8,01 \% - 2,97\% + 2,5 \% = 7,54\%$

Siviløkonom i offentlig sektor: $5,8\% - 2,97\% + 2,5 \% = 5,33 \%$

Industriarbeider: $4,99 \% - 2,97\% + 2,5\% = 4,52 \%$

Sykepleier i offentlig sektor: $3,97 \% - 2,97\% + 2,5\% = 3,5 \%$

Jeg kommer til å benytte den ”inflasjonsmålsjusterte” nominelle lønnsveksten videre i oppgaven.

Kommentarer til den fremskrevne lønnsveksten

Den historiske lønnsveksten til de ulike casepersonene gir ikke særlig store overraskelser. Siviløkonomen i privat sektor har en sterk lønnsvekst (7,54%), en del høyere enn siviløkonomen i offentlig sektor (5,33%). Ifølge Christian Haugsnes, fagkonsulent i Siviløkonomene er lønnsutviklingen i privat sektor raskere enn i offentlig sektor, selv om startlønnen i utgangspunktet er lik. Til gjengjeld er lønnsveksten i offentlig sektor mer stabil, og den øker helt frem til pensjonsalder (Din side, 2008). I privat sektor har lønnsveksten en tendens til å sakke akterut etter en tid i arbeidslivet. Tall fra tidligere årskull fra Siviløkonomenes lønnsstatistikk viser at siviløkonomer har en topplønn etter 27 år i arbeidslivet, og at lønnsveksten deretter flater ut og etter hvert blir negativ (Siviløkonomene, 2010). For siviløkonomen i denne utredningen, som er født i 1963 og som starter i arbeidslivet i 1989, betyr dette at topplønnen nås (startår 1989+27år) i 2016, når casepersonene er 53 år.

Det kan derfor argumenteres for at den historiske lønnsveksten til siviløkonomen i privat

sektor er litt vel høy for å kunne fremskrives for hele lønnskarrieren. Av praktiske årsaker velger jeg likevel å bruke den historiske lønnsveksten. En medvirkende årsak er at det er umulig å forutsi om teorien om topplønn etter 27 år i arbeidslivet vil gjelde for 1963-kullet.

Videre vil jeg argumentere for at den historiske lønnsveksten til sykepleieren er for lav til at den kan fremskrives. Årsaken til dette er at jeg mener at det er noe urealistisk at lønnsveksten til sykepleiere (3,5%) vil være lavere enn den generelle lønnsveksten i samfunnet generelt (4,5%), som forutsatt i kapittel 8.2.2.

Dersom lønnsveksten til sykepleieren forutsettes å være 3,5 % fra 2009-2030, vil hun ha en lønn på 439 438 kr i 2030 (2009-kr). Til sammenligning vil industriarbeideren med sin lønnsvekst på 4,52% få en lønn i 2030 på 641 192 kr (2009-kr). Dette er en forskjell på 201 754 kr, noe jeg vil anta er en svært urealistisk lønnsforskjell mellom sykepleiere og industriarbeidere i fremtiden. Det er heller trolig at lønnsveksten til sykepleiere vil øke, på grunn av en stadig økende etterspørsel etter helsetjenester, forårsaket av eldrebølgen.

Parallelt med en økende etterspørsel etter sykepleiere, er det tendenser i dag som tilsier at tilbudet på vei ned. Stadig færre studenter velger sykepleieryrket (Dagens Medisin, 2010), noe som etterhvert kan føre til et sterkt etterspørselsoverskudd etter sykepleiere i fremtiden.

For å rekruttere personer til sykepleieryrket, må lønnsnivået minst opprettholdes med den generelle lønnsutviklingen i samfunnet, kanskje øke enda mer for å tiltrekke flere personer til yrket. Med disse fremtidsutsiktene for tilbudet og etterspørselen etter sykepleiere virker det også noe urealistisk at sykepleiere skal ha en lavere lønnsvekst enn en industriarbeider, på grunn av det stadig økende presset på konkurranseutsatt sektor og økt etterspørsel etter helsetjenester i skjermet sektor. Implikasjonen av dette er at lønnsveksten for sykepleiere bør være minst like høy som en industriarbeider sin lønnsvekst, kanskje noe høyere. Jeg synes derfor at det er rimelig å anta en nominell lønnsvekst for sykepleiere på 4,75% fra 2009-2033. Dette gir forøvrig en reallønn (2009-kr) i 2030 på 565 515kr.

Estimatene for lønnsvekst er svært usikre, kanskje spesielt for den personlige lønnsutviklingen. Først og fremst kan lønnsutviklingen i de aktuelle bransjene endres som en følge av et eksternt sjokk på tilbuds- og/eller etterspørselssiden. Det er også personlige årsaker til at den individuelle lønnsutviklingen ikke blir som forventet, for eksempel at man blir helt- eller delvis arbeidsufør, eller at man av familiære årsaker forhindret fra å jobbe så

mye og lenge som man hadde tenkt. Mange bytter også bransje og/eller sektor i løpet av karrieren sin, noe som også vil påvirke lønnsutviklingen.

8.3.3 Øvrige forutsetninger om casepersonene

I denne analysen har jeg forutsatt at casepersonene ikke bytter jobb. Siviløkonomene holder seg til enten offentlig- eller privat sektor, og industriarbeideren og sykepleier blir værende på sine respektive arbeidsplasser i hele karrieren. Jeg forutsetter også at personenes sivile status er gift, noe som fører til at grunnpensjon blir 0,85 G og ikke 1 G. Dette har jeg valgt fordi det er mest representativt for 1963-årskullet, der 61 prosent var gifte og 20 prosent var samboende i 2008 (SSB, 2009).

En viktig forutsetning er at casepersonene fyller år 1. januar, og at de tar ut pensjon på samme tidspunkt, altså 1. januar 2025, 2030 og 2033 når de fyller henholdsvis 62 år, 67 år og 70 år.

Opptjening av pensjonsrettigheter skjer følgelig til og med desember året før, altså i helt i slutten av 2024, 2029 og 2032.

Det er to viktige årsaker til dette: For det første bruker jeg delingstall og forholdstall som er beregnet for 1963-kullene når de er 62 år og 0 måneder, 67 år og 0 måneder og 70 år og 0 måneder. Delingstallene og forholdstallene er altså bestemt på en månedlig basis.

For det andre forutsetter jeg at pensjon er en 0-1 beslutning, ved at pensjonsopptjeningen stopper med en gang personen velger å ta ut pensjon. Dette er en forenkling fra virkeligheten, da det i den nye alderspensjonen fra folketrygden vil være mulig å ta ut pensjon samtidig som man fortsetter å arbeide på heltid eller deltid.

9. Alderspensjon fra Folketrygden: Sammenligning av nye og gamle regler ved ulike scenarier

9.1 Innledning og metode

Hensikten med denne analysen er å undersøke hvordan casepersonenes pensjonsutbetalinger fra folketrygden blir påvirket av pensjonsreformen. Pensjonsmodellen som er beskrevet i kapittel 8.28.3 brukes for å beregne ny og gammel alderspensjon fra Folketrygden, for de 4 casepersonene i tre ulike scenarier. Et eksempel er at jeg undersøker hvor mye sykepleieren taper eller vinner på de nye pensjonsreglene dersom hun jobber fulltid, dersom hun jobber deltid i en periode, og dersom hun mangler opptjeningstid i folketrygden på grunn av et utenlandsopphold. For å måle resultatet ser jeg på den prosentvise endringen fra pensjonsutbetalingene beregnet med nye og gamle regler. Alle resultatene er presentert i 2009-kroner.

Antakelsen på forhånd er at pensjonsreformen har mye større konsekvenser for ”folk flest” enn det som fremkommer av eksempler som er presentert i offentlige dokumenter, for eksempel figuren som ble presentert i kapittel 8.1. I denne figuren øker pensjonsnivået for alle inntektsnivåer, noe jeg har argumentert for at er urealistisk i de fleste tilfeller.

Det er også forventet at deltidsarbeidende personer vil tape mer enn fulltidsarbeidende, på grunn av overgangen fra besteårsregelen til alleårsregelen, jf diskusjonen i kapittel 5.2.1.

Utvalget mitt på 4 casepersoner i 3 ulike scenarier, altså totalt 12 forskjellige case, er naturlig nok ikke stort nok til å beskrive hele populasjonen, som er alle de yrkesaktive i 1963-årgangen. Jeg mener likevel at jeg kan avdekke tendenser for populasjonen, siden jeg har valgt case som representerer viktige yrkeskategorier.

I tillegg til alderspensjonen fra Folketrygden vil de aller fleste tidligere yrkesaktive pensjonister ha rett på tjenstepensjon og/eller AFP. I denne analysen har jeg kun sett på utbetalingene fra folketrygden. I kapittel 10 vil jeg også inkludere AFP og tjenstepensjon i analysen.

I det følgende vil jeg begrunne de ulike scenariene, og deretter presentere og drøfte resultatene.

9.2 Scenarier

I det følgende presenterer jeg de ulike scenariene som jeg benytter i casestudiet for de fire casepersonene. Scenariene er

- 1) fulltidsarbeid hele livet
- 2) deltidsarbeid i en periode av livet
- 3) fulltidsarbeid men periode med botid i utlandet

Scenariene er valgt fordi det er typiske situasjoner som gjerne trekkes frem i forbindelse med de gamle pensjonsreglene. For eksempel så eksemplifiseres det ofte⁴⁰ med at personer med ulik livsinntekt, for eksempel fulltidsarbeidende og deltidsarbeidene får lik pensjon i den gamle folketrygden på grunn av besteårsregelen. Vil dette være tilfellet i den nye folketrygden? Denne problemstillingen kan besvares ved å sammenligne scenario 1 og scenario 2.

Ved å inkludere scenario 3 får jeg frem konsekvensene ved at en person ikke har full opptjeningstid i Folketrygden. For de gamle reglene betydde dette forholdsmessig avkortning av grunnpensjon og tilleggspensjon, som gav betydelig reduserte pensjonsutbetalinger. Det vil være interessant å se hvor mye en taper på et slikt ”hull” i pensjonsopptjeningen med de nye reglene.

Nå vil jeg forklare kort hvordan scenariene er implementert i pensjonsmodellen.

Scenario 1. Casepersonen arbeider fulltid frem til fylte 67 år.

I dette scenariet arbeider casepersonen fulltid helt fra inntreden i arbeidslivet til pensjonsalder, og det har derfor ikke vært nødvendig å endre på lønnsprofilen siden dette var utgangspunktet.

Scenario 2. Casepersonen arbeider deltid i en periode av livet/familieforøkelse

⁴⁰ Eksempelet med fulltidsarbeidende og deltidsarbeidende og besteårsregelen presenteres også i denne utredningen, kapittel 5.2.1

Her har jeg tatt bort inntekten i 1991, som er da casepersonene er 28 år. Tanken bak dette er at casepersonen har ulønnet permisjon fra arbeidsplassen dette året, i forbindelse med fødsel og småbarnsfasen. Før 1992 var det ikke noe som het pensjonsopptjening for omsorgsarbeid, og jeg har også tidligere forutsatt at jeg ikke vil ta hensyn til at omsorgsopptjening kanskje vil få tilbakevirkende kraft.

Fra 1992 til 2000 forutsetter jeg halv lønn. Casepersonene er da 28- 37 år. Tanken er at dette er en periode der deltidsarbeid foretrekkes på grunn av at barna fremdeles er små.

Scenario 3: Casepersonen har et opphold i utlandet som fører til redusert opptjeningstid i folketrygden

Her har jeg tenkt at casepersonen har et opphold i utlandet fra 1993 til 2008, da casepersonene er 30-45 år. Opptjeningstiden i folketrygden reduseres derfor med 15 år. Dersom opptjeningstiden er under 40 år, vil grunnpensjon og tilleggspensjon avkortes forholdsmessig i de gamle pensjonsreglene.

9.3 Resultater for sykepleieren

Sykepleieren er født i 1963, starter å jobbe i 1986. Nominell lønnsvekst etter 2009: 4,75 %. Sykepleierens lønnsprofil og beregninger er vist i vedlegget. For de andre casepersonene henviser jeg til denne, da beregningene er helt identisk.

1. Fulltidsarbeid:

Gammel folketrygd: 194 104 kr

Ny folketrygd: 186 593 kr

→ Taper på ny folketrygd.: 3,9%⁴¹

2. Familieforøkelse/deltid:

Gammel folketrygd: 187 698 kr

⁴¹ $(186\,593 - 194\,104)/194\,255 = -3,9\%$ avrundet til - 1,7%

Ny folketrygd: 161 847 kr

→Taper på ny folketrygd: 13,8 %

3. Utenlandsopphold: (opptjeningsstid 29 år)

Gammel folketrygd: 136 571 kr

Ny folketrygd: 117 099 kr

→Taper på ny folketrygd: 14,26 %

Kommentar til resultatet for sykepleieren:

Sykepleieren taper på den nye folketrygden i alle scenariene. Ved fulltidsarbeid taper hun imidlertid ikke så mye, 3,9%. Ved deltidsarbeid taper hun mye, hele 13,8%. Dette skyldes overgangen til alleårsregelen, som gjør at perioden som deltidsarbeidene teller fullt ut. Utenlandsoppholdet er også mer gunstig i det gamle pensjonssystemet, på tross av den forholdsmessige avkortningen på 11/40.

9.4 Resultat for siviløkonomen i offentlig sektor

Siviløkonomen i offentlig sektor er født i 1963, starter å jobbe i 1989. Nominell lønnsvekst etter 2009: 5,33%. Beregningene er helt identiske som for sykepleieren, som er vist i vedlegget.

1. Fulltidsarbeid

Gammel folketrygd: 245 953 kr

Ny folketrygd: 235 017 kr

→Taper på ny folketrygd: 4,44%

2. Familieførøkelse/deltid:

Gammel folketrygd: 245 625 kr

Ny folketrygd: 204 596 kr

→Taper på ny folketrygd: 16,7%

3. Utenlandsopphold (opptjeningsstid 26 år)

Gammel folketrygd: 160 112 kr

Ny folketrygd: 142 291 kr

→Taper på ny folketrygd : 11,1% %

Kommentar til resultatet for siviløkonom off. sektor

Siviløkonomen i offentlig sektor taper også på den nye folketrygden i alle scenariene.

Siviløkonomen taper hele 16,7% dersom hun velger å jobbe deltid i en periode.

Utenlandsoppholdet er heller ikke gunstig, der hun taper over 11,1%.

9.5 Resultater for industriarbeideren

Industriarbeideren er født i 1963, og starter i arbeid i 1982. Hun er den personen som har lengst fartstid i arbeidslivet av alle casepersonene. Beregningene er helt tilsvarende som for sykepleieren, som er vist i vedlegget.

1. Fulltidsarbeid

Gammel folketrygd: 212 733 kr

Ny folketrygd: 222 295 kr

→Vinner på ny folketrygd: 4,5 % !

2. Familieforøkelse/deltid

Gammel folketrygd: 212 467 kr

Ny folketrygd: 197 720 kr

→Taper på ny folketrygd: 6,94 %

3. Utenlandsopphold (Opptjeningsstid 33 år):

Gammel folketrygd: 175 478 kr

Ny folketrygd: 148 225 kr

→Taper på ny folketrygd: 15,5 %

Kommentar til resultatet for industriarbeideren

Industriarbeideren er den eneste av casepersonene som faktisk vinner på de nye reglene, 4,5% ved fulltidsarbeid. Dette resultatet er helt i tråd med antakelsen om at en jevn inntektsprofil med mange år i arbeidslivet vil vinne på pensjonsrefomen, jf figuren til departementene som viser gevinst for alle inntektsnivåer. Dersom hun er deltidsarbeidende taper hun 6,94 %, men det er lite i forhold til de andre casepersonene. Hun taper hele 15,5% på utenlandsoppholdet. Dette skyldes antagelig at hun hadde en såpass lang opptjeningstid i den gamle folketrygden at den forholdsmessige avkortningen ble relativt beskjedne. Hun kom derfor eksepsjonelt godt ut i den gamle folketrygden i forhold til de andre casepersonene, med en avkortning på bare 7/40. At hun taper såpass mye på utenlandsoppholdet skyldes altså ikke at hun kommer dårligere ut enn de andre i det nye systemet, men at hun kom mye bedre ut i det gamle systemet.

9.6 Resultater for siviløkonomen i privat sektor

Stikkord: Siviløkonomen privat sektor er også født i 1963, og starter i arbeidslivet i 1989. Nominell lønnsvekst etter 2009 er 7,54%.

1. Fulltidsarbeid

Gammel folketrygd: 274 037kr

Ny folketrygd: 238 490 kr

→Taper på ny folketrygd: 13%

Familieforøkelse/deltid

Gammel folketrygd: 273 659 kr

Ny folketrygd: 217 589 kr

→Taper på ny folketrygd: 20,5 %

2. Utenlandsopphold

Gammel folketrygd: 178 404 kr

Ny folketrygd: 144 961 kr

→Taper på ny folketrygd: 18,75%

Kommentar til resultatet for siviløkonomen i privat sektor

Siviløkonomen i privat sektor er den som taper mest av alle casepersonene. Dette skyldes at taket på den pensjonsgivende inntekten er redusert. I det gamle systemet fikk hun pensjonsopptjening for 1/3 av inntekten sin mellom 6 og 12 G, mens hun i det nye systemet ikke vil få noe uttelling av inntekt over 7,1 G.

9.7 Konklusjon / sammendrag av resultater

Resultatene bekrefter i stor grad antakelsen som jeg hadde på forhånd. Resultatene viser at alle med ”unormale” karrierer og som har utdannelse taper litt på pensjonsreformen ved fulltidsarbeid. Personen med den mest ”normaliserte” karrieren, som er industriarbeideren som ikke har utdannelse og derfor har svært mange år i arbeidslivet, vinner på pensjonsreformen. Hun er imidlertid den eneste av casepersonene som får høyere pensjonsutbetaling ved de nye reglene.

Alle casepersonene som periodevis jobber deltid taper mer på pensjonsreformen enn de som jobber heltid gjennom hele karrieren. Her er det også industriarbeideren som taper minst. Det er altså tydelig ut i fra denne analysen at en periode med deltidsarbeid straffer seg mye mer i det nye pensjonssystemet enn i det gamle. Dette var en bekreftelse på antakelsen som jeg hadde på forhånd.

Det er for øvrig interessant å se at periodevis deltidsarbeidende taper marginalt på å jobbe deltid i stedet for heltid i det gamle systemet. For eksempel siviløkonomen i privat sektor som får 274 037 kr ved fulltidsarbeid og 273 659 ved periodevis deltidsarbeid. I det gamle systemet tapte hun altså bare 378 kr i årlige pensjonsytelser på å jobbe deltid i en periode, noe som skyldes besteårsregelen. I dagens system taper hun 20 901 kr i årlige pensjonsytelser på å jobbe deltid i en periode.

Når det gjelder manglende opptjeningstid, så vil alle personene tape mer i det nye systemet enn i det gamle, selv om kravet om formell opptjeningstid og den forholdsmessige avkortningen formelt er borte. Alleårsregelen fører til manglende pensjonsopptjening i noen år slår gullt ut på pensjonsytelsene.

Oppsummert, alle utenom lærebokeksempelen, representert ved industriarbeideren som jobber hele livet, vil tape på pensjonsreformen. Jobber man deltid i en periode eller har et ”hull” i pensjonsopptjeningen vil man tape enda mer. De normaliserte eksemplene som er benyttet i de offentlige dokumentene er derfor misvisende og ikke egnet for å illustrere de fleste personers økonomiske konsekvenser av pensjonsreformen.

9.8 Diskusjon av resultatene

Det nye pensjonssystemet vil føre til at personer med utdanning går glipp av pensjonsopptjening i årene som student, et fenomen som ikke eksisterte i det gamle regelverket på grunn av besteårsreglen. I resultatene ovenfor gjelder dette i siviløkonomene som ikke entrar arbeidslivet før i 1989, og for sykepleieren som ikke starter i arbeid før i 1986. Industriarbeideren vil ikke bli berørt, da hun starter i jobb i 1982 og jobber så lenge som det er mulig. Dette har imidlertid en sammenheng med at hun er den eneste som ikke taper på den nye pensjonsreformen. Alle de andre vil få redusert pensjonsopptjening på grunn av årene som studenter.

I St.meld nr 12 (2004-2005) het det at "regjeringen vurderer pensjonsopptjening for studenter i lys av modellvalg og kommer tilbake med forslag". Interesseorganisasjoner for studenter i Norge ⁴²leverte 20. oktober 2006 et opprop mot pensjonsreformen. Hovedbudskapet var at pensjonsreformen gjør det mindre attraktivt å ta utdanning i Norge, fordi det blir mindre lønnsomt på grunn av manglende pensjonsopptjening i studietiden (Studentenes Landsforbund, 2006).

I Stortingsmelding nr 5 (2006-2007) avviste imidlertid regjeringen muligheten for pensjonsopptjening for studenter. Begrunnelsen som ble gitt var at studenter uansett vil få så gode inntekter senere at de ikke trenger pensjonsopptjening i studietiden. Representant for

⁴² Norsk Studentunion, Elevorganisasjonen, Studentenes Landsforbund, ANSA, UNIO, YS-UNG, Landsrådet for Noregs barne- og ungdomsorganisasjonar, Akademikerne, Sosialistisk Ungdom, Senterungdommen, Kristelig Folkeparti Ungdom og Unge Høyre

Arbeiderpartiet, Sverre Myrli, talte regjeringspartienes sak under en demonstrasjon mot avgjørelsen 29.01.2007, og begrunnet dette med at pensjon tross alt er utsatt lønn, der arbeidstakere betaler inn penger til en sparekasse, for så å få utbetalt dette igjen som pensjonist. Han argumenterte med at man som student ikke betaler noe inn til denne kassen, og så lenge det eksisterer en økonomisk ramme vil ikke regnestykket gå opp uten at noen får mindre (VG Nett, 2008).

Argumentet til regjeringen om at studenter vil få bedre inntekter senere i livet er imidlertid en sannhet med modifikasjoner, ifølge Unio og de andre studentorganisasjonene. I en hovedoppgave fra UiO (Kirkebøen, 2005) kom det frem at enkelte yrkesgrupper taper på utdanningen sin i forhold til personer som går rett i arbeid etter videregående, og at avkastningen på utdanningen derfor karakteriseres som negativ, ihvertfall i økonomisk forstand. I tabell 18, som er et utdrag fra denne hovedoppgaven, kommer det frem at en del yrkesgrupper, som allmennlærere, førskolelærere og sykepleiere har en negativ avkastning på utdannelsen sin. Leger og siviløkonomer har imidlertid en svært positiv avkastning på henholdsvis 49,4 og 50,6 prosent. Disse resultatene er fremkommet ved at ulike yrkesgrupper sin livsinntekt er sammenlignet med inntekten til personer som gikk ut i arbeid etter 12 års grunnutdanning. Tabellen nedenfor er hentet fra hovedoppgaven, som fikk svært mye medieoppmerksomhet da den kom.

Tabell C 19: Livsløpsinntekt, utdanningsgrupper delt etter sektor. Relativt til gruppen med allmennfaglig videregående eller tilsvarende.

Ref	Utdanning	Industri		Privat tj.yt.		Offentlig tj.yt.	
		Rang	Rel LI	Rang	Rel LI	Rang	Rel LI
1	Ingen utdanning utover grunnskole	2	0,823	1	0,800	1	0,834
2	Forskolelærer	19	1,029	2	0,804	3	0,887
3	Påbegynt videregående el. tilsv. skole	3	0,864	4	0,842	4	0,887
4	Vdg. fag, byggfag	5	0,884	3	0,841	2	0,883
5	Vdg. fag, jordbruk, skogbruk og fiske	4	0,873	6	0,862	5	0,917
6	Vdg. fag, tjenesteyting	6	0,900	5	0,853	8	0,927
7	Allmenn-, faglærer el adjunkt	8	0,932	9	0,876	10	0,931
8	Vdg. fag, helse og sosial	1	0,812	17	0,923	9	0,927
9	Vdg. fag, jern og metall	7	0,924	11	0,885	6	0,918
10	Cand.mag., hf. fag	23	1,114	18	0,929	14	0,960
11	Fullført 12-årig videregående, fagutdanning	10	0,941	14	0,900	12	0,943
12	Vdg. fag, teknologi, håndverk og industri	11	0,945	13	0,891	7	0,923
13	Helsevern, unntatt sykepleier	18	1,006	7	0,862	13	0,959
14	Vdg. fag, samferdsel	9	0,933	15	0,912	15	0,965
15	Vdg. fag, andre tekniske og håndverksfag	14	0,980	10	0,882	11	0,936
16	Vdg. fag, mekaniske fag	12	0,960	12	0,886	17	0,971
17	Humaniora og estetikk	24	1,114	8	0,870	22	1,005
18	Vdg. fag, elektro	13	0,960	19	0,934	18	0,984
19	Sykepleier	16	1,000	16	0,915	25	1,020
20	Fullført 12-årig videregående, allmenn el tilsv.	17	1,000	23	1,000	21	1,000
21	Videregående, diverse fagutdanninger	15	0,982	24	1,017	20	0,995
22	Cand.mag., uspesifisert eller tverrfakultær	33	1,298	32	1,124	16	0,967
23	Cand.mag., sv. fag	25	1,119	21	0,988	28	1,032
24	Øvrige høyere utdanninger inntil 16 år	21	1,083	26	1,032	29	1,047
25	Sivilagronom, hagebruks- og forstkandidat	22	1,108	22	0,994	23	1,008
26	Maritim utdanning	20	1,050	25	1,031	33	1,110
27	Cand.mag., matnat. fag	30	1,190	36	1,174	19	0,993
28	Forskerutdanning, andre fag	43	1,726	39	1,255	36	1,120
29	Økonomi og administrasjon, unntatt siviløkonom	27	1,131	31	1,101	24	1,011
30	Øvrige utdanninger på 17 - 18 år	31	1,217	27	1,083	26	1,024
31	Ingeniør	26	1,119	30	1,096	27	1,027
32	Militær utdanning	28	1,168	20	0,950	32	1,109
33	Matnat. hovedfag el. tilsv.	32	1,235	29	1,094	30	1,059
34	Cand.odont., cand.pharm. og Cand.med.vet.	39	1,460	28	1,085	37	1,127
35	Sv. og juridiske fag, unntatt cand.jur.	37	1,418	35	1,170	34	1,110
36	Arkitekt og hagearkitekt	29	1,183	33	1,129	31	1,088
37	Forskerutdanning, sv. fag og undervisning	-	-	-	-	42	1,313
38	Forskerutdanning, matnat. og tekniske fag	34	1,330	38	1,211	41	1,252
39	Forskerutdanning, hf. fag	-	-	-	-	39	1,188
40	Cand.jur.	38	1,418	42	1,294	40	1,230
41	Sivilingeniør	36	1,388	40	1,256	38	1,179
42	Forskerutdanning	35	1,338	34	1,165	43	1,371
43	Siviløkonom, evt. med høyere avd.	40	1,494	41	1,268	35	1,119
44	Cand.med.	41	1,506	43	1,331	45	1,792
45	Forskerutdanning, helsefag	42	1,554	37	1,195	44	1,717

Tabell 3: Avkastning av utdanning over livsløpet (Kirkebøen, 2005)

Tabellen viser klart at Regjeringens argument om at alle studenter uansett får høyere lønn ved å velge utdanning, i mange tilfeller er direkte feil. For en del yrkesgrupper kan pensjonsreformens alleårsregel få svært uheldige utslag, og dette kan gå spesielt ut over de lavtlønnende med lav eller negativ avkastning på utdannelsen sin. Unio mener at dette vil kunne redusere tilgangen på kompetent og utdannet arbeidskraft i fremtiden, og især gå utover yrker med lav avkastning på utdanningen.

Dette kan nok tenkes i teorien, men det er nok de færreste som tenker på pensjonsopptjening i studentperioden. De færreste har nok heller ikke sett tabellen om avkastning på utdanning over livsløpet (Dagens Næringsliv, 2006). Likevel er det et tankekors, og en ny problemstilling som ikke var aktuell ved det gamle pensjonssystemet. Tap som skyldes alleårsregelen har ført til pensjonsopptjening for vernepliktige, økt omsorgsopptjening og økt pensjonsopptjening for arbeidsledige. Studentene er en gruppe som ikke har fått kompensasjon for sitt tap, og om dette er rettferdig eller urettferdig er et svært komplisert spørsmål som jeg mener det er utenfor denne oppgavens naturlige rammer å diskutere videre.

10. Økonomiske konsekvenser av pensjonering på ulike alderstrinn

10.1 Innledning

I kapittel 9 analyserte jeg effektene av pensjonsreformen ved å se på pensjonsutbetalinger fra folketrygden. De totale pensjonsutbetalingene til en person består imidlertid av mer enn utbetalingene fra folketrygden: En tidligere yrkesaktiv pensjonist vil i tillegg ha rett på tjenstepensjon fra arbeidsgiver, eventuelt også AFP.

I dette kapittelet har jeg inkludert AFP og tjenstepensjon, og analysert effekten av pensjonsreformen på *totale* pensjonsutbetalinger. Denne analysen er derfor egnet til å anslå de totale økonomiske effektene av pensjonsreformen for casepersonenes personlige økonomi.

I denne analysen har jeg begrenset meg til å inkludere kun tre av casepersonene; Industriarbeideren og siviløkonomen fra privat sektor med eller uten rett til AFP, og sykepleieren i offentlig sektor. Dette er valgt fordi poengene kommer like godt frem ved bruk av disse tre casepersonene som ved alle fire.

Med denne analysen skal jeg sammenligne de ulike alternativene pensjonisten har til uttak av pensjon i det nye systemet, og finne ut hvor mye pensjonisten taper eller vinner i forhold til gamle pensjonsregler. Jeg vil derfor beregne pensjon for uttaksalder 62 år, 67 år og 70 år med nye regler, og for ordinær pensjonsalder 67 år med de gamle reglene.

Jeg forutsetter altså at casepersonen i det gamle systemet kun hadde mulighet til å gå av ved fylte 67 år i det gamle systemet, og introduserer valgfrihet ved forskjellige uttaksaldre i det nye systemet.

Hensikten med denne analysen er å anslå hvor mye det faktisk vil koste å gå av med pensjon i det nye systemet relativt til det gamle. På forhånd har jeg gjort meg opp noen antakelser om

resultatene. Jeg antar at de fleste casepersonene vil tape på å ta ut alderspensjon som 62 åringer i forhold til å gå av ved 67 år i det gamle systemet. At man blir ”straffet” for å ta ut pensjonen tidlig, er en innebygget mekanisme i levealderjusteringen.

Jeg antar også at de fleste casepersonene vil tape på å ta ut pensjon når de er 67 år i med de nye reglene, relativt til reglene i den gamle folketrygden. Denne antakelsen er basert på resultatene i analysen i kapittel 9, der vi så at de aller fleste tapte på pensjonsreformen.

Ved uttaksalder 70 år antar jeg at casepersonene vinner en del på det nye systemet, de burde i hvert fall det siden de har 3 år til med pensjonsopptjening. Dette er i så fall i tråd med levealderjusteringen, som ”belønner” de som tar ut alderspensjon sent.

Alle resultatene er presentert i 2009- kroner, og gir et anslag på mye bedre eller dårligere det gamle pensjonssystemet faktisk var.

I det følgende skal jeg presentere metoden som er benyttet for å kunne sammenligne pensjonuttak ved ulike uttakssaldre.

10.2 Metode: Analyse i nåverdimodell

De årlige pensjonsutbetalingene til en person kan betraktes som årlige positive kontantstrømmer. Jeg vil i denne analysen undersøke verdien av disse kontantstrømmene ved ulike uttakssaldre. Hvert år justeres pensjonsutbetalingene med en reguleringsfaktor, som er nærmere omtalt i kapittel 5.4. For en pensjonsbeholdning som ikke er tatt ut enda, er den årlige reguleringen i samsvar med lønnsveksten. For pensjoner under utbetaling er den årlige reguleringen også lønnsveksten, men fratrasket en fast faktor på 0,75 %. Dette betyr i praksis at i det øyeblikket man begynner å ta ut pensjon, vil man tape 0,75% av avkastningen på pensjonsformuen årlig (Risa, Pensjonsreformen, AFP og kommentarer til nåverdianalyse., 2010). Dette spiller også inn på beslutningen om når man bør ta ut pensjonen sin, i tillegg til effektene fra levealderjusteringen. For å inkludere effektene av denne reguleringsfaktoren, finner jeg det hensiktsmessig å benytte en nåverdianalyse for å kunne sammenligne pensjonsutbetalinger som starter på ulike tidspunkter. Formelen er vist i formel 1:

$$\begin{aligned}
 PV &= CF_0 + \frac{CF_1}{(1+i)} + \frac{CF_2}{(1+i)^2} + \dots + \frac{CF_n}{(1+i)^n} \\
 &= \sum_{t=0}^n \frac{CF_t}{(1+i)^t}
 \end{aligned}$$

Formel 1: Nåverdi (Boye & Koekebakker, 2006)

Her er CF_t de respektive kontantstrømmene for de ulike årene, $t=1,2,3..n$, og i er diskonteringsfaktoren. For å utføre beregningen bruker jeg NPV formelen i Excel. Kontantstrømmene er uttrykt i 2009-kroner. Siden inflasjonskomponenten er trukket ut, må avkastningskravet også være justert for inflasjon, altså et reelt avkastningskrav.

Videre vil jeg beskrive forutsetningene som tatt bak beregningene av kontantstrømmene CF , antall år med pensjonsutbetalinger n , diskonteringssatsen i .

10.2.1 Forutsetninger i modellen

I modellen må jeg forutsette hvor lenge casepersonene er forventet å motta pensjonsutbetalinger, altså n i formel 1 ovenfor. Hvor mange år man forventes å motta pensjonsutbetalinger, avhenger av den forventede gjestående levealderen ved uttakstidspunktet/pensjoneringstidspunktet. Forventet gjestående levealder er følgelig n . SSB har anslått forventet gjestående levealder for 1963-årskullet, se tabell 2. Denne

prognosen er benyttet i beregningen av foreløpige forholdstall og delingstall.

Tabeller

Tabell B1. Forventet gjestående leveår ved alder 62-75 år for begge kjønn for ulike kohorter^{1, 2}

Alder	1943	1948	1953	1958	1963	1968	1973	1978
62	22,6	23,0	23,5	24,0	24,6	25,1	25,7	26,3
63	21,8	22,2	22,7	23,1	23,7	24,3	24,8	25,4
64	21,0	21,4	21,8	22,3	22,9	23,4	24,0	24,5
65	20,2	20,5	21,0	21,5	22,1	22,6	23,1	23,7
66	19,4	19,7	20,2	20,6	21,2	21,7	22,3	22,8
67	18,6	18,9	19,4	19,8	20,4	20,9	21,4	21,9
68	17,8	18,1	18,6	19,0	19,6	20,1	20,6	21,1
69	17,0	17,3	17,8	18,2	18,8	19,3	19,7	20,2
70	16,2	16,6	17,0	17,4	18,0	18,4	18,9	19,4
71	15,5	15,8	16,2	16,6	17,2	17,6	18,1	18,6
72	14,7	15,1	15,5	15,9	16,4	16,8	17,3	17,7
73	14,0	14,3	14,7	15,1	15,6	16,0	16,5	16,9
74	13,3	13,6	14,0	14,4	14,8	15,2	15,7	16,1
75	12,6	12,9	13,2	13,6	14,1	14,5	14,9	15,3

¹ Framskrevet med alt. M fra siste framskriving (M2007) for aldre og år det ikke finnes observasjoner for.

² Både tabell B1 og B2 viser forventet gjestående levealder ved aldre 62-75 år. Tabell B1 viser imidlertid tall for kohorter mens tabell B2 viser de samme tallene for kalenderår. Forskjellen mellom tabellene kan illustreres ved et eksempel: den forventede gjestående levealder ved 62 år, $e(62)$, er 23,0 år for 1948-kohorten (B1). Denne kohorten fyller 62 år i 2010. I følge tabell B2 er imidlertid $e(62)$ bare 21,94 år. Forskjellen kommer av at ved beregning av $e(62)$ for 1948-kohorten er det tatt hensyn til at vi antar at dødeligheten for aldre over 62 år vil synke i årene framover, i følge alternativ M i framskrivingen for 2007-2060. Tallet for $e(62)$ fra tabell B2 på 21,94 år er bare basert på framskrevne dødelighetssannsynligheter for kalenderåret 2010. Dette tallet tar altså ikke hensyn til mulig dødelighetsnedgang etter 2010 og er derfor lavere enn det tilsvarende tallet på 23,0 år fra tabell B1.

Tabell 4: Forventet gjenværende levetid for ulike årskohorter og oppnådd alder (Brunborg, Helge; Fredriksen, Dennis; Stølen, Nils Martin; Texmon, Inger, 2008)

Fra denne tabellen ser vi at en forventet gjestående levealder er forskjellig ved ulik oppnådd alder. At den forventede levealderen varierer mellom årskull for ulike uttaksaldre er begrunnet i svært kompliserte aktuariske beregninger om sannsynlighet for å overleve, noe jeg ikke vil komme nærmere inn på her. Siden jeg skal benytte uttaksaldrene 62 år, 67 år og 70 år i min modell velger jeg å benytte et gjennomsnitt av de tilhørende forventede

levealdrene for å finne gjennomsnittlig forventet levealder. Jeg har kommet frem til at dette kan avrundes til 87 år.⁴³

Jeg har valgt å utelate skatt i analysen. Det kan tenkes at skatt vil bidra til å gjøre det mer lønnsomt med tidligpensjonering, siden pensjonistbeskatningen per i dag (juni 2010) er relativt lavere⁴⁴ i forhold til lønns- og næringsinntekt. Finansdepartementet har imidlertid planer om å heve trygdeavgiften for pensjonister, slik at deler av skattefordelen med å være pensjonist forsvinner (Dagens Næringsliv, 2010). Jeg antar derfor at skattefordelen ved tidligpensjonering vil forsvinne før 1963-årskullet er pensjonister, og skatt blir derfor mindre utslagsgivende for resultatet i min analyse.

Det er først og fremst antall år i fulltidsjobb og hvilke pensjonsrettigheter man har som har størst betydning for mine resultater. Ex ante har skatt heller ingen betydning, siden pensjonsrettigheter i både det nye og det gamle systemet opptjenes ved den pensjongivende inntekten, som er før skatt.

En annen forutsetning er at alle casepersonene må ta ut pensjon fra folketrygden og fra arbeidsgiver samtidig. I fremtiden vil det sannsynligvis bli mulig å ta ut pensjon fra arbeidsgiver og folketrygd på forskjellige tidspunkter, dersom en ønsker det (NOU 2010:6, 2010).

Diskonteringssatsen i : Hva er alternativkostnaden/avkastningskravet til pensjonsutbetalinger?

Kontantstrømmene i nåverdianalysen, som er de årlige pensjonsutbetalingene skal diskonteres med et avkastningskrav.. Avkastningskravet utgjør alternativkostnaden, som er avkastning på alternativ plassering av pensjonsmidlene.

Den alternative plasseringen til OTP-pensjonen er å la den stå urørt i pensjonsfondet. Avkastningskravet utgjør derfor avkastningen på pensjonsplasseringene, som i reelle termer

⁴³ 62år + 24,6år = 86,6 år, 67år+ 20,4 = 87,4 år, 70år+ 18,0år = 88 år. $(86,6 + 87,4 + 88)/3 = 87,333$ år

⁴⁴ Dette skyldes den lavere trygdeavgiften (3%) til pensjonister i forhold til yrkesaktive (7,8%).

utgjør 3,5% i henhold til mine forutsetninger som skal presenteres litt senere i oppgaven.

Alternativ plassering av pensjonsmidlene fra folketrygden er å la dem stå urørt på ”pensjonskontoen” eller pensjonsbeholdningen til NAV. Det samme gjelder for AFP-pensjon, da dette i utgangspunktet også er en pensjonsytelse fra folketrygden. Pensjonsbeholdningen hos NAV reguleres med årlig lønnsvekst, som i reelle termer er forutsatt til å være 2% i denne analysen. Offentlig tjenstepensjon følger også lønnsveksten, siden tjenstepensjonen beregnes med utgangspunkt i sluttlønnen.

Det er vanskelig å si hva som vil være det reelle avkastningskravet, men i henhold til mine forutsetninger er mellom 2 og 3% reelle alternativkostnader til de ulike pensjonsytelsene. Etter å ha lagt til en liten risikopremie vil 3% være et fornuftig anslag på reelt avkastningskrav for pensjonsytelsene sett under ett. Videre i analysen vil jeg altså ta utgangspunkt i en diskonteringsfaktor på 3%.

10.2.2 Kontantstrømmene i nåverdianalysen

Det kanskje aller viktigste elementet i nåverdianalysen er de årlige kontantstrømmene. Kontantstrømmene består av alderspensjon og AFP fra folketrygden, i tillegg til tjenstepensjon fra arbeidsgiver. I det følgende skal jeg presentere forutsetningene som ligger bak beregningene av tjenstepensjon og AFP for industriarbeideren og sykepleieren.

Forutsetninger om regelverket for tjenstepensjon og AFP

For å kunne utføre de nødvendige beregningene forutsetter jeg at reglene om AFP i offentlig sektor fremdeles er uendret, som foreslått i Prop 107 L. Jeg forutsetter også at de foreslåtte reglene om offentlig tjenstepensjon i prop 107 L vil bli endelig vedtatt.

Reglene for tjenstepensjon i offentlig sektor for 1963- kullet er ikke fastsatt enda, så her har jeg vært nødt til å benytte en tilnærming til reglene som er presentert for 1953-kullet. Det antas at reglene for 1963-kullet vil være en fullstendig versjon av reglene som er presentert for 1953-kullet, uten garantier eller kompensasjonstillegg. Dette er konsistent med målsetningen om at levealderjusteringen skal være fullstendig innført for 1963-kullet og de påfølgende årskull. Her må en imidlertid ta forbehold om at endringer kan komme, men dette må også pensjonsekspertene og NAV-ansatte som lager pensjonskalkulatorer gjøre.

I privat sektor er reglene for AFP vedtatt, men ikke reglene for 1963- kullet. Disse reglene fastsettes først i 2017. Jeg bruker samme tilnærningsmetode som er brukt av Arbeidsdepartementet, og i pensjonskalkulatoren til NAV. Siden prognosen for forholdstallet til 1963-kullet ikke er gjort offentlig tilgjengelig per i dag, har jeg fått disse tilsendt fra Arbeidsdepartementet.

Forutsetninger om innskuddspensjon og OTP

Jeg forutsetter at industriarbeideren tilhører en obligatorisk tjenstepensjonsordning som ble innført i 2006. Fra og med 2006 har 2% av lønnen hennes blitt satt inn i en obligatorisk tjenstepensjonsordning av arbeidsgiver. Disse årlige innskuddene har vokst med årlig avkastning av pensjonsinnskuddene i et pensjonsfond. Den årlige avkastningen er varierende, da den er helt avhengig av størrelsen på forvaltningsgebyrer, konjunktorene og hvilken investeringsprofil som er valgt. Det finnes mange forskjellige pensjonsfond, som lover forskjellig avkastning. Jeg forutsetter at investeringsprofilen til industriarbeideren er moderat, slik at 50% settes i aksjefond og 50% plasseres i et pengemarkedsfond. Dersom aksjefondet har en forventet årlig avkastning på 10% og en pengemarkedsfondet en forventet avkastning på 6%, vil den årlige forventede avkastningen være 8% (Dine Penger, 2010). Heretter må gebyrer trekkes fra, som jeg antar er ca 2%. Den forventede nominelle avkastningen av OTP pensjonen er derfor $8\% - 2\% = 6\%$.

Dersom jeg trekker fra inflasjonen på 2,5%, blir den reelle avkastningen av OTP pensjonen 3,5% årlig.

Obligatorisk tjenstepensjon endrer seg ikke etter pensjonsreformen, ihvertfall er det ikke noe som er vedtatt enda (NOU 2010:6, 2010). Jeg forutsetter imidlertid at det vil bli mulig å ta ut OTP ved 62 år, som betyr at fleksibelt uttak innføres også her. Dette er i tråd med Banklovkommisjonens forslag, jf kapittel 6.2.1.

Jeg forutsetter samtidig at siviløkonomen i privat sektor har en tjenstepensjonsordning som gir 2 % innskudd fra 1 til 6 G og 3% innskudd fra 6 til 12 G. Avkastningen er den samme for industriarbeideren.

Jeg antar at den obligatoriske tjenstepensjonen og innskuddspensjonen utbetales som en annuitet med årlig vekst på 3,5%.

10.2.3 Oppsummering : Presentasjon av nåverdimodell

Nåverdimodellen med formler er presentert i vedlegget Nåverdimodellen er konstruert i excel, der input er kontantstrømmer (pensjonsytelser) for ulike uttaksaldrer..

Modellen krever at de ulike pensjonsytelsene er ferdig beregnet fra pensjonsmodellen i kapittel 8 eller ved bruk av andre metoder som er vist i vedlegget. Figur 19 viser oversiktstabellen der pensjonsytelsene skal fylles inn:

Industriarbeider med AFP						
Pensjonsordning	Uttaksalder	OTP	Folketrygd	AFP 62-67år	AFP 67,-->	Sum ved uttak
Ny	62 år	kr 25 502	kr 157 409	kr 53 331	kr 34 131	kr 236 242
Ny	67 år	kr 53 946	kr 197 880		kr 49 001	kr 300 827
Ny	70år	kr 68 076	kr 279 717		kr 57 811	kr 405 604
Gml	67år	kr 53 946	kr 212 733			kr 266 679

Figur 19: Input til nåverdimodell: Pensjonsytelser

Når kontantstrømmene fylles inn blir de automatisk plassert på tidspunktet for uttak på tidslinjen som er vist i figur 20 i første kolonne. Ved uttaksalder 62 år begynner de positive kontantstrømmene å løpe i 2025, ved uttaksalder 67 år i 2030 og ved uttaksalder 70 år i 2033. Det er totalt fire pensjoneringsalternativer og åtte kolonner med kontantstrømmer i pensjonsmodellen, to kolonner per alternativ. Venstre kolonne er tjenstepensjon fra arbeidsgiver, og høyre kolonne er pensjon fra Folketrygden og eventuelt AFP.

Det nye systemet etter pensjonsreformen er vist ved grønn og hvit bakgrunn, og utgjør de seks første kolonnene med kontantstrømmer. Det gamle systemet er markert med grå og utgjør de to siste kolonnene.

Tidsperspektivet for pensjonsutbetalingene er frem til 2050, som er det året da 1963-kullet vil ha nådd sin forventede levealder, som i tråd med mine forutsetninger er 87 år.

Kontantstrømmene i det *nye* systemet øker hvert år med reallønnsveksten fratrasket 0,75% (2% - 0,75% = 1,25%) mens kontantstrømmene i det *gamle* systemet øker med reallønnsveksten (2%), jf kapittel 5.4. De årlige utbetalingene for OTP og innskuddspensjon

blir ikke regulert med annet enn inflasjonen, da jeg har forutsatt at disse pensjonsytelsene utbetales som en annuitet med vekstfaktor 3,5%.⁴⁵ Siden kontantstrømmene er presentert i reelle tall, mer spesifikt i 2009-kroner, vil ikke pensjonsutbetalingene fra OTP og innskuddspensjon endre seg.

Diskonteringssatsen i nåverdimodellen er satt til 3%, som forutsatt i kapittel 10.2, og vist øverst i høyre hjørnet i figur 20 nedenfor.

CASE: Industriarbeideren med AFP

Realavk. OTP

1,035

Diskontering

0,03

Reallønnsv.

1,02

Regulering gml

1,02

reallønnsvekst

1,0125

reallønnsvekst - 0,75%

Reelle kontantstrømmer (2009-kr) , Folketrygd + AFP + tjenestepensjon.

År	62 år OTP	AFP + ft (ny)	67år OTP	AFP + ft (ny)	70 år OTP	AFP + ft (ny)	67 år OTP	ft (gml)
2025	25 502	210740	0	0	0	0	0	0
2026	25 502	213374	0	0	0	0	0	0
2027	25 502	216041	0	0	0	0	0	0
2028	25 502	218742	0	0	0	0	0	0
2029	25 502	221476	0	0	0	0	0	0
2030	25 502	203814	53946	246881	0	0	53946	212 733
2031	25 502	206362	53946	249967	0	0	53946	216988
2032	25 502	208941	53946	253092	0	0	53946	221327
2033	25 502	211553	53946	256255	68076	337528	53946	225754
2034	25 502	214198	53946	259458	68076	341747	53946	230269
2035	25 502	216875	53946	262702	68076	346019	53946	234874
2036	25 502	219586	53946	265985	68076	350344	53946	239572
2037	25 502	222331	53946	269310	68076	354723	53946	244363
2038	25 502	225110	53946	272677	68076	359158	53946	249251
2039	25 502	227924	53946	276085	68076	363647	53946	254236
2040	0	230773	0	279536	68076	368193	0	259320
2041	0	233658	0	283030	68076	372795	0	264507
2042	0	236578	0	286568	68076	377455	0	269797
2043	0	239536	0	290150	0	382173	0	275193
2044	0	242530	0	293777	0	386950	0	280697
2045	0	245561	0	297449	0	391787	0	286311
2046	0	248631	0	301168	0	396684	0	292037
2047	0	251739	0	304932	0	401643	0	297878
2048	0	254886	0	308744	0	406664	0	303835
2049	0	258072	0	312603	0	411747	0	309912
2050	0	261298	0	316511	0	416894	0	316110
	kr 304 441	kr 4 025 130	kr 396 947	kr 3 677 877	kr 458 412	kr 4 041 138	kr 396 947	kr 3 399 522
	NPV pensjon (62 år)	kr 4 329 571	NPV pensjon (67 år):	kr 4 217 337	NPV pensjon (70 år):	kr 4 499 549	NPV pensjon (67 år)	kr 3 796 469

Uttak: tap/gevinst ift gamle regler (ny - gml)

62 år:

kr 533 102

67 år:

kr 420 868

70 år:

kr 703 080

Figur 20: Nåverdimodell for pensjonsytelser

⁴⁵ Jeg har forutsatt at 3,5% er realavkastningen på innskuddene for tjenestepensjonen til både siviløkonomen og industriarbeideren.

Den totale nåverdien til kontantstrømmene for de ulike alternativene er vist i den nederste linjen i modellen, og er summen av nåverdien til tjenstepensjonen i venstre kolonne og nåverdien til AFP og folketrygd i høyre kolonne. I eksempelet i figur 20 er nåverdien for uttaksalder 67 år i det nye systemet 4 217 337 kr. Nåverdien for samme uttaksalder i det gamle pensjonssystemet gir 3 796 469 kr. Dette betyr at denne casepersonen tjener 420 868 kr på pensjonsreformen.

Det er altså den totale nåverdien av pensjonsytelsene som sammenlignes i analysen, der høyeste nåverdi utgjør det mest lønnsomme alternativet.

I det følgende vil jeg presentere resultatene for de ulike casepersonene.

10.3 Resultater fra nåverdianalyse

I det følgende skal jeg presentere resultatene fra nåverdianalysen, og diskutere resultatene. Kontantstrømmene og resultatene er vist i 2009 kroner. Nye beregningsmetoder er vist i vedlegget.

Industriarbeideren med AFP:

Pensjonsytelsene til industriarbeideren dersom hun har rett på AFP fremkommer i tabellen nedenfor. Fremgangsmåten for beregning av AFP er vist i vedlegg. Input i modellen er vist i tabellen nedenfor

Industriarbeider med AFP						
Pensjonsordning	Uttaksalder	OTP	Folketrygd	AFP 62-67år	AFP 67,->	Sum ved uttak
Ny	62 år	kr 25 502	kr 157 409	kr 53 331	kr 34 131	kr 236 242
Ny	67 år	kr 53 946	kr 197 880		kr 49 001	kr 300 827
Ny	70år	kr 68 076	kr 279 717		kr 57 811	kr 405 604
Gml	67år	kr 53 946	kr 212 733			kr 266 679

Resultatene fra nåverdmodellen ble som følger:

NPV pensjon 62 år (ny): kr 4 329 571

NPV pensjon 67 år (ny): kr 4 217 337

NPV pensjon 70 år (ny): kr 4 499 549

NPV pensjon 67 år (gml): kr 3 796 469 (benchmark)

Gevinst/tap i forhold til benchmark:

Uttaksalder 62 år: kr 533 102

Uttaksalder 67 år: kr 420 868

Uttaksalder 70 år: kr 703 080

Industriarbeideren med fulle AFP-rettigheiter tjener på den nye pensjonsreformen for alle uttaksaldre. Dette er konsistent med resultatene i kapittel 9, der industriarbeideren fikk høyere alderspensjon fra den nye folketrygden enn fra den gamle.

I det neste caset trekker jeg ut AFP for den samme casepersonen.

Industriarbeideren uten AFP: CF:

Pensjonsytelsene som er input i dette caset er helt tilsvarende som i forrige case, utenom at AFP er utelatt.

Industriarbeider uten AFP						
Pensjonsordning	Uttaksalder	OTP	Folketrygd	AFP 62-67år	AFP 67,-->	Sum ved uttak
Ny	62 år	kr 25 502	kr 157 409	-	-	182 911
Ny	67 år	kr 53 946	kr 197 880		-	251 826
Ny	70år	kr 68 076	kr 279 717		-	347 793
Gml	67år	kr 53 946	kr 212 733			266 679

Resultatene fra nåverdien er nå som følgende:

NPV pensjon 62 år (ny): kr 3 538 286

NPV pensjon 67 år (ny): kr 3 344 838

NPV pensjon 70 år (ny): kr 3 807 393

NPV pensjon 67 år (gml): kr 3 796 469 (Benchmark)

Gevinst/tap i forhold til bechmark:

Uttaksalder 62 år: -258 183

Uttaksalder 67 år: -451 631

Uttaksalder 70 år: 10 924

Kommentar

Etter at AFP er trukket ut, alt annet likt, vil industriarbeideren tape på den nye

pensjonsreformen ved uttaksalder 62 år og 67 år. Hun vinner en liten sum på 10 924 kr på å utsette pensjoneringen til hun er 70 år, i forhold til det gamle systemet.

Forskjellene i resultater for industriarbeideren med AFP og industriarbeideren uten AFP er betydelige. Industriarbeideren som har AFP vinner på pensjonsreformen, mens industriarbeideren taper.

Retten til AFP er derfor svært verdifull i det nye systemet, uansett om en ønsker å pensjonere seg tidlig eller ikke. Dette vil jeg komme tilbake til.

Et resultat som ikke var forventet er at pensjonsytelsene er høyere for uttaksalder 62 år enn for 67 år i det nye systemet, for begge industriarbeiderne. Dette er ikke konsistent med den forventede effekten fra levealderjustering, som tilsier at man skal tape på å ta ut pensjon tidlig. En forklaring på dette fenomenet kan være at industriarbeideren har så mange opptjeningsår i arbeidslivet og en så høy pensjonsbeholdning at selv om levealderjusteringen reduserer pensjonsytelsene, så vil denne effekten bli oppveiet av at hun får utbetalt pensjon i fem år lenger.

Det er for øvrig slik at dersom industriarbeideren velger å gå av når hun er 62 år og får et par hundre tusen mer i pensjonsytelser enn ved uttaksalder 67, så vil det alltid lønne seg å arbeide dersom hun har muligheten. Inntektsgivende arbeid gir tross alt betydelig høyere positive kontantstrømmer enn pensjon.

Siviløkonom privat sektor med AFP

Pensjonsytelsene til siviløkonomen, som har fulle AFP-rettigheter, er vist i tabellen nedenfor:

Siviløkonomen med AFP						
Pensjonsordning	Uttaksalder	Innskuddspensjon	Folketrygd	AFP 62-67år	AFP 67,-->	Sum ved uttak
Ny	62 år	kr 152 910	kr 166 463	kr 55 572	kr 36 372	kr 374 945
Ny	67 år	kr 293 403	kr 238 490		kr 51 820	kr 583 713
Ny	70år	kr 354 521	kr 302 230		kr 63 853	kr 720 604
Gml	67år	kr 293 403	kr 274 037			kr 567 440

Resultatene fra nåverdimodellen ble som følger:

NPV pensjon 62 år (ny): kr 6 082 606

NPV pensjon 67 år (ny): kr 6 483 781

NPV pensjon 70 år (ny): kr 6 770 300

NPV pensjon 67 år (gml): kr 6 538 100 (benchmark)

Gevinst/tap i forhold til benchmark:

Uttaksalder 62 år: kr -455 494

Uttaksalder 67 år: kr -54 319

Uttaksalder 70 år: kr 232 200

Kommentar:

Siviløkonomen i privat sektor (med AFP) har mer ”normale” resultater i forhold til det som er forventet fra levealderjusteringen: Hun blir straffet med 400 000 kr i tapte pensjonsytelser på å gå av som pensjonist når hun er 62 år, og pensjonsytelsene er 54 319 kr mindre i det nye systemet enn i det gamle systemet for uttaksalder 67 år. Hun må derfor jobbe noe lenger for å kompensere for levealderjusteringen, i forhold til å oppnå nivået til den gamle folketrygden. Siviløkonomen med AFP vil tjene 232 200 kr i pensjonsytelser dersom hun venter med å gå av med pensjon til hun er 70 år. Inkluderes lønnsinntektene vil hun tjene mye på å stå i arbeid frem til hun er 70 år.

Siviløkonom privat sektor uten AFP

Pensjonsytelsene som er vist nedenfor er helt tilsvarende som i forrige case, bortsett fra at AFP er utelatt.

Siviløkonom uten AFP						
Pensjonsordning	Uttaksalder	Innskuddspensjon	Folketrygd	AFP 62-67 år	AFP 67,-->	Sum ved uttak
Ny	62 år	kr 152 910	kr 166 463	0	0	319373
Ny	67 år	kr 293 403	kr 238 490		0	531893
Ny	70 år	kr 354 521	kr 302 230		0	656751
Gml	67 år	kr 293 403	kr 274 037			567440

Resultatene fra nåverdimodellen gav følgende resultater:

NPV pensjon 62 år (ny): kr 5 245 282

NPV pensjon 67 år (ny): kr 5 711 800

NPV pensjon 70 år (ny): kr 6 005 805

NPV pensjon 67 år (gml): kr 6 538 100

Gevinst/tap i forhold til bechmark

Uttaksalder 62 år: kr -1 292 818

Uttaksalder 67 år: kr -826 301

Uttaksalder 70 år: kr -532 296

Kommentar:

Siviløkonomen uten rett på AFP taper 826 301 kr på den nye pensjonsreformen. Til sammenligning var tapet for siviløkonomen som hadde rett på AFP kr 54 319. Det betyr at siviløkonomen uten AFP taper 637 325 kr mer enn om hun hadde hatt rett på AFP.

Siviløkonomen uten AFP må jobbe mye lenger for å kompensere for de tapte pensjonsytelsene. Selv dersom hun utsetter pensjonstidspunktet til hun er 70 år vil hun tape.

Forskjellene mellom siviløkonomen med og uten AFP er store. Ifølge dette caset og caset med dindustriarbeideren, er har AFP en viktig rolle i det nye pensjonssystemet.

Sykepleieren, offentlig sektor:

Beregningen av AFP og tjenestepensjon for sykepleieren er noe annerledes enn for siviløkonomen og industriarbeideren i offentlig sektor, og er derfor vist i vedlegg.

Sykepleieren						
Pensjonsordning	Uttaksalder	Tjenestepensjon	Folketrygd	AFP 62-65år	AFP 67,-->	sum ved uttak
Ny	62 år			kr 219 163	kr 365 653	
Ny	67 år	kr 161 392	kr 175 026			kr 336 418
Ny	70år	kr 206 494	kr 215 853			kr 422 347
Gammel	67år	kr 178 319	kr 194 104			kr 372 423

Resultatene fra nåverdimodellen ble som følger:

NPV pensjon 62 år (ny): kr 6 283 534

NPV pensjon 67 år (ny): kr 5 011 743

NPV pensjon 70 år (ny): kr 7 889 813

NPV pensjon 67 år (gml): kr 5 951 405

Gevinst/tap i forhold til bechmark

Uttaksalder 62 år:	332 129
Uttaksalder 67 år:	-939 662
Uttaksalder 70 år:	1 938 409

Kommentar

Resultatene for sykepleieren avviker fra det forventede mønsteret fra levealderjusteringen. Først og fremst vinner hun på å gå av som 62 åring fremfor å gå av som 67 åring i det gamle systemet. At det er lønnsomt å gå av som 62-åring skyldes AFP-ordningen i offentlig sektor. Ordningen er slik at man får folketrygd og tjenstepensjon som normalt når man fyller 67 år, slik at AFP-utbetalingene man eventuelt fikk fra 62-67 år blir en ”bonus”. Denne bonusen er inkludert i gevinsten på 332 129 kr, og overskygger effekten fra levealderjustering.

AFP i offentlig sektor stopper opp når pensjonisten fyller 67 år, og de andre pensjonsytelsene tar over. Sykepleieren som går av med pensjon når hun fyller 67 år, taper 939 662 kroner relativt til gammel folketrygd. Dette store tapet skyldes at sykepleieren ikke får AFP-”bonusen” som sykepleieren som gikk av ved 62 år fikk. I tillegg skyldes det levealderjusteringen av både tjenstepensjon og folketrygd. Detaljer om beregningene er vist i vedlegget.

Sykepleieren vinner mye på å stå i arbeid til fylte 70 år, på grunn av levealderjusteringen. De ekstreme utslagene for levealderjustering av offentlig tjenstepensjon er gjenstand for diskusjon, og det vil trorlig komme endringer før det blir aktuelt for 1963-kullet å gå av med pensjon. Som nevnt tidligere er ikke regelverket for offentlig sektor fullstendig utredet, og tilnærminger som denne bør derfor tolkes med forsiktighet.

10.4 Konklusjon/ sammendrag av resultater

Resultatene fra nåverdianalysen viser klart og tydelig at AFP utgjør et betydelig fortrinn, og skaper store forskjeller innad i privat sektor. Casepersonene som har rett på AFP tjener mer eller mindre på det nye systemet, mens personer uten AFP taper mye. Levealderjusteringen slår inn på en forutsigbar måte for siviløkonomen ved at hun straffes for tidlig uttak og belønnes for sent uttak. For industriarbeideren, som er ”den store vinneren” av

pensjonsreformen, vil det lønne seg å gå av ved 62 år, dersom nåverdien av pensjonsytelsene er bestemmende for hva som er lønnsomt. I offentlig sektor gir levealderjusteringen kraftige utslag, og her lønner det seg også gå av som 62, dersom målet er å maksimere pensjonsytelsene.

Når det gjelder pensjonstidspunkt og hva som lønner seg, så er nåverdien av pensjonsytelser bare en liten del av vurderingen om uttak av pensjon eller pensjonering. Det er nok viktig å ikke overvurdere de økonomiske aspektene ved denne beslutningen.

10.5 Diskusjon av resultatene

Nåverdianalysen i dette kapittelet viser klart og tydelig at AFP-rettigheter er en forutsetning for at casepersonene i privat sektor skal kunne komme godt ut av det nye pensjonsreglene. Dersom resultatene kan generaliseres til å gjelde flere yrkesgrupper enn de undersøkte, så kan det se ut som vi står ovenfor et klaseskille i blant arbeidstakere i privat sektor. AFP-bedrifter vil komme til å ha et klart fortrinn i konkurransen om den beste arbeidskraften, og arbeidstakere med rett til AFP vil få atskillig høyere pensjonsutbetalinger enn personer uten denne rettigheten.

Det kan absolutt tenkes at det vil bli et økt press mot AFP for alle arbeidstakere i fremtiden, ved såkalte brede pensjonsordninger.

I offentlig sektor har man tviholdt på 66% av sluttlønn- regelen, og sitter dermed også igjen med en helt uendret AFP pensjon. Offentlig sektor får ikke det livsvarige AFP-påslaget, og toleransebeløpet for inntekt utover pensjonen utgjør fremdeles 15 000 kr.

En videreføring av AFP i offentlig sektor slik den alltid har vært, fører til at det i realiteten ikke vil være noen som ønsker å gå av med fleksibel alderspensjon i form av arbeid på deltid eller heltid ved siden av pensjonen i offentlig sektor. Dersom noen velger å gjøre det, går de glipp av AFP, noe som betyr et tap på flere titalls tusen kroner årlig.

Implikasjonen av dette er at pensjonering i offentlig ikke har den samme frikoblingen av arbeids- og pensjoneringsbeslutningen som i privat sektor. Dette vil trolig forsterke eventuelle insentiver for fullstendig tidligpensjonering, og pensjonering versus arbeid i offentlig sektor vil fremdeles være en 0-1 beslutning (Risa, Pensjonsreformen, AFP og kommentarer til nåverdianalyse., 2010).

Offentlig sektor hadde muligheten til å få like rettigheter som privat sektor, men forhandlet seg bort fra dette. I den nærmeste fremtid er det imidlertid ikke urealistisk at offentlig sektor kommer etter, når de skølnner at de har gått glipp av en fantastisk AFP-mulighet (Bergens Tidende, 2009).

I nåverdianalysen har jeg utelukkende betraktet nåverdi av pensjonsytelser, og argumentert for at dette er en korrekt form for lønnsomhetsanalyse ved sammenligning av pensjoneringsalternativer. Det er viktig å ta med seg at en slik lønnsomhetsanalyse er et veldig forenklet perspektiv, siden de aller fleste personer har andre elementer i beslutningen sin enn lønnsomhet når de vurderer pensjonering. For eksempel er det slik at personer med svært høy risikoaversjon vil ønske å ta ut pensjon tidlig, på grunn av frykten for å falle fra og at pensjonsytelsene da havner i en arvegevinst til hele det aktuelle årskullet. Personer som antar at de har en lav forventet levealder, og som har risikoaversjon, vil derfor uansett ønske å ta ut pensjonsytelsene tidlig. Frykten består typisk i at de faller fra før de har fått utbetalt noe alderspensjon, og da har de jo tapt alt.

11. Konklusjon

I denne utredningen har jeg beskrevet det nye og det gamle regelverket for beregning av alderspensjon i folketrygden. Målet har ikke vært å vurdere hvorvidt de nye reglene er mer hensiktsmessige eller optimale, men å studere og beskrive effekter for fremtidige pensjonisters personlige økonomi. Jeg har også analysert effekter av pensjonsreformen ved bruk av en pensjonsmodell anvendt på ulike case. Denne pensjonsmodellen er konstruert for å ta høyde for viktige elementer som er oversett i mange slike lignende eksempelberegninger. Sentrale elementer som er inkludert i modellen er regulering av alderspensjon, reallønnsvekst og ujevn inntekt over livsløpet.

For å gjøre oppgaven mer helhetlig og leservennlig, har jeg inkludert en relativt omfattende innledende del i kapittel 2-4 som er adressert til lesere av denne utredningen som i liten grad har kjennskap til pensjonsreformen fra før. I denne bakgrunnsdelen har jeg fokusert på å få med et bredt spekter av problemstillinger for å gi en oversikt.

I presentasjonen av de to forskjellige regelverkene, altså ny og gammel folketrygd, er spesielt én endring sentral; overgangen fra besteårsregelen til alleårsregelen. Alleårsregelen styrker sammenhengen mellom bidrag og ytelse i folketrygden, noe som kan skape økte insentiver for å arbeide fordi man ikke lenger ”slipper unna” på grunn av besteårsregelen. Som vist i analysen i kapittel 9 vil alleårsregelen føre til at personer som jobber deltid i en periode vil bli straffet for dette ved redusert pensjonsopptjening. I caset for sykepleieren for eksempel, så vil hun tape 13,8% på pensjonsreformen ved deltidsarbeid og 3,9% for fulltidsarbeid. Dette skyldes i stor grad overgangen til alleårsregelen.

En annen viktig endring i det nye systemet er levealderjusteringen av pensjonsytelser. Levealderjusteringen fungerer både som gulrot og pisk ved at man belønnes ved å gå av med alderspensjon sent, og straffes for å gå av med pensjon tidlig. Dette kan ha en uheldig effekt ved at kun høytlønte med kontorjobber har helse til å bli værende lenge i arbeid, mens lavtlønte er slitne fra fysisk belastende arbeid og ønsker å gå av tidlig. Dette vil kunne skape enda større forskjeller i samfunnet ved at de høytlønnede får enda høye årlige pensjonsytelser, mens lavtlønnede får enda lavere. En løsning for å redusere dette problemet kan eventuelt være å gjøre pishen mindre og guleroten mindre, slik at insentivene i systemet

svekkes og forsikringselementet økes.

En annen svært viktig endring som ofte får mindre oppmerksomhet enn den fortjener, er den endrede reguleringsfaktoren i folketrygden. Tidligere ble pensjonsytelser regulert med lønnsveksten, og nå skal den reguleres med lønnsveksten fratrasket 0,75%. Avkastningen på pensjonsbeholdningen er høyere på pensjonsmidler som står på NAV-kontoen enn pensjoner som blir utbetalt. Dette er et godt argument for å ikke ta ut pensjonen sin samtidig som man arbeider, da den alternative plasseringen av pensjonsmidlene bør være svært høy for å kompensere for tapet på 0,75%

Dette kan høres lite ut, men 0,75% av et stort beløp, som pensjonsformuen ofte er, vil ha store utslag (Risa, Pensjonsreformen, AFP og kommentarer til nåverdianalyse., 2010). Jeg har inkludert effekten av regulering under utbetaling i nåverdianalysen som jeg har presentert i kapittel 10. Her argumenterer jeg for at pensjonsytelser må diskonteres med avkastningskravet, som utgjør alternativkostnaden til pensjonsutbetalingen.

Endringene i reglene for alderspensjon i folketrygden skaper ringvirkninger for hele pensjonssystemet, siden folketrygden er samordnet med mange andre private eller offentlige pensjonsytelser. I kapittel 10 har jeg betraktet de totale effektene fra folketrygden, der justering av de ulike tjenstepensjonsordningene også er inkludert. Hovedresultatet i denne analysen er at ny AFP i privat sektor er så gunstig for arbeidstakerne at det vil skape store forskjeller blant personer som har rett på AFP og personer som ikke har det. I forbindelse med denne analysen argumenterer jeg for at det vil bli et økt press mot bedrifter til å tilby AFP til sine arbeidstakere.

Pensjonsreformen introduserer valgfrihet. Dette øker kravet til kunnskap om pensjon for fremtidens pensjonister.

12. Bibliografi

Brunborg, Helge; Fredriksen, Dennis; Stølen, Nils Martin; Texmon, Inger. (2008). *Utviklingen i levealder og utforming av delingstall i et reformert pensjonssystem* <http://www.ssb.no/emner/12/90/rapp_200823/rapp_200823.pdf>. Oslo, Kongsvinger: SSB.

Arbeidsdepartementet. (2010). *Arbeidsdepartementets temaside om pensjonsreformen, Historien om pensjonsreformen*. Hentet 3. april, 2010 fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/kampanjer/pensjonsreform/no/presserom/historien-om-pensjonsreformen.html?id=486185>

Arbeids-og inkluderingsdepartementet. (2009, mars). *Hjemmeside for justis-og politidepartementet, temaside om tolkningsuttalelser*. Hentet 19. februar, 2010 fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/kampanjer/tolkningsuttalelser/statsrett/tolkningsuttalelser-om-grunnloven/-97---pensjonsreformen---vurdering-av-gr.html?id=567685>

Barr, N. (1992). Economic theory and the welfare state. *Journal of Economic Literature* .

Bergens Tidende. (2009, 3. august). AFP skiller offentlig og privat ansatte. *Bergens Tidende* .

Bergo, A. (2008, 22. oktober). "Hva skal vi leve av når vi blir gamle?". (Penge doktoren, Artist) NHH , gjesteforelesning i faget FIE 432 Personlig økonomi.

Boye, K., & Koekebakker, S. (2006). *Finansielle emner*. Oslo: Cappelen Forlag.

Cappelens Forlag. (u.d.). *Artikkelsøk Caplex*. Hentet 18. januar, 2010 fra <http://www.caplex.no/Web/ArticleView.aspx?id=9327168>

Dagens Næringsliv. (2010, 16. mars). Alle tiders mulighet til å tape en million i pensjon. *Dagens næringsliv, nettutgave* .

Dagens Næringsliv. (2006, 8. desember). *Dagens Næringsliv, nettutgave*. Hentet 4. mars, 2010 fra Artikkel: Norges mest lønnsomme yrke: http://www.dn.no/privatokonomi/article947589.ece?jgo=c1_re&WT.svl=article_title

Din side. (2008, august august). *Artikkel: Sier nei til tusenvis av kroner*. Hentet 27. 2010 fra <http://www.dinside.no/783829/sier-nei-til-tusenvis-av-kroner>

Dine Penger, VG Nett. (2010, 9. april). Fokus Bank byttet pensjonsordning uten samtykke, ansatte tapte pensjonsstrid i Høyesterett. <<http://www.vg.no/dinepenger/artikkel.php?artid=596119>>. Hentet fra <http://www.vg.no/dinepenger/artikkel.php?artid=596119>

DnB NOR. (2010). *Økonomisk analyse, 2.tetial 2010*. Oslo: DnB NOR.

Ellingsen, E. R. (2010). *Hjemmesiden til Arbeidsgiverforeningen Spekter*. Hentet mai 2010 fra Presentasjon Aon Grieg: Hvilke tilpasninger må gjøres i private tjenstepensjonsordninger? Ren synsing om fremtiden: http://www.spekter.no/stream_file.asp?iEntityId=3471

Engelstad, H. (2009). *Pensjonsboka 2009-2010*. Oslo: Pensjonsboka Forlag.

Falch, N. S. (2008). *Tjenstepensjon og mobilitet på arbeidsmarkedet*. Oslo: Stiftelsen Frichsenteret for samfunnsøkonomisk forskning.

Felleskontoret for LO/NHO -ordningene. (2010). *Temaside om Fellesordningen for AFP*. Hentet 6. juni, 2010 fra <http://www.nyaafp.no/article.aspx?id=1105&mid=1105>

Finansdepartementet. (2009). *Prop.1S (Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak,) For budsjettåret 2010, Statsbudsjettet*. Oslo.

Finansforbundet. (2006, juni). *Fra hjemmesiden til Finansforbundet, Pensjonshuskeliste*. Hentet 3. april, 2010 fra www.finansforbundet.no/upload/Pensjonshuskeliste.pdf

Folkehelseinstituttet. (2010, 30. april). *Temaside om levealder*. Hentet 15. mai, 2010 fra http://www.fhi.no/eway/default.aspx?pid=233&trg=MainLeft_6039&MainArea_5661=6039:0:15,4576:1:0:0::0:0&MainLeft_6039=6041:70805::1:6043:15::0:0

Grønvik, G. (2006:2). *Staff Memo: Finansiell stabilitet. Om fondering av pensjoner*. Norges Bank.

Hagen, K. P. (2010, 9. februar). *Pensjonssystemer og inntektsoverføring over tid: Insentiv- og fordelingsvirkninger*. NHH, forelesning i faget SAM 474 "Velferdsstatens utfordringer".

Holmøy, e. (2002). *Hva koster tidligpensjonering samfunnet?* <<http://www.ssb.no/oa/200202/holmoy.pdf>>: Statistisk sentralbyrå.

Kirkebøen, L. J. (2005). *Lønn som fortjent? Forskjeller i livsøpsinntekt mellom utdanningsgrupper. Hovedoppgave til cand. polit graden UiO*. <http://www.duo.uio.no/publ/okonomisk/2005/25040/Oppgave.pdf>.

Kjønstad, A. (2007). *Folketrygdloven med kommentarer*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Knut Boye, T. H. (2008). *Personlig økonomi*. Oslo: Cappelens Forlag Oslo.

LO-Aktuelt. (2010, 4. mai). *Frifagbevegelse.no er en internetbasert nyhetsportal for LO-Aktuelt og LO-forbundenes fagblader*. Hentet 10. mai, 2010 fra <http://www.frifagbevegelse.no/arbeidslivet/norge/article5101777.ece>

Meld. St. 1 . (2009-2010). *Meld. St. 1 (2009–2010) Nasjonalbudsjettet*. Finansdepartementet.

Midtsundstad, T. (2004). *Hvor mange har rett på AFP?* . Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.

NAV. (2009, september 17). *Hjemmeside for Arbeids og velferdsforvaltniggen (NAV), Tall og Analyse*. Hentet 7. februar, 2010 fra <http://www.nav.no/Om+NAV/Tall+og+analyse/Pensjon/Alderspensjon/Alderspensjon/212391.cms>

NAV. (2010). *Rettskildene inneholder Folketrygdloven og andre lover innenfor NAVs virkeområde. Dette inkluderer rundskriv, forskrifter og vedlegg*. Hentet Mars 2010 fra <http://www.nav.no/rettskildene/>

NAV. (2010, Mars 1). *Temaside om levealderjustering, forholdstall og delingstall*. Hentet april 2010 fra <http://www.nav.no/Pensjon/231194.cms>

NAV. (2010). *Temaside om pensjon, Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV)*. Hentet 3. mars, 2010 fra <http://www.nav.no/Pensjon>

Norsk regnskapsstiftelse (NRS). (2010, 5. januar). *Oppdatert veiledning pensjonsforutsetninger*. Hentet mars 2010 fra http://www.regnskapsstiftelsen.no/arch/_img/9485415.pdf

NOS. (1983). *Digitalisert: Norges offentlige statistikk*. Hentet fra Lønnsstatistikk for arbeidere i bergverksdrift og industri: http://www.ssb.no/histstat/nos/nos_b446.pdf

NOS. (1989). *Digitalisert: Norges offentlige statistikk*. Hentet 2010 fra Lønnsstatistikk for arbeidere i bergverksdrift og industri: http://www.ssb.no/histstat/nos/nos_b903.pdf

NOS. (1995). *Norges offentlige statistikk*. Hentet fra Digitalisert: Lønnsstatistikk 1995: http://www.ssb.no/histstat/nos/nos_c345.pdf

NOU 1994:6. *Private pensjonsordninger*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste statens trykning.

NOU 2004:1. *Modernisert Folketrygd, bærekraftig pensjon for framtida*. Pensjonskommisjonen, avgitt til Finansdepartementet og Sosialdepartementet.

NOU 2009:13. *Brede pensjonsordninger*. Statens forvaltningstjeneste Informasjonsforvaltning Oslo 2008.

NOU 2010:6. (2010). *Pensjonslovene og folketrygdreformen*. Oslo: Utredning fra Banklovkommisjonen oppnevnt ved kongelig resolusjon 6. april 1990.

Ot. prp. nr. 37. (2008-2009). *Om lov om endringer i folketrygdloven (ny alderspensjon)*. Arbeids-og inkluderingsdepartementet.

Pengene Dine. (2010, 3. april). Guide til pensjonsreformen 2011. *Pengene Dine, Aftenposten* .

Prop. 107 L. (2009-2010). A) *Lov om avtalefestet pensjon for medlemmer av Statens pensjonskasse* B) *Endringer i lov om Statens Pensjonskasse, lov om samordning av pensjons- og trygdeytelser og i enkelte andre lover (oppfølging av avtale om tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor* . Arbeidsdepartementet.

Prop. 54 L. (2009-2010). *Endringer i folketrygdloven mv. (oppheving av reglene om inntektsprøving for 69-åringer mv.)*. Arbeids og inkluderingsdepartementet.

Risa, A. E. (2010, 14. juni). Pensjonsreformen, AFP og kommentarer til nåverdianalyse. (M. Hope, Intervjuer)

Risa, A. E. (2010, 23. februar). *Pensjonsreformen: Effektivitet, risikodeling og politisk økonomi*. Gjesteforelesning i faget SAM 474, Velferdsstatens utfordringer, NHH, Bergen.

Skatteetaten. (2010). *Hjemmeside for Skatteetaten*. Hentet 23. 2010 fra <http://www.skatteetaten.no/Alt-om/Personinntekt/>

SSB. (2009). *Historisk Statistikk*. Hentet Juni 2010 fra Tabell 3.8 Andel gifte og samboende personer i ulike aldersgrupper: <http://www.ssb.no/histstat/tabeller/3-8.html>

SSB. (2010). *Historisk statistikk*. Hentet mars 2010 fra Tabell 10.4 :Timefortjeneste for arbeidere i industribedrifter tilknyttet NHO 1942-1992: <http://www.ssb.no/histstat/reg.html#lonn>

SSB. (2006). *Publikasjon: Norge i 2006, kapittel 1: Befolkning*. Hentet Mars 2010 fra http://www.ssb.no/norge/norge_2006.pdf

SSB. (2005, nr. 6). *Samfunnsspeilet*. Hentet Mai 2010 fra Tema: Befolkningsstatistikk. Klare geografiske forskjeller i levealder mellom bydeler i Oslo: <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200506/03/index.html>

SSB. (2004). *Samfunnsspeilet nr 3 2004*. Hentet 2010 fra Tabell 2: <http://www.ssb.no/ssp/utg/200403/01/tab-2004-06-16-02.html>

SSB. (2010, 15. april). *Statistisk sentralbyrå sine hjemmesider, temaside for befolkningsstatistikk*. Hentet mars 2010 fra Tabell 3: Forventet gjenstående levetid for menn og kvinner på ulike alderstrinn: <http://www.ssb.no/emner/02/02/10/dode/>

SSB. (2010). *Statistisk sentralbyrå. Temaside om konjunkturer; statistikk, analyser og prognoser*. Hentet 4. juni, 2010 fra <http://www.ssb.no/okind/>

SSB. (2001). Sterk vekst i Folketrygdens utgifter. <<http://www.ssb.no/vis/emner/00/01/10/valgaktueelt/2001/art-2001-09-07-01.html>>. Hentet fra <http://www.ssb.no/vis/emner/00/01/10/valgaktueelt/2001/art-2001-09-07-01.html>

St. meld. nr. 5. (2006-2007). *Opptjening og uttak av alderspensjon i folketrygden*. Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Steigum, E. (5/2008). *Befolkningsendring, pensjonsreformer og realøkonomi*. Oslo: Centre for Monetary Economics BI Norwegian School of management.

Stoltenberg, J., & Riksmeklingsmannen. (2008, 2. april). Brevkorrespondanse: Avtale mellom LO og NHO om ny AFP-ordning. ss. 1-4.

Studentenes Landsforbund. (2006, 20. oktober). Opprop mot pensjonsreformen.

VG Nett. (2008, 29. januar). Studentene demonstrerte for å få pensjonspoeng <<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=165752>>.

13. Vedlegg

Ytelsespensjon: Gjenstående utfordringer

Generelt om dagens ytelsespensjonsordning er omhandlet i kapittel 2.4.2.

Kombinansjonen av dagens ytelsespensjonsordning og den nye alderspensjonen i folketrygden skaper store pensjonstekniske utfordringer. Dette er fordi ytelsespensjon er netto- eller bruttogarantert og derfor i stor grad knyttet opp mot pensjonsytelsen som personer mottar fra folketrygden, jf kapittel 2.4.2.

Banklovkommisjonen har slått fast at dagens ytelsesordning slik vi kjenner den umulig kan videreføres etter at levealderjustering og fleksibelt uttak trer i kraft fra 1. januar 2011. NOU 2010:6 inneholder ingen konkrete løsninger på dette pensjonsproblemet, men det arbeides med saken⁴⁶.

Foreløpig har Banklovkommisjonen foreslått en overgangsordning i NOU 2010:6, som jeg ikke vil gå nærmere inn på her da den heller ikke vil bli benyttet i analysedelen i DEL II. Jeg velger likevel å peke på noen av hovedutfordringene ved kombinasjonen av ny folketrygd og ytelsespensjon, fordi dette gir en god oversikt over endringene i folketrygden sin store betydning for det øvrige pensjonssystemet.

Bedriftens kostnad av ytelsespensjon for en ansatt består av mellomlegget til den beregnede årlige pensjonsutbetalingen fra Folketrygden og 66% av sluttlønnen⁴⁷ til den ansatte. Forsikringsselskaper og andre finansinstitusjoner som tilbyr å administrere ytelsespensjonsordninger til private bedrifter benytter derfor *estimert sluttlønn* og *antatt pensjon* fra Folketrygden for å beregne forventet kostnad av ytelsespensjonen. Dersom

⁴⁶ En endelig løsning forventes imidlertid ikke før denne oppgaven for lengst har gått i trykken, se forrige note.

⁴⁷ Eventuelt en annen forhåndsbestemt sats mellom 50 og 70%.

faktisk pensjon⁴⁸ ender opp med å bli lavere (høyere) enn den antatte pensjonen, vil bedriften betale mer (mindre) for ytelsespensjonen enn forventet dersom ordningen er bruttogarantert. Dette reduserer forutsigbarheten av kostnadene ved en ytelsesordning, som kan skape negative konsekvenser for bedriften. Er ordningen nettogarantert, vil pensjonisten kunne ende opp med mindre eller mer enn den avtalte prosentatsen av sluttlønn. Dette ble vist i kapittel 2.4.2. Uansett om ytelsespensjon er brutto-eller nettogarantert, er det altså viktig at antatt pensjon blir beregnet så riktig som mulig.

I det gamle pensjonssystemet bød estimering av antatt folketrygdpensjon sjelden på problemer, og avvikene mellom *faktisk* pensjon og *antatt* pensjon fra folketrygden var små og betydningsløse. Kostnadene av ytelsespensjonsordningene var med andre ord relativt forutsigbare for bedriften og for den ansatte⁴⁹.

I det nye pensjonssystemet vil det bli svært vanskelig å treffe riktig med beregningene av antatt pensjon. Fleksibelt uttak og levealderjustering vil føre til at pensjonsytelsen fra folketrygden avhenger av enkeltpersoners personlige valg om å arbeide eller pensjonere seg på deltid eller heltid. Det er rett og slett ikke lenger mulig å estimere forventet pensjonsytelse fra Folketrygden, da nivået avhenger av en rekke upredikerbare faktorer. Dette fører til at kostnaden av ytelsespensjonsordninger blir mindre forutsigbare, og attraktiviteten til bruttogaranterte pensjoner vil følgelig reduseres. Ved nettogaranterte ytelsespensjoner vil den økte usikkerheten gå utover den ansatte.

I svært mange tilfeller vil den ansatte få reduserte pensjonsutbetalinger fra Folketrygden i det nye systemet, mens 66% av sluttlønn fremdeles er det samme som før. Dersom selskapet må betale for ”tapet” av pensjonsytelser fra folketrygden, vil dette gjøre ytelsesordninger enda mindre attraktiv som tjenestepensjonsordning enn den er idag. Bedriftsflukten fra ytelsespensjonsordninger til innskuddspensjon vil trolig bli enda større som en følge av dette (Ellingsen, 2010).

⁴⁸ Faktisk pensjon er beregnet pensjon ved oppnådd pensjonsalder.

⁴⁹ Kostnadene av innskuddsordninger er imidlertid helt forutsigbare for bedriften.

Figur 21: Om tilpasning av ytelsespensjon til pensjonsreformen (Ellingsen, 2010)

En annen problemstilling er at den nye folketrygden åpner for at personer kan ta ut hel eller delvis pensjon fra folketrygden fra fylte 62 år, mens de fleste ytelsesordninger idag først kan tas ut ved fylte 67 år. Spørsmålet da er om det burde være slik at en privat ytelsespensjon også skal tas ut fra fylte 62 år? Isåfall, skal denne ytelsespensjonen reduseres tilsvarende som delingstalls-løsningen i folketrygden? (Pengene Dine, 2010).

For en fullstendig utgreiing av problemstillingene som oppstår, viser jeg igjen til NOU 2010:6.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M
1	Modell for sammenligning av nytt og gammelt pensjonssystem for 1963-kullet (2009-kr).												
2													
3	Forklaring:												
4	Inndata gul (variable)												
5	Utdata rød												
6	Faktiske historiske tall/estimer												
7													
8	G-regulering etter 2009:					1,045	62 år	19,9	Pensjonsbeholdning		Pensjon (2009 kr)		
9	KPI vekst etter 2009:					1,025	67 år	15,83	2615119		131413		
10	Individuell nominell lønnsvekst etter 2009:					1,0475	70 år	13,41	2953761		186593		
11	Generell lønnsvekst etter 2009:					1,045			3158897		235563		
12													
13													
14													
15	Årstall	lønn	Δ lønn	KPI	Δ KPI	reallønn	G (snitt)	Δ G	lønn (G)	Pensjonspoeng	Omreg. Faktor	Δ Pensjonsbeh	
16													
17	1980	0											
18	1981	0											
19	1982	0		40		0 kr	20 667		0,0	0,00	3,48	0	
20	1983	0		44	8,42 %	0 kr	22 333	8,06 %	0,0	0,00	3,22	0	
21	1984	0		47	6,39 %	0 kr	23 667	5,97 %	0,0	0,00	3,04	0	
22	1985	0		49	5,58 %	0 kr	25 333	7,04 %	0,0	0,00	2,84	0	
23	1986	127716		53	7,11 %	242345	kr 27 433	8,29 %	4,7	3,66	2,62	60676	
24	1987	143316	12,21 %	57	8,92 %	249679	kr 29 267	6,69 %	4,9	3,90	2,46	63821	
25	1988	150312	4,88 %	61	6,62 %	245608	kr 30 850	5,41 %	4,9	3,87	2,33	63502	
26	1989	156000	3,78 %	64	4,58 %	243750	kr 32 275	4,62 %	4,8	3,83	2,23	62995	
27	1990	180204	15,52 %	67	4,06 %	270577	kr 33 575	4,03 %	5,4	4,37	2,14	69951	
28	1991	185532	2,96 %	69	3,45 %	269277	kr 35 033	4,34 %	5,3	4,30	2,08	69022	
29	1992	189276	2,02 %	71	2,32 %	268477	kr 36 167	3,24 %	5,2	4,23	1,99	68207	
30	1993	201588	6,50 %	72	2,27 %	279595	kr 37 033	2,39 %	5,4	4,44	1,94	70945	
31	1994	205824	2,10 %	73	1,39 %	281585	kr 37 820	2,13 %	5,4	4,44	1,90	70929	
32	1995	214236	4,09 %	75	2,46 %	286029	kr 38 847	2,72 %	5,5	4,51	1,85	71876	
33	1996	230032	7,37 %	76	1,20 %	303472	kr 40 410	4,02 %	5,7	4,69	1,78	74190	
34	1997	233434	1,48 %	78	2,64 %	300044	kr 42 000	3,93 %	5,6	4,56	1,71	72437	
35	1998	249462	6,88 %	80	2,31 %	313432	kr 44 413	5,75 %	5,6	4,62	1,62	73214	
36	1999	252072	1,03 %	81	2,26 %	309671	kr 46 423	4,53 %	5,4	4,43	1,55	70768	
37	2000	270348	7,25 %	84	3,07 %	322226	kr 48 377	4,21 %	5,6	4,59	1,49	72834	
38	2001	270674	0,12 %	87	3,10 %	312918	kr 50 603	4,80 %	5,3	4,35	1,42	69714	
39	2002	271000	0,12 %	88	1,27 %	309361	kr 53 233	5,20 %	5,1	4,09	1,35	66349	
40	2003	277000	2,21 %	90	2,40 %	308807	kr 55 964	5,13 %	4,9	3,95	1,29	64508	
41	2004	293000	5,78 %	90	0,45 %	325194	kr 58 139	3,89 %	5,0	4,04	1,24	65682	
42	2005	293000	0,00 %	92	1,66 %	319899	kr 60 059	3,30 %	4,9	3,88	1,20	63582	
43	2006	308200	5,19 %	94	2,18 %	329274	kr 62 161	3,50 %	5,0	3,96	1,16	64618	
44	2007	320400	3,96 %	94	0,85 %	339407	kr 65 505	5,38 %	4,9	3,89	1,10	63748	
45	2008	343000	7,05 %	98	3,71 %	350358	kr 69 108	5,50 %	5,0	3,96	1,04	64688	
46	2009	358435	4,50 %	100	2,15 %	358435	kr 72 006	4,19 %	5,0	3,98	1,00	64877	
47	2010	375461	4,75 %	103	2,50 %	366303	kr 75 246	4,50 %	5,0	3,99	0,98	65032	
48	2011	393295	4,75 %	105	2,50 %	374344	kr 78 632	4,50 %	5,0	4,00	0,92	65188	
49	2012	411977	4,75 %	108	2,50 %	382561	kr 82 171	4,50 %	5,0	4,01	0,88	65343	
50	2013	431545	4,75 %	110	2,50 %	390959	kr 85 888	4,50 %	5,0	4,03	0,84	65500	
51	2014	452044	4,75 %	113	2,50 %	399541	kr 89 733	4,50 %	5,0	4,04	0,80	65656	
52	2015	473516	4,75 %	116	2,50 %	408311	kr 93 771	4,50 %	5,0	4,05	0,77	65814	
53	2016	496008	4,75 %	119	2,50 %	417274	kr 97 990	4,50 %	5,1	4,06	0,73	65971	
54	2017	519568	4,75 %	122	2,50 %	426434	kr 102 400	4,50 %	5,1	4,07	0,70	66129	
55	2018	544248	4,75 %	125	2,50 %	435795	kr 107 008	4,50 %	5,1	4,09	0,67	66287	
56	2019	570100	4,75 %	128	2,50 %	445361	kr 111 823	4,50 %	5,1	4,10	0,64	66446	
57	2020	597179	4,75 %	131	2,50 %	455137	kr 116 855	4,50 %	5,1	4,11	0,62	66605	
58	2021	625545	4,75 %	134	2,50 %	465128	kr 122 114	4,50 %	5,1	4,12	0,59	66764	
59	2022	655259	4,75 %	138	2,50 %	475338	kr 127 609	4,50 %	5,1	4,13	0,56	66924	
60	2023	686384	4,75 %	141	2,50 %	485772	kr 133 351	4,50 %	5,1	4,15	0,54	67084	
61	2024	718987	4,75 %	145	2,50 %	496436	kr 139 352	4,50 %	5,2	4,16	0,52	67244	
62	2025	753139	4,75 %	148	2,50 %	507333	kr 145 623	4,50 %	5,2	4,17	0,49	67405	
63	2026	789913	4,75 %	152	2,50 %	518470	kr 152 176	4,50 %	5,2	4,18	0,47	67566	
64	2027	826386	4,75 %	156	2,50 %	529851	kr 159 024	4,50 %	5,2	4,20	0,45	67728	
65	2028	865639	4,75 %	160	2,50 %	541481	kr 166 180	4,50 %	5,2	4,21	0,43	67890	
66	2029	906757	4,75 %	164	2,50 %	553368	kr 173 658	4,50 %	5,2	4,22	0,41	68052	
67	2030	949828	4,75 %	168	2,50 %	565515	kr 181 472	4,50 %	5,2	4,23	0,40	68215	
68	2031	994945	4,75 %	172	2,50 %	577928	kr 189 639	4,50 %	5,2	4,25	0,38	68378	
69	2032	1042205	4,75 %	176	2,50 %	590615	kr 198 172	4,50 %	5,3	4,26	0,36	68542	
70	2033	1091710	4,75 %	181	2,50 %	603579	kr 207 090	4,50 %	5,3	4,27	0,35	68706	
71	2034			185	2,50 %		kr 216 409	4,50 %					
72													

	L	M	N	O	P	Q	R
1							
2							
3							
4							
5							
6	UTDATA Gammel FT	Ar før 1992:	6				
7		G (2009)	Pensjons%	Sluttpoeng	Opptjeningstid	Pensjon (2009 kr)	
8	Grunnpensjon	72006		0,85	full opptjening	61205	
9	Tilleggspensjon før 1992	72006	45 %	4,35	15,00 %	21132	
10	Tilleggspensjon etter 1992	72006	42 %	4,35	85,00 %	111767	
11	Total pensjon fra FT					194104	
12							
13							
14							
15	Omreg. Faktor	Δ Pensjonsbeh					
16							
17							
18							
19							
20							
21							
22							
23							
24							
25							
26							
27							
28							
29							
30							
31							
32							
33							
34							
35							
36							
37							
38							
39							
40							
41							
42							
43							
44							
45							
46							
47							
48							
49							
50							
51							
52							
53							
54							
55							
56							
57							
58							
59							
60							
61							
62							
63							
64							
65							
66							
67							
68							
69							
70							
71							
72							
73							
74							
75							
76							
77							
78							
79							
80							
81							
82							
83							
84							
85							
86							
87							
88							
89							
90							
91							
92							
93							
94							
95							
96							
97							
98							
99							
100							

Vedlegg til kapittel 9:Formler i pensjonsmodellen

	A	B	C	D	E
1	Modell for sammenligning av nytt og g:				
2					
3	Forklaring:				
4	Inndata gul (variable)				
5	Utdata rød				
6	Faktiske historiske tall/estimer				
7					
8	G-regulering etter 2009:				
9	KPI vekst etter 2009:				
10	Individuell nominell lønnsvekst etter 20				
11	Generell lønnsvekst etter 2009:				
12					
13					
14					
15	Årstall	lønn	Δ lønn	KPI	Δ KPI
16					
17	1980	0			
18	1981	0			
19	1982	0		40,4	
20	1983	0		43,8	=(D20-D19)/D19
21	1984	0		46,6	=(D21-D20)/D20
22	1985	0		49,2	=(D22-D21)/D21
23	1986	127716		52,7	=(D23-D22)/D22
24	1987	=11943*12	=(B24-B23)/B23	57,4	=(D24-D23)/D23
25	1988	=12526*12	=(B25-B24)/B24	61,2	=(D25-D24)/D24
26	1989	=13000*12	=(B26-B25)/B25	64	=(D26-D25)/D25
27	1990	180204	=(B27-B26)/B26	66,6	=(D27-D26)/D26
28	1991	185532	=(B28-B27)/B27	68,9	=(D28-D27)/D27
29	1992	189276	=(B29-B28)/B28	70,5	=(D29-D28)/D28
30	1993	201588	=(B30-B29)/B29	72,1	=(D30-D29)/D29
31	1994	205824	=(B31-B30)/B30	73,1	=(D31-D30)/D30
32	1995	214236	=(B32-B31)/B31	74,9	=(D32-D31)/D31
33	1996	230032	=(B33-B32)/B32	75,8	=(D33-D32)/D32
34	1997	233434	=(B34-B33)/B33	77,8	=(D34-D33)/D33
35	1998	249492	=(B35-B34)/B34	79,6	=(D35-D34)/D34
36	1999	252072	=(B36-B35)/B35	81,4	=(D36-D35)/D35
37	2000	270348	=(B37-B36)/B36	83,9	=(D37-D36)/D36
38	2001	=(B37+B39)/2	=(B38-B37)/B37	86,5	=(D38-D37)/D37
39	2002	271000	=(B39-B38)/B38	87,6	=(D39-D38)/D38
40	2003	277000	=(B40-B39)/B39	89,7	=(D40-D39)/D39
41	2004	293000	=(B41-B40)/B40	90,1	=(D41-D40)/D40
42	2005	293000	=(B42-B41)/B41	91,6	=(D42-D41)/D41
43	2006	308200	=(B43-B42)/B42	93,6	=(D43-D42)/D42
44	2007	320400	=(B44-B43)/B43	94,4	=(D44-D43)/D43
45	2008	343000	=(B45-B44)/B44	97,9	=(D45-D44)/D44
46	2009	358435	=(B46-B45)/B45	100	=(D46-D45)/D45
47	2010	=B46*\$F\$10	=(B47-B46)/B46	=D46*\$F\$9	=(D47-D46)/D46
48	2011	=B47*\$F\$10	=(B48-B47)/B47	=D47*\$F\$9	=(D48-D47)/D47
49	2012	=B48*\$F\$10	=(B49-B48)/B48	=D48*\$F\$9	=(D49-D48)/D48
50	2013	=B49*\$F\$10	=(B50-B49)/B49	=D49*\$F\$9	=(D50-D49)/D49
51	2014	=B50*\$F\$10	=(B51-B50)/B50	=D50*\$F\$9	=(D51-D50)/D50
52	2015	=B51*\$F\$10	=(B52-B51)/B51	=D51*\$F\$9	=(D52-D51)/D51
53	2016	=B52*\$F\$10	=(B53-B52)/B52	=D52*\$F\$9	=(D53-D52)/D52
54	2017	=B53*\$F\$10	=(B54-B53)/B53	=D53*\$F\$9	=(D54-D53)/D53
55	2018	=B54*\$F\$10	=(B55-B54)/B54	=D54*\$F\$9	=(D55-D54)/D54
56	2019	=B55*\$F\$10	=(B56-B55)/B55	=D55*\$F\$9	=(D56-D55)/D55
57	2020	=B56*\$F\$10	=(B57-B56)/B56	=D56*\$F\$9	=(D57-D56)/D56
58	2021	=B57*\$F\$10	=(B58-B57)/B57	=D57*\$F\$9	=(D58-D57)/D57
59	2022	=B58*\$F\$10	=(B59-B58)/B58	=D58*\$F\$9	=(D59-D58)/D58
60	2023	=B59*\$F\$10	=(B60-B59)/B59	=D59*\$F\$9	=(D60-D59)/D59
61	2024	=B60*\$F\$10	=(B61-B60)/B60	=D60*\$F\$9	=(D61-D60)/D60
62	2025	=B61*\$F\$10	=(B62-B61)/B61	=D61*\$F\$9	=(D62-D61)/D61
63	2026	=B62*\$F\$10	=(B63-B62)/B62	=D62*\$F\$9	=(D63-D62)/D62
64	2027	=B63*\$F\$10	=(B64-B63)/B63	=D63*\$F\$9	=(D64-D63)/D63
65	2028	=B64*\$F\$10	=(B65-B64)/B64	=D64*\$F\$9	=(D65-D64)/D64
66	2029	=B65*\$F\$10	=(B66-B65)/B65	=D65*\$F\$9	=(D66-D65)/D65
67	2030	=B66*\$F\$10	=(B67-B66)/B66	=D66*\$F\$9	=(D67-D66)/D66
68	2031	=B67*\$F\$10	=(B68-B67)/B67	=D67*\$F\$9	=(D68-D67)/D67
69	2032	=B68*\$F\$10	=(B69-B68)/B68	=D68*\$F\$9	=(D69-D68)/D68
70	2033	=B69*\$F\$10	=(B70-B69)/B69	=D69*\$F\$9	=(D70-D69)/D69
71	2034			=D70*\$F\$9	=(D71-D70)/D70

	F	H	I	J
1				
2				
3				
4				
5				
6		UTDATA Ny Folketrygd:		
7		Uttaksalder	Delingstall	Pensjonsbeholdning
8	1,045	62 år	19,9	=SUMMER(M19:M61)
9	1,025	67 år	15,83	=SUMMER(M19:M66)
10	1,0475	70 år	13,41	=SUMMER(M19:M69)
11	1,045			
12				
13				
14				
15	reallønn	G (snitt)	Δ G	lønn (G)
16				
17				
18				
19	=(B19*100)/D19	20867		=HVIS(B19/H19>12;12;B19/H19)
20	=(B20*100)/D20	22333	=(H20-H19)/H19	=HVIS(B20/H20>12;12;B20/H20)
21	=(B21*100)/D21	23667	=(H21-H20)/H20	=HVIS(B21/H21>12;12;B21/H21)
22	=(B22*100)/D22	25333	=(H22-H21)/H21	=HVIS(B22/H22>12;12;B22/H22)
23	=(B23*100)/D23	27433	=(H23-H22)/H22	=HVIS(B23/H23>12;12;B23/H23)
24	=(B24*100)/D24	29267	=(H24-H23)/H23	=HVIS(B24/H24>12;12;B24/H24)
25	=(B25*100)/D25	30850	=(H25-H24)/H24	=HVIS(B25/H25>12;12;B25/H25)
26	=(B26*100)/D26	32275	=(H26-H25)/H25	=HVIS(B26/H26>12;12;B26/H26)
27	=(B27*100)/D27	33575	=(H27-H26)/H26	=HVIS(B27/H27>12;12;B27/H27)
28	=(B28*100)/D28	35033	=(H28-H27)/H27	=HVIS(B28/H28>12;12;B28/H28)
29	=(B29*100)/D29	36167	=(H29-H28)/H28	=HVIS(B29/H29>12;12;B29/H29)
30	=(B30*100)/D30	37033	=(H30-H29)/H29	=HVIS(B30/H30>12;12;B30/H30)
31	=(B31*100)/D31	37820	=(H31-H30)/H30	=HVIS(B31/H31>12;12;B31/H31)
32	=(B32*100)/D32	38847	=(H32-H31)/H31	=HVIS(B32/H32>12;12;B32/H32)
33	=(B33*100)/D33	40410	=(H33-H32)/H32	=HVIS(B33/H33>12;12;B33/H33)
34	=(B34*100)/D34	42000	=(H34-H33)/H33	=HVIS(B34/H34>12;12;B34/H34)
35	=(B35*100)/D35	44413	=(H35-H34)/H34	=HVIS(B35/H35>12;12;B35/H35)
36	=(B36*100)/D36	46423	=(H36-H35)/H35	=HVIS(B36/H36>12;12;B36/H36)
37	=(B37*100)/D37	48377	=(H37-H36)/H36	=HVIS(B37/H37>12;12;B37/H37)
38	=(B38*100)/D38	50603	=(H38-H37)/H37	=HVIS(B38/H38>12;12;B38/H38)
39	=(B39*100)/D39	53233	=(H39-H38)/H38	=HVIS(B39/H39>12;12;B39/H39)
40	=(B40*100)/D40	55964	=(H40-H39)/H39	=HVIS(B40/H40>12;12;B40/H40)
41	=(B41*100)/D41	58139	=(H41-H40)/H40	=HVIS(B41/H41>12;12;B41/H41)
42	=(B42*100)/D42	60059	=(H42-H41)/H41	=HVIS(B42/H42>12;12;B42/H42)
43	=(B43*100)/D43	62161	=(H43-H42)/H42	=HVIS(B43/H43>12;12;B43/H43)
44	=(B44*100)/D44	65505	=(H44-H43)/H43	=HVIS(B44/H44>12;12;B44/H44)
45	=(B45*100)/D45	69108	=(H45-H44)/H44	=HVIS(B45/H45>12;12;B45/H45)
46	=(B46*100)/D46	72006	=(H46-H45)/H45	=HVIS(B46/H46>12;12;B46/H46)
47	=(B47*100)/D47	=H46*\$F\$8	=(H47-H46)/H46	=HVIS(B47/H47>12;12;B47/H47)
48	=(B48*100)/D48	=H47*\$F\$8	=(H48-H47)/H47	=HVIS(B48/H48>12;12;B48/H48)
49	=(B49*100)/D49	=H48*\$F\$8	=(H49-H48)/H48	=HVIS(B49/H49>12;12;B49/H49)
50	=(B50*100)/D50	=H49*\$F\$8	=(H50-H49)/H49	=HVIS(B50/H50>12;12;B50/H50)
51	=(B51*100)/D51	=H50*\$F\$8	=(H51-H50)/H50	=HVIS(B51/H51>12;12;B51/H51)
52	=(B52*100)/D52	=H51*\$F\$8	=(H52-H51)/H51	=HVIS(B52/H52>12;12;B52/H52)
53	=(B53*100)/D53	=H52*\$F\$8	=(H53-H52)/H52	=HVIS(B53/H53>12;12;B53/H53)
54	=(B54*100)/D54	=H53*\$F\$8	=(H54-H53)/H53	=HVIS(B54/H54>12;12;B54/H54)
55	=(B55*100)/D55	=H54*\$F\$8	=(H55-H54)/H54	=HVIS(B55/H55>12;12;B55/H55)
56	=(B56*100)/D56	=H55*\$F\$8	=(H56-H55)/H55	=HVIS(B56/H56>12;12;B56/H56)
57	=(B57*100)/D57	=H56*\$F\$8	=(H57-H56)/H56	=HVIS(B57/H57>12;12;B57/H57)
58	=(B58*100)/D58	=H57*\$F\$8	=(H58-H57)/H57	=HVIS(B58/H58>12;12;B58/H58)
59	=(B59*100)/D59	=H58*\$F\$8	=(H59-H58)/H58	=HVIS(B59/H59>12;12;B59/H59)
60	=(B60*100)/D60	=H59*\$F\$8	=(H60-H59)/H59	=HVIS(B60/H60>12;12;B60/H60)
61	=(B61*100)/D61	=H60*\$F\$8	=(H61-H60)/H60	=HVIS(B61/H61>12;12;B61/H61)
62	=(B62*100)/D62	=H61*\$F\$8	=(H62-H61)/H61	=HVIS(B62/H62>12;12;B62/H62)
63	=(B63*100)/D63	=H62*\$F\$8	=(H63-H62)/H62	=HVIS(B63/H63>12;12;B63/H63)
64	=(B64*100)/D64	=H63*\$F\$8	=(H64-H63)/H63	=HVIS(B64/H64>12;12;B64/H64)
65	=(B65*100)/D65	=H64*\$F\$8	=(H65-H64)/H64	=HVIS(B65/H65>12;12;B65/H65)
66	=(B66*100)/D66	=H65*\$F\$8	=(H66-H65)/H65	=HVIS(B66/H66>12;12;B66/H66)
67	=(B67*100)/D67	=H66*\$F\$8	=(H67-H66)/H66	=HVIS(B67/H67>12;12;B67/H67)
68	=(B68*100)/D68	=H67*\$F\$8	=(H68-H67)/H67	=HVIS(B68/H68>12;12;B68/H68)
69	=(B69*100)/D69	=H68*\$F\$8	=(H69-H68)/H68	=HVIS(B69/H69>12;12;B69/H69)
70	=(B70*100)/D70	=H69*\$F\$8	=(H70-H69)/H69	=HVIS(B70/H70>12;12;B70/H70)
71		=H70*\$F\$8	=(H71-H70)/H70	
72				

	K	L	M
1			
2			
3			Vilkår for gammel Folketrygd:
4			Sivil status:
5			Medlemsår
6		UTDATA Gammel FT	År før 1992:
7	Pensjon (2009 kr)		G (2009)
8	=J8/I8	Grunnpensjon	=\$H\$46
9	=J9/I9	Tilleggs pensjon før 1992	=\$H\$46
10	=J10/I10	Tilleggs pensjon etter 1992	=\$H\$46
11		Total pensjon fra FT	
12			
13			
14			
15	Pensjonspoeng	Omreg. Faktor	Δ Pensjonsbeh
16			
17			
18			
19	0	=\$H\$46/H19	=HVIS(B19>(7,1*H19);(L19*(7,1*H19)))^0,181;(B19*L19)^0,181)
20	0	=\$H\$46/H20	=HVIS(B20>(7,1*H20);(L20*(7,1*H20)))^0,181;(B20*L20)^0,181)
21	0	=\$H\$46/H21	=HVIS(B21>(7,1*H21);(L21*(7,1*H21)))^0,181;(B21*L21)^0,181)
22	0	=\$H\$46/H22	=HVIS(B22>(7,1*H22);(L22*(7,1*H22)))^0,181;(B22*L22)^0,181)
23	=HVIS(J23>6;6+((1/3*(J23-6)-1)/1);(J23-1)/1)	=\$H\$46/H23	=HVIS(B23>(7,1*H23);(L23*(7,1*H23)))^0,181;(B23*L23)^0,181)
24	=HVIS(J24>6;6+((1/3*(J24-6)-1)/1);(J24-1)/1)	=\$H\$46/H24	=HVIS(B24>(7,1*H24);(L24*(7,1*H24)))^0,181;(B24*L24)^0,181)
25	=HVIS(J25>6;6+((1/3*(J25-6)-1)/1);(J25-1)/1)	=\$H\$46/H25	=HVIS(B25>(7,1*H25);(L25*(7,1*H25)))^0,181;(B25*L25)^0,181)
26	=HVIS(J26>6;6+((1/3*(J26-6)-1)/1);(J26-1)/1)	=\$H\$46/H26	=HVIS(B26>(7,1*H26);(L26*(7,1*H26)))^0,181;(B26*L26)^0,181)
27	=HVIS(J27>6;6+((1/3*(J27-6)-1)/1);(J27-1)/1)	=\$H\$46/H27	=HVIS(B27>(7,1*H27);(L27*(7,1*H27)))^0,181;(B27*L27)^0,181)
28	=HVIS(J28>6;6+((1/3*(J28-6)-1)/1);(J28-1)/1)	=\$H\$46/H28	=HVIS(B28>(7,1*H28);(L28*(7,1*H28)))^0,181;(B28*L28)^0,181)
29	=HVIS(J29>6;6+((1/3*(J29-6)-1)/1);(J29-1)/1)	=\$H\$46/H29	=HVIS(B29>(7,1*H29);(L29*(7,1*H29)))^0,181;(B29*L29)^0,181)
30	=HVIS(J30>6;6+((1/3*(J30-6)-1)/1);(J30-1)/1)	=\$H\$46/H30	=HVIS(B30>(7,1*H30);(L30*(7,1*H30)))^0,181;(B30*L30)^0,181)
31	=HVIS(J31>6;6+((1/3*(J31-6)-1)/1);(J31-1)/1)	=\$H\$46/H31	=HVIS(B31>(7,1*H31);(L31*(7,1*H31)))^0,181;(B31*L31)^0,181)
32	=HVIS(J32>6;6+((1/3*(J32-6)-1)/1);(J32-1)/1)	=\$H\$46/H32	=HVIS(B32>(7,1*H32);(L32*(7,1*H32)))^0,181;(B32*L32)^0,181)
33	=HVIS(J33>6;6+((1/3*(J33-6)-1)/1);(J33-1)/1)	=\$H\$46/H33	=HVIS(B33>(7,1*H33);(L33*(7,1*H33)))^0,181;(B33*L33)^0,181)
34	=HVIS(J34>6;6+((1/3*(J34-6)-1)/1);(J34-1)/1)	=\$H\$46/H34	=HVIS(B34>(7,1*H34);(L34*(7,1*H34)))^0,181;(B34*L34)^0,181)
35	=HVIS(J35>6;6+((1/3*(J35-6)-1)/1);(J35-1)/1)	=\$H\$46/H35	=HVIS(B35>(7,1*H35);(L35*(7,1*H35)))^0,181;(B35*L35)^0,181)
36	=HVIS(J36>6;6+((1/3*(J36-6)-1)/1);(J36-1)/1)	=\$H\$46/H36	=HVIS(B36>(7,1*H36);(L36*(7,1*H36)))^0,181;(B36*L36)^0,181)
37	=HVIS(J37>6;6+((1/3*(J37-6)-1)/1);(J37-1)/1)	=\$H\$46/H37	=HVIS(B37>(7,1*H37);(L37*(7,1*H37)))^0,181;(B37*L37)^0,181)
38	=HVIS(J38>6;6+((1/3*(J38-6)-1)/1);(J38-1)/1)	=\$H\$46/H38	=HVIS(B38>(7,1*H38);(L38*(7,1*H38)))^0,181;(B38*L38)^0,181)
39	=HVIS(J39>6;6+((1/3*(J39-6)-1)/1);(J39-1)/1)	=\$H\$46/H39	=HVIS(B39>(7,1*H39);(L39*(7,1*H39)))^0,181;(B39*L39)^0,181)
40	=HVIS(J40>6;6+((1/3*(J40-6)-1)/1);(J40-1)/1)	=\$H\$46/H40	=HVIS(B40>(7,1*H40);(L40*(7,1*H40)))^0,181;(B40*L40)^0,181)
41	=HVIS(J41>6;6+((1/3*(J41-6)-1)/1);(J41-1)/1)	=\$H\$46/H41	=HVIS(B41>(7,1*H41);(L41*(7,1*H41)))^0,181;(B41*L41)^0,181)
42	=HVIS(J42>6;6+((1/3*(J42-6)-1)/1);(J42-1)/1)	=\$H\$46/H42	=HVIS(B42>(7,1*H42);(L42*(7,1*H42)))^0,181;(B42*L42)^0,181)
43	=HVIS(J43>6;6+((1/3*(J43-6)-1)/1);(J43-1)/1)	=\$H\$46/H43	=HVIS(B43>(7,1*H43);(L43*(7,1*H43)))^0,181;(B43*L43)^0,181)
44	=HVIS(J44>6;6+((1/3*(J44-6)-1)/1);(J44-1)/1)	=\$H\$46/H44	=HVIS(B44>(7,1*H44);(L44*(7,1*H44)))^0,181;(B44*L44)^0,181)
45	=HVIS(J45>6;6+((1/3*(J45-6)-1)/1);(J45-1)/1)	=\$H\$46/H45	=HVIS(B45>(7,1*H45);(L45*(7,1*H45)))^0,181;(B45*L45)^0,181)
46	=HVIS(J46>6;6+((1/3*(J46-6)-1)/1);(J46-1)/1)	=\$H\$46/H46	=HVIS(B46>(7,1*H46);(L46*(7,1*H46)))^0,181;(B46*L46)^0,181)
47	=HVIS(J47>6;6+((1/3*(J47-6)-1)/1);(J47-1)/1)	=\$H\$46/(\$H\$46*\$F\$11^1)	=HVIS(B47>(7,1*H47);(L47*(7,1*H47)))^0,181;(B47*L47)^0,181)
48	=HVIS(J48>6;6+((1/3*(J48-6)-1)/1);(J48-1)/1)	=\$H\$46/(\$H\$46*\$F\$11^2)	=HVIS(B48>(7,1*H48);(L48*(7,1*H48)))^0,181;(B48*L48)^0,181)
49	=HVIS(J49>6;6+((1/3*(J49-6)-1)/1);(J49-1)/1)	=\$H\$46/(\$H\$46*\$F\$11^3)	=HVIS(B49>(7,1*H49);(L49*(7,1*H49)))^0,181;(B49*L49)^0,181)
50	=HVIS(J50>6;6+((1/3*(J50-6)-1)/1);(J50-1)/1)	=\$H\$46/(\$H\$46*\$F\$11^4)	=HVIS(B50>(7,1*H50);(L50*(7,1*H50)))^0,181;(B50*L50)^0,181)
51	=HVIS(J51>6;6+((1/3*(J51-6)-1)/1);(J51-1)/1)	=\$H\$46/(\$H\$46*\$F\$11^5)	=HVIS(B51>(7,1*H51);(L51*(7,1*H51)))^0,181;(B51*L51)^0,181)
52	=HVIS(J52>6;6+((1/3*(J52-6)-1)/1);(J52-1)/1)	=\$H\$46/(\$H\$46*\$F\$11^6)	=HVIS(B52>(7,1*H52);(L52*(7,1*H52)))^0,181;(B52*L52)^0,181)
53	=HVIS(J53>6;6+((1/3*(J53-6)-1)/1);(J53-1)/1)	=\$H\$46/(\$H\$46*\$F\$11^7)	=HVIS(B53>(7,1*H53);(L53*(7,1*H53)))^0,181;(B53*L53)^0,181)
54	=HVIS(J54>6;6+((1/3*(J54-6)-1)/1);(J54-1)/1)	=\$H\$46/(\$H\$46*\$F\$11^8)	=HVIS(B54>(7,1*H54);(L54*(7,1*H54)))^0,181;(B54*L54)^0,181)
55	=HVIS(J55>6;6+((1/3*(J55-6)-1)/1);(J55-1)/1)	=\$H\$46/(\$H\$46*\$F\$11^9)	=HVIS(B55>(7,1*H55);(L55*(7,1*H55)))^0,181;(B55*L55)^0,181)
56	=HVIS(J56>6;6+((1/3*(J56-6)-1)/1);(J56-1)/1)	=\$H\$46/(\$H\$46*\$F\$11^10)	=HVIS(B56>(7,1*H56);(L56*(7,1*H56)))^0,181;(B56*L56)^0,181)
57	=HVIS(J57>6;6+((1/3*(J57-6)-1)/1);(J57-1)/1)	=\$H\$46/(\$H\$46*\$F\$11^11)	=HVIS(B57>(7,1*H57);(L57*(7,1*H57)))^0,181;(B57*L57)^0,181)
58	=HVIS(J58>6;6+((1/3*(J58-6)-1)/1);(J58-1)/1)	=\$H\$46/(\$H\$46*\$F\$11^12)	=HVIS(B58>(7,1*H58);(L58*(7,1*H58)))^0,181;(B58*L58)^0,181)
59	=HVIS(J59>6;6+((1/3*(J59-6)-1)/1);(J59-1)/1)	=\$H\$46/(\$H\$46*\$F\$11^13)	=HVIS(B59>(7,1*H59);(L59*(7,1*H59)))^0,181;(B59*L59)^0,181)
60	=HVIS(J60>6;6+((1/3*(J60-6)-1)/1);(J60-1)/1)	=\$H\$46/(\$H\$46*\$F\$11^14)	=HVIS(B60>(7,1*H60);(L60*(7,1*H60)))^0,181;(B60*L60)^0,181)
61	=HVIS(J61>6;6+((1/3*(J61-6)-1)/1);(J61-1)/1)	=\$H\$46/(\$H\$46*\$F\$11^15)	=HVIS(B61>(7,1*H61);(L61*(7,1*H61)))^0,181;(B61*L61)^0,181)
62	=HVIS(J62>6;6+((1/3*(J62-6)-1)/1);(J62-1)/1)	=\$H\$46/(\$H\$46*\$F\$11^16)	=HVIS(B62>(7,1*H62);(L62*(7,1*H62)))^0,181;(B62*L62)^0,181)
63	=HVIS(J63>6;6+((1/3*(J63-6)-1)/1);(J63-1)/1)	=\$H\$46/(\$H\$46*\$F\$11^17)	=HVIS(B63>(7,1*H63);(L63*(7,1*H63)))^0,181;(B63*L63)^0,181)
64	=HVIS(J64>6;6+((1/3*(J64-6)-1)/1);(J64-1)/1)	=\$H\$46/(\$H\$46*\$F\$11^18)	=HVIS(B64>(7,1*H64);(L64*(7,1*H64)))^0,181;(B64*L64)^0,181)
65	=HVIS(J65>6;6+((1/3*(J65-6)-1)/1);(J65-1)/1)	=\$H\$46/(\$H\$46*\$F\$11^19)	=HVIS(B65>(7,1*H65);(L65*(7,1*H65)))^0,181;(B65*L65)^0,181)
66	=HVIS(J66>6;6+((1/3*(J66-6)-1)/1);(J66-1)/1)	=\$H\$46/(\$H\$46*\$F\$11^20)	=HVIS(B66>(7,1*H66);(L66*(7,1*H66)))^0,181;(B66*L66)^0,181)
67	=HVIS(J67>6;6+((1/3*(J67-6)-1)/1);(J67-1)/1)	=\$H\$46/(\$H\$46*\$F\$11^21)	=HVIS(B67>(7,1*H67);(L67*(7,1*H67)))^0,181;(B67*L67)^0,181)
68	=HVIS(J68>6;6+((1/3*(J68-6)-1)/1);(J68-1)/1)	=\$H\$46/(\$H\$46*\$F\$11^22)	=HVIS(B68>(7,1*H68);(L68*(7,1*H68)))^0,181;(B68*L68)^0,181)
69	=HVIS(J69>6;6+((1/3*(J69-6)-1)/1);(J69-1)/1)	=\$H\$46/(\$H\$46*\$F\$11^23)	=HVIS(B69>(7,1*H69);(L69*(7,1*H69)))^0,181;(B69*L69)^0,181)
70	=HVIS(J70>6;6+((1/3*(J70-6)-1)/1);(J70-1)/1)	=\$H\$46/(\$H\$46*\$F\$11^24)	=HVIS(B70>(7,1*H70);(L70*(7,1*H70)))^0,181;(B70*L70)^0,181)
71			
72			

	N	O	P
1			
2			
3			
4	gift	(alt: ugift)	
5	51		
6	=ANTALL.HVIS(B17:B28;">0")		
7	Pensjons%	Sluttpoeng	Opptjeningstid
8		=HVIS(N4="gift";0,85;1)	=HVIS(N5<40;N5/40;"full opptjening")
9	0,45	=O10	=N6/HVIS(ANTALL.HVIS(B17:B70;">0")>=40;40;ANTALL.HVIS(B17:B70;">0"))
10	0,42	=(N.STØRST(K19:K66;1)+N.STØRS	=1-\$P\$9
11			
12			
13		OPPSUMMERING (uttaksalder 67 år	
14		Gml Folketrygd	=Q11
15	Årstall	Ny Folketrygd	=K9
16			
17	1980	Denne personen vil tjene på :	
18	1981		
19	1982		
20	1983		

	Q	R
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7	Pensjon (2009 kr)	
8	=(M8*O8)*HVIS(P8="full opptjening";1;P8)	
9	=(M9*O9)*N9)*P9)*HVIS(P8="full opptjening";1;P8)	
10	=(M10*O10)*N10)*P10)*HVIS(P8="full opptjening";1;P8)	
11	=SUMMER(Q8:Q10)	
12		
13		
14		
15		
16		
17	=HVIS(P15-P14>0;"Ny folketrygd";"Gammel folketrygd")	
18		
19		
20		
21		
22		
23		
24		
25		
26		
27		
28		
29		

Vedlegg til kapittel 10:

10.1 Beregning av AFP for industriarbeider født i 1963.

Først vil jeg beregne ny AFP.

Opptjent AFP uten levealderjustering er 54 342 kr, som er 0,314 av pensjonsgivende inntekt i alle opptjeningsårene. Dette er beregnet i pensjonsmodellen (legg ved modell).

Ved uttaksalder 62 år blir AFP (jf fremgangsmåten i kapittel 6.2.2):

AFP-beholdning / forholdstall 1963 ved uttaksalder 62 = Levealderjustert AFP-beholdning
 $54\,342 \text{ kr} / 1,395 = 389\,55 \text{ kr}$

AFP-beholdning før fratrekk av kronetillegget kommer frem ved å multiplisere med delingstallet:

*Levealderjustert AFP * delingstall for årskull 1963 uttaksalder 62 år = levealderjustert AFP-beholdning*
 $38\,955 \text{ kr} * 19,90 = 775\,205 \text{ kr}$

Deretter skal det faste kronetillegget på $19\,200 \text{ kr} * 5 = 96\,000 \text{ kr}$ trekkes fra AFP-beholdningen, slik at hun kan få 19 200 kr mer i årlig AFP-pensjon uten at nåverdien av AFP-beholdningen endres:

Levealderjustert AFP-beholdning – faste kronetillegg = livsvarig AFP-beholdning
 $775\,205 \text{ kr} - 96\,000 \text{ kr} = 679\,205 \text{ kr}$

Deretter divideres den reduserte AFP-beholdningen på delingstallet, og vi får det livsvarige AFP-påslaget:
 $679\,205 / 19,9 = 34\,131 \text{ kr}$

Dette betyr at hun vil ha rett på $(34\,131 \text{ kr} + 19\,200 \text{ kr} = \mathbf{53\,331 \text{ kr}})$ i AFP-påslag fra hun er 62 til 67 år, og **34 131 kr** livsvarig AFP- tillegg fra hun er 67 år.

Ved uttaksalder 67 år, delingstall = 1,109:

54 342 kr / 1,109 = **49 001 kr** i AFP-tillegg.

Ved uttaksalder 70 år, delingstall 0,940:

54 342 kr / 0,940 = **57 811 kr** i AFP-tillegg

Vedlegg 10.2

Beregning av tjenestepensjon og folketrygd for uttaksalder 67 år, gammel ordning.

Caseperson er sykepleier, født i 1963. Fulle opptjeningsrettigheter, sivil status gift.

Beregning av tjenestepensjon etter gammel ordning: Her gjelder 66% regelen og sluttlønnsprinsippet fullt ut, jf 2.4.2. Dette betyr at sykepleierens tjenestepensjon er 66% av sluttlønnen ved full opptjeningstid på 30 år. Antar at hun har full opptjeningstid.

Sluttlønnen hennes dersom hun står i arbeid til hun er 66 år og ønsker å pensjonere seg i 2030 (når hun fyller 67) er hennes sluttlønn i 2029⁵⁰ 553 368. Det gir en tjenestepensjon på :

*Sluttlønn * 0,66 = Bruttogarantert tjenestepensjon fra Statens pensjonskasse*

553 368kr * 0,66 = 365 223.

Av dette er imidlertid 194 104 kr fra Folketrygden, der 0,85G er grunnpensjon (61205 kr), og $194\,104 - 61\,205 = 132\,899$ kr utgjør tilleggspensjonen.

Siden sykepleieren har rett på pensjon fra både folketrygden og fra en offentlig tjenestepensjonsordning, her fra Statens pensjonskasse (SPK) skal pensjonen samordnes. Det er bare alderspensjonen fra SPK som skal samordnes, pensjonen fra Folketrygden er uforandret.

Samordningsfradraget er $\frac{3}{4}$ av grunnbeløpet. Dette utgjør $72\,006 * 0,75 = 54\,005$ kr i 2009.

⁵⁰ Forutsetter at sluttlønnen danner pensjonsgrunnlaget. Dette er det vanligste, men det finnes mange spesialregler og unntak.

Samordningsfradraget og tilleggspensjonen fra folketrygden trekkes fra brutto alderspensjon fra Statens Pensjonskasse, og vi får alderspensjon fra SPK etter samordning:

Brutto alderspensjon SPK – samordningsfradrag – tilleggspensjon (FT) = alderspensjon etter samordning SPK

365 223 kr – 54 005 kr – 132 899 kr = 178 319 kr

Alderspensjonen etter samordning blir lagt til total pensjon fra Folketrygden, og total samlet alderspensjon fra folketrygden og SPK blir dermed:

Total pensjon folketrygd + samordnet pensjon SPK = total pensjon Folketrygd og SPK

194 104 kr + 178 319 kr = 372 423kr

Legger merke til at den samordnede pensjonen gir en kompensasjonsgrad på 372 423/553 368 = 67,3 %. Det er helt vanlig at samordningsfradraget endrer kompensasjonsgraden⁵¹.

Vedlegg 10.3:

Beregning av levealderjustert tjenestepensjon og folketrygd for uttaksalder 67 år:

Caseperson: Sykepleier født i 1963. Fulle opptjeningsrettigheter, sivil status gift.

Regler: Ny foreslått ordning, ft Prop 107 L.

Total pensjon fra Folketrygden er ihht pensjonsmodellen 194 104 kr, som består av hhv grunnpensjon på 61 205kr og tilleggspensjon på 132 899 kr.

Dette skal levealderjusteres ved bruk av forholdstallet for 1963-årgangen, uttaksalder 67 år, som er 1,109.

⁵¹ Harald Engelstad Pensjonsboka

Grunnpensjon / forholdstall = levealderjustert grunnpensjon

$$61\,205 / 1,109 = 55\,189 \text{ kr}$$

Tilleggpensjon/forholdstall = levealderjustert tilleggspensjon

$$132\,899\text{kr}/1,109 = 119\,837 \text{ kr}$$

Total levealderjustert pensjon fra folketrygden:

Levealderjustert grunnpensjon + levealderjustert tilleggspensjon = total levealderjustert alderspensjon fra folketrygden

$$55\,189 + 119\,837 = 175\,026\text{kr}$$

Den bruttogaranterte tjenestepensjonen er 66% av sluttlønn:

*Sluttlønn * 0,66 = Bruttogarantert tjenestepensjon fra Statens pensjonskasse*

$$553\,368\text{kr} * 0,66 = 365\,223.$$

Bruttogarantert tjenestepensjon skal deretter levealderjusteres:

Brutto tjenestepensjon / forholdstall = levealderjustert brutto tjenestepensjon

$$365\,223/ 1,109 = 329\,926 \text{ kr}$$

Samordningsfradraget utgjør $72\,006 * 0,75 = 54\,005 \text{ kr}$ i 2009. Dette skal deretter levealderjusteres:

Samordningsfradrag/forholdstall = levealderjustert samordningsfradrag

$$54\,005/ 1,109 = 48\,697 \text{ kr}$$

Samordningsfradraget og tilleggspensjonen fra folketrygden trekkes fra brutto alderspensjon fra Statens Pensjonskasse, og vi får alderspensjon fra SPK etter samordning. I denne beregningen begynnes kun levealderjusterte størrelser:

Brutto alderspensjon SPK – samordningsfradrag – tilleggspensjon (FT) = alderspensjon etter samordning SPK

$$329\,926 \text{ kr} - 48\,697 \text{ kr} - 119\,837 \text{ kr} = 161\,392 \text{ kr}$$

Samlet alderspensjon fra folketrygden og SPK blir dermed total pensjon fra Folketrygd + samordnet pensjon SPK.:

Total levealderjustert pensjon folketrygd + samordnet og levealderjustert pensjon SPK = levealderjustert total pensjon

$$175\,026 \text{ kr} + 161\,392 \text{ kr} = 336\,418 \text{ kr}$$

Legger merke til at den samordnede og levealderjusterte pensjonen gir en kompensasjonsgrad på $336\,418 / 553\,368 \text{ kr} = 60,79\%$. Levealderjusteringen reduserer altså pensjonsytelsen betraktelig.

Vedlegg 10.4:

Beregning av levealderjustert tjenstepensjon og folketrygd for uttaksalder 70 år (år 2033): Caseperson: Sykepleier født i 1963. Fulle opptjeningsrettigheter, sivil status gift.

Regler: Ny foreslått ordning, ft Prop 107 L

Nå skal jeg beregne levealderjustert tjenstepensjon og folketrygd for uttaksalder 70 år. Sluttlønnen er nå lønnen i 2032, da casepersonen er 69 år. Sluttlønnen utgjør 590 615 kr (2009-kr). Forutsetter for enkelhets skyld at opptjent Folketrygd etter de gamle reglene er lik som for 67-åringen. Dette er en rimelig forutsetning, siden sluttpoengtallet øker marginalt i løpet av de siste tre årene.

Total pensjon fra Folketrygden er derfor 194 104 kr, som består av grunnpensjon på 61 205kr og tilleggspensjon på 132 899 kr .

Alderspensjonen skal levealderjusteres ved bruk av forholdstallet for 1963-årgangen, uttaksalder 70 år, som er 0,940:

Grunnpensjon / forholdstall = levealderjustert grunnpensjon

$$61\,205 / 0,940 = 65\,112 \text{ kr}$$

Tilleggspensjon/ forholdstall = levealderjustert tilleggspensjon

$$132\,899/0,940 = 141\,382 \text{ kr}$$

Levealderjustert grunnpensjon + levealderjustert tilleggspensjon = Total levealderjustert pensjon fra folketrygden

$$141\,382 \text{ kr} + 65\,112 \text{ kr} = 206\,494 \text{ kr}$$

Den bruttogaranterte tjenstepensjonen er 66% av sluttlønn:

*Sluttlønn * 0,66 = Bruttogarantert tjenstepensjon fra Statens pensjonskasse*

$$590\,615 * 0,66 = 389\,806 \text{ kr.}$$

Denne skal deretter levealderjusteres:

Brutto tjenstepensjon / forholdstall = levealderjustert brutto tjenstepensjon

$$389\,806 \text{ kr} / 0,940 = 414\,687 \text{ kr}$$

Samordningsfradraget utgjør $72\,006 * 0,75 = 54\,005 \text{ kr}$ i 2009. Dette skal deretter levealderjusteres:

Samordningsfradrag/forholdstall = levealderjustert samordningsfradrag

$$54\,005 / 0,940 = 57\,452 \text{ kr}$$

Samordningsfradraget og tilleggspensjonen fra folketrygden trekkes fra brutto alderspensjon fra Statens Pensjonskasse, og vi får alderspensjon fra SPK etter samordning. I denne beregningen benyttes kun de levealderjusterte størrelsene:

Brutto alderspensjon SPK – samordningsfradrag – tilleggspensjon (FT) = alderspensjon etter samordning SPK

$$414\,687 \text{ kr} - 57\,452 \text{ kr} - 141\,382 \text{ kr} = 215\,853 \text{ kr}$$

Samlet alderspensjon fra folketrygden og SPK blir dermed total pensjon fra Folketrygd + samordnet pensjon SPK.:

Total levealderjustert pensjon folketrygd + levealderjustert samordnet pensjon SPK = total

levealderjustert pensjon

$$206\,494 \text{ kr} + 215\,853 \text{ kr} = 422\,347 \text{ kr}$$

Legger merke til at den samordnede og levealderjusterte pensjonen gir en kompensasjonsgrad på $422\,347 / 590\,615 = 71,5\%$. Kompensasjonsgraden øker derfor betraktelig dersom sykepleieren venter til 70 år med å gå av med pensjon.

Vedlegg 10.5

Beregning av AFP for sykepleieren født i 1963. Fulle rettigheter i AFP.

I det følgende skal AFP for offentlig sektor beregnes, slik som i kapittel 2.4.3. Her har det ikke blitt foretatt noen endringer etter pensjonsreformen, og den gamle ordningen videreføres. Jeg vil derfor kun benytte uttaksalder 62 år.

Det foreløpige sluttpoengtallet er gjennomsnittet av de ti beste poengårene, som er 4,5⁵². Det beregnede sluttpoengtallet er altså 4,5, og vil fremskrives frem til fylte 67 år. Deretter vil pensjonen beregnes på helt vanlig måte fra fylte 67 år. Skattefritt AFP-tillegg fra 62 til 67 på 1700 kr (fast/ tariffestet).

Årlig AFP ved uttaksalder 62 år i 2009-kr er følgelig 198 763 kr per år, som er beregnet "antatt" folketrygd, jf modellen ovenfor + skattefritt AFP-tillegg som er 20 400 kr gir 219 163 kr i utbetalt AFP fra 62 år til 65 år. Dette betegnes som en folketrygdberegnet AFP.

Fra 65 år til 67 år vil hun (forutsatt fulle rettigheter) få tjenesteberegnet AFP som er :

*sluttlønn ved 61år G-regulert * 66% * opptjeningsprosent = tjenesteberegnet AFP*

$$496\,436 \text{ kr} * (1 + 0,045)^2 * 0,66 * 30/30 = 357\,800 \text{ kr}$$

⁵² Dette er høyere enn gjennomsnittet av de tre siste årenes opptjente pensjonspoeng , som er 4,15.

[illegible]

	K	L	M	N	O	P	Q
1							
2							
3	Industriarbeider med AFP						
4	Pensjonsordning	Uttaksalder	OTP	Folketrygd	AFP 62-67år	AFP 67,-->	Sum ved uttak
5	Ny	62 år	kr 25 502	kr 157 409	kr 53 331	kr 34 131	kr 236 242
6	Ny	67 år	kr 53 946	kr 197 880		kr 49 001	kr 300 827
7	Ny	70år	kr 68 076	kr 279 717		kr 57 811	kr 405 604
8	Gml	67år	kr 53 946	kr 212 733			kr 266 679
9							
10							
11							
12							
13							
14							
15							
16							
17							
18							
19							
20							
21							
22							
23							
24							
25							
26							
27							
28							
29							
30							
31							
32							
33							
34							
35							
36							
37							
38							
39							
40							
41							
42							
43							
44							
45							
46							
47							
48							

Vedlegg 10.7 Formler nåverdimodell

	A	B	C	D	E	F
1	CASE:	Industriarbeideren med AFP		Realavk. OTP	1,035	
2				Regulering gml	1,02	reallønnsvekst
3	Reallønnsv.	1,02		Regulering ny	=B3-0,0075	reallønnsvekst - 0,75%
4						
5	Reelle kontant					
6						
7						
8	År	62 år OTP	AFP + ft (ny)	67 år OTP	AFP + ft (ny)	70 år OTP
9	2025	=M\$5	=N5+O5	0	0	0
10	2026	=M\$5	=C9*\$E\$3	0	0	0
11	2027	=M\$5	=C10*\$E\$3	0	0	0
12	2028	=M\$5	=C11*\$E\$3	0	0	0
13	2029	=M\$5	=C12*\$E\$3	0	0	0
14	2030	=M\$5	=(P5+N5)*E3*5	=M\$6	=N6+P6	0
15	2031	=M\$5	=C14*\$E\$3	=M\$6	=E14*\$E\$3	0
16	2032	=M\$5	=C15*\$E\$3	=M\$6	=E15*\$E\$3	0
17	2033	=M\$5	=C16*\$E\$3	=M\$6	=E16*\$E\$3	=M7
18	2034	=M\$5	=C17*\$E\$3	=M\$6	=E17*\$E\$3	=M\$7
19	2035	=M\$5	=C18*\$E\$3	=M\$6	=E18*\$E\$3	=M\$7
20	2036	=M\$5	=C19*\$E\$3	=M\$6	=E19*\$E\$3	=M\$7
21	2037	=M\$5	=C20*\$E\$3	=M\$6	=E20*\$E\$3	=M\$7
22	2038	=M\$5	=C21*\$E\$3	=M\$6	=E21*\$E\$3	=M\$7
23	2039	=M\$5	=C22*\$E\$3	=M\$6	=E22*\$E\$3	=M\$7
24	2040	0	=C23*\$E\$3	0	=E23*\$E\$3	=M\$7
25	2041	0	=C24*\$E\$3	0	=E24*\$E\$3	=M\$7
26	2042	0	=C25*\$E\$3	0	=E25*\$E\$3	=M\$7
27	2043	0	=C26*\$E\$3	0	=E26*\$E\$3	0
28	2044	0	=C27*\$E\$3	0	=E27*\$E\$3	0
29	2045	0	=C28*\$E\$3	0	=E28*\$E\$3	0
30	2046	0	=C29*\$E\$3	0	=E29*\$E\$3	0
31	2047	0	=C30*\$E\$3	0	=E30*\$E\$3	0
32	2048	0	=C31*\$E\$3	0	=E31*\$E\$3	0
33	2049	0	=C32*\$E\$3	0	=E32*\$E\$3	0
34	2050	0	=C33*\$E\$3	0	=E33*\$E\$3	0
35		=NNV(I1;B9:B34)	=NNV(I1;C9:C34)	=NNV(I1;D9:D34)	=NNV(I1;E9:E34)	=NNV(I1;F9:F34)
36		NPV pensjon (62 år)	=B35+C35	NPV pensjon (67 år):	=NNV(I1;E9:E34)+NNV(I9;D9:D34)	NPV pensjon (70 år):
37						
38						
39	Uttak:	tap/gevinst ift gamle regler (ny - gml)				
40	62 år:	=C37-I37				
41	67 år:	=E37-I37				
42	70 år:	=G37-I37				
43						
44						
45	NPV pensjon 6	=C37				
46	NPV pensjon 6	=E37				
47	NPV pensjon 7	=G37				
48	NPV pensjon 6	=I37				

	G	H	I	J	K	L
1		Diskontering	0,03			
2						
3						
4					Industriarbeider med AFP	
5					Pensjonsordning	Uttaksalder
6					Ny	62 år
7					Ny	67 år
8					Ny	70 år
9					Gml	67 år
10	AFP + ft (ny)	67 år OTP	ft (gml)	Ar		
11	0	0	0	2025		
12	0	0	0	2026		
13	0	0	0	2027		
14	0	0	0	2028		
15	0	0	0	2029		
16	0	=M6	=N8	2030		
17	0	=H14	=I14*E2	2031		
18	0	=M8	=I15*\$E\$2	2032		
19	=N7+P7	=H16	=I16*\$E\$2	2033		
20	=G17*\$E\$3	=H17	=I17*\$E\$2	2034		
21	=G18*\$E\$3	=H18	=I18*\$E\$2	2035		
22	=G19*\$E\$3	=H19	=I19*\$E\$2	2036		
23	=G20*\$E\$3	=H20	=I20*\$E\$2	2037		
24	=G21*\$E\$3	=H21	=I21*\$E\$2	2038		
25	=G22*\$E\$3	=H22	=I22*\$E\$2	2039		
26	=G23*\$E\$3	0	=I23*\$E\$2	2040		
27	=G24*\$E\$3	0	=I24*\$E\$2	2041		
28	=G25*\$E\$3	0	=I25*\$E\$2	2042		
29	=G26*\$E\$3	0	=I26*\$E\$2	2043		
30	=G27*\$E\$3	0	=I27*\$E\$2	2044		
31	=G28*\$E\$3	0	=I28*\$E\$2	2045		
32	=G29*\$E\$3	0	=I29*\$E\$2	2046		
33	=G30*\$E\$3	0	=I30*\$E\$2	2047		
34	=G31*\$E\$3	0	=I31*\$E\$2	2048		
35	=G32*\$E\$3	0	=I32*\$E\$2	2049		
36	=G33*\$E\$3	0	=I33*\$E\$2	2050		
37	=NNV(I1;G9:G34)	=NNV(I1;H9:H34)	=NNV(I1;I9:I34)			
38						
39						
40						
41						
42						
43						
44						
45						
46						
47						
48						

	M	N	O	P	Q
1					
2					
3					
4	OTP	Folketrygd	AFP 62-67år	AFP 67,->	Sum ved uttak
5	25502	157409	53331	34131	=M5+N5+O5
6	53946	197880		49001	=SUMMER(M6:P6)
7	68076	279717		57811	=SUMMER(M7:P7)
8	53946	212733			=M8+N8
9					
10					
11					
12					
13					
14					
15					
16					
17					
18					
19					
20					
21					
22					
23					
24					
25					
26					
27					
28					
29					
30					
31					
32					
33					
34					
35					
36					
37					
38					
39					
40					
41					
42					
43					
44					
45					
46					
47					
48					